

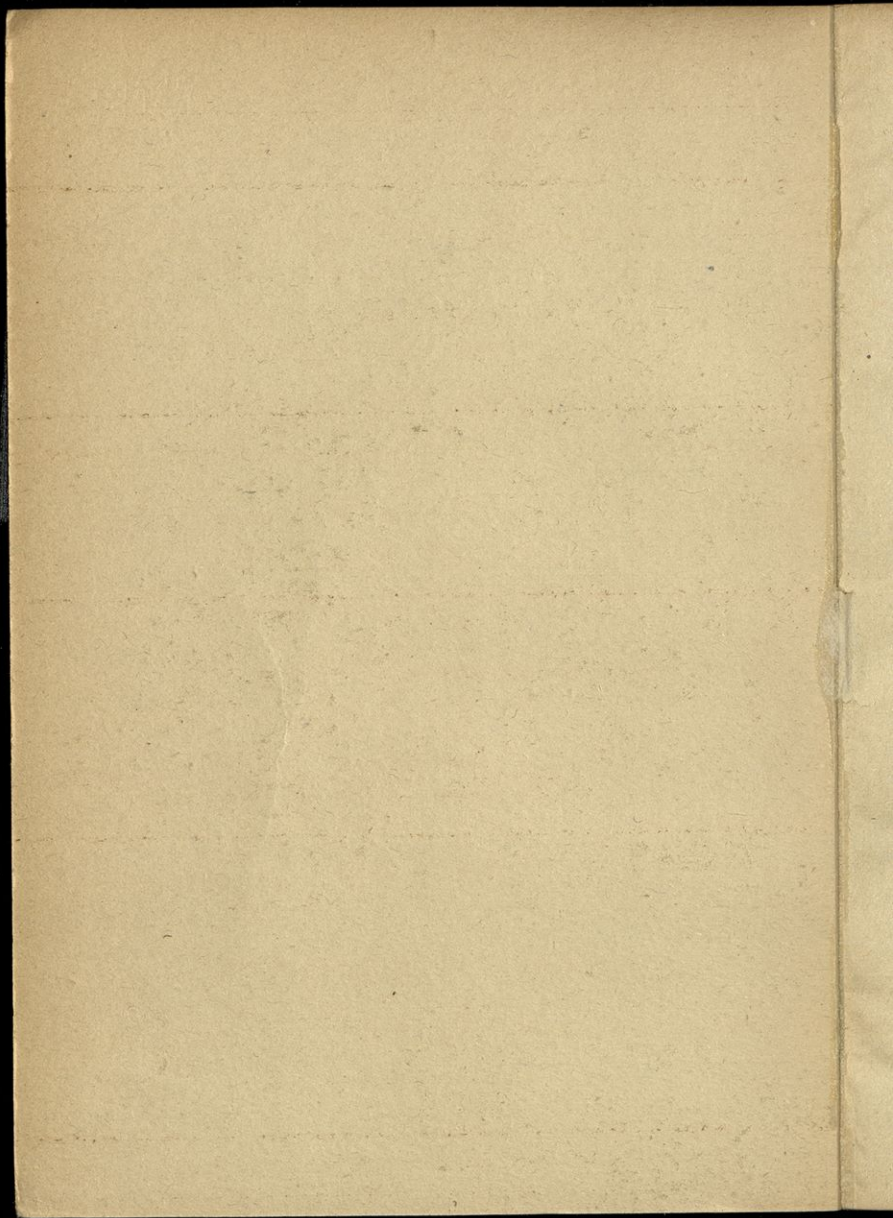
Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

57424

PREŽIHOV VORANC

SAMORASTNIKI

PREŽIHOV VORANC

SAMORASTNIKI

SLOVENSKI KNJIŽNI ZAVOD V LJUBLJANI

57424

P R E Š E R N O V A K N J I Ž N I C A

57424

02150/1950

TISKALI J. BLASNIKA NASL.,
UNIVERZITETNA TISKARNA D. D. V LJUBLJANI

BOJ NA POŽIRAVNIKU

1

Dihurjeva bajta je imela pet njiv, na največjo je prišlo nekaj okrog dva birna posetve. Kadar so spomladi, ko je mecesen na gori že ozelenel, Dihurjevi začeli z oranjem, so sosedje rekali:

„Pri Dihurjevih že spet zemlja gori!“

Dihurjev svet je ležal na zgneteni grudi ogromnega plazu, ki se je v starih časih udril visoko na gori in do gole skale vse poplaknil v dolino. Zaradi tega so hiši prav za prav pravili pri Plazovniku, vendar je vsa soseska že od nekdaj uporabljala ime Dihur.

V suhih letih, ako vigredi ni žgal suhi veter in je bilo brez toče, so Dihurjeve njive dajale po navadi štirikratno seme. To je bila že dobra letina. V mokrotnih letih pa so včasih komaj seme vračale. Nekoč je dal oves na njivi „spodnja čeljust“ desetkratno seme. Ko je takratni Dihur stresel zadnji, dvaindvajseti biren v predal na podstrešju, je vzdihnil:

„Tako bi nosil vse življenje...“

Bilo mu je takrat sedemdeset let. Za spomin na tako letino je vsekaj v podboj gumna letnico 1876.

Take letine od tistih dob ni bilo nikoli več.

Svet, katerega je obdelovalo že toliko Dihurjevih rodov, da nihče začetka ni pomnil, je bil mokrotan, ilovnat. Povsod je silila iz njega sluzasta mokrota, ki se ni dala osušiti. Niže v dolini so vreli na dan številni studenci. Stari ljudje so pravili, da gora na tem mestu stiska vodo iz sebe. Svojevrstna pošast so bile mlakuže, kjer je mokrota posebno močno udarjala na dan. Te mlakuže so Dihurji imenovali „požiravnike“, menda zaradi tega, ker so požirali, uničevali rast. Požiravniki so se predstavljali po vsem polju. Včasih je tak požeruh deloval na enem mestu nekaj let, posrkal vase s svojimi požrešnimi čeljustmi vso rušo, potem se je pa potuhnil pod zemljo in se nenadoma pojavil kje na drugem koncu in znova začel svoje razdejanje. Včasih je enemu takemu potuhnjencu sledilo več novih požeruhov. Temu so Dihurji rekali:

„Požiravnik se je rodil!“

Dihurjevi so se borili rod za rod z lakotno, rdečo zemljo, tešili njen glad z gnojem, parali ji nadržja, razbijali grude njenega čela, odpirali žile njenega osrčja in mašili žrela požiravnikov z odpadki,

prhovino in kamenjem. Vse zastonj! — Zemlja je ostala vedno enako nenasitna in požrešna, hlastno je goltala gnoj in ga brez sledu posrkavala kakor znoj njihovih rok in čel. Zdelo se je, da se njene lakotne ilovnate čeljusti požrešno stegajo po samem Dihurjevem rodu in srkajo za njegovim mozgom in za njegovo krvjo, zakaj rod za rodom je postajal bolj krmežljiv.

Polovica živeža, ki je obstajal iz ovsenega kruha in močnika, so dajali požiravniki, ostalo pa so morali Dihurji pridelati drugod ali pa pristradati. Zategadelj je bilo znano vsem gospodinjam po vsej soseski, da so Dihurji razvpiti rezači ogromnih kosov kruha in da ni priporočljivo, polagati pri malicah premalo načetih hlebov pred nje.

In kakor nalašč je pri Dihurjevih neprestano tekla zibelka. Tudi sedaj je kričalo pri bajti pet malih Dihurjev, čeravno je bila mati Dihurka šele kakih deset let pri hiši. Neki Dihur je napravil zibanje na vodni pogon od studenca za plotom. Sosedje so trdili, da so bili vsi na ta način zibani Dihurji nekoliko zavaljeni in da se jih ta lastnost še danes trdovratno drži. Ta čudežna naprava je še sedaj pod streho.

Komaj so se mladi Dihurji dobro znebili pleníc, so se že razpršili po svetu po raznih pastirskih službah. Po navadi so Dihurji napredovali do volarjev, Dihurke pa do kravaric, le redkokdaj se je pripetilo, da se je kak Dihur priženil na kako bajto ali Dihurka omožila na grunt. Vedelo se je le to, da so Dihurji v daljni žlahti z bogatim kmetom Košuto onstran gore, kjer je nekdaž gospodinjila Dihurjeva strina. Vendar se Košute niso brigali za to sorodstvo, narobe, celo sramovali so se ga. Dva Dihurjeva strica sta ostala pri rudarjih v Mežici. Nikoli nista prihajala domov, pri bajti pa je nastala legenda o njunem čarobnem, gosposkem življenju.

Ko je imel sedanji Dihur deset let, ga je mati odvedla h kmetu Osojniku pod goro za pastirja. Vso pot mu je slikala izobilje, ki ga tam čaka, potice in pogače, da Dihurček pri slovesu niti solze ni potočil. Toda tam ga je čakalo trdo življenje. Sit je sicer bil, toda naporí službe so presegali njegove moči. Čez dan je pasel petnajst glav govedi, zvečer po večerji in skoraj do polnoči pa vole, ki so čez dan delali pri ozimini in po deteljjiščih. Zjutraj ob treh pa ga je veliki hlapec Matija že budil k mlačvi.

Pogosto je pastirček zaspal na kupu slame. Tedaj ga je Matija budil s cepcem:

„Ali boš zastonj žrl kruh, ti dihur dihurski!“

Nato je zlobno natolceval:

„Pazite na jajca, Dihur je pri hiši!“

Rada ga je imela edino dekla Mica, to pa menda zato, ker sta z materjo včasih skupaj služili.

Dihur dihurski! Nihče drugi mu ni privoščil lepe besede.

Pastirček je požiral solze in tešil zakrknjeno jezo na paši; ko je bil sam z živino, se je privijal k bavhom in jirsom, se grel ob njihovih toplih telesih ali pa se zatopil v otožne jesenske barve lesov in polj. Včasih pa je pozabil na neprijetne misli, spreletela ga je pastirska prešernost, da je zavriskal čez globel do sosednjih bregov, kjer so pasli drugi pastirji. Zavriskal je dvakrat, trikrat, ko pa je zaželeni odziv izostal, je malodušno umolknil in se skril za grmovje, da bi ga pastirji, ki so ga prezirali, ne opazili.

Včasih so sosedni pastirji kakor obsedeni kričali čez globel:

„Ole, ole-e-e Dih-u-ur!“

Nekega takega mrhuna je mladi Dihur premikastil pri potoku ob meji. Drugi dan sta ga počakala dva in sta mu vrnila.

Nekega jutra, ko je pri mlačvi zopet zadremal na kupu slame, mu je iberžnik pljusnil žehtar vode na glavo. Dihurček je pravkar sanjal nepopisno sladke sanje o pogačah in o beli posteljici. Popadla ga je jeza in zagnal se je v fantina kakor sršen. Prestregel ga je Matija in ga začel rezati s cepcem, kamor je padlo, dokler mu ga ni iztrgala iz rok dekla Mica.

„Ali ga boš ubil?“

„Kruha si še ne zasluži, tepel bi se pa žel!“

Malega Dihurja so skeleli udarci in skelela ga je duša:

„Kaj sem jim storil?“

Silno sovraštvo ga je obšlo do vseh in ko je dekla Mica odšla mlest, je neopazeno izginil s skednja in jo pobrisal proti domu.

„Nočem več služiti. Povedal bom očetu in materi, kako se mi godi, in gotovo bom smel ostati doma. Ali pa me bodo dali drugam!“

Toda čim bliže bajti je prihajal, tem bolj ga je opominjala vest:

„Kaj si storil?“

Na misel so mu prihajale materine besede, ki mu jih je rekla ob slovesu na Osojnikovem dvorišču:

„Lepo priden bodi in potrpi, četudi te kaj trdega zadene. Pri Osojniku boš kruha sit, doma pa vas je še pet.“

Sklenil je, da bo na kolenih prosil starše, naj ga ne naženejo nazaj. Ko se je pa približal ob prvem svitanju domači bajti in videl izza plota očeta v odrini za hlevom sekati steljo, mu je upadel pogum. Ako bi srečal mater, bi bilo vse drugače. Z materjo mora najprej govoriti!

Skobacal se je za plotom po vseh štirih do bajte in prislunnil. Čul je hlastati plamen na ognjišču, matere pa ni bilo nikjer.

Tedaj se je oglasil v izbi bratec Lekšej:

„Mati bo zvečer prinesla pogačel!“

Begunca je spreletela groza — mati je bila na dnini. Kaj storiti? Očetu ni smel pred oči, zato je skrivaj zlezel na podstrežje in se

skril med staro šaro v kot, kjer je kljub skeleči skrbi kmalu zaspal in se zbudil šele v mraku. V veži je slišal materin glas. Bil je silno lačen. Ko se je že mislil skobacati po stopnicah s podstrešja, je mahoma zaslišal tudi očetov glas. Stisnil se je nazaj v kot. Nato je slišal, kako so spodaj večerjali, kako sta se Lekšej in sestra Lenoga prepirala, kdo bo postrgal močnikov pisker, in kako je oče prekiniš prepir s tem, da je z žlico oplazil bratca po roki in je ta zavekal. Potem je slišal, kako so se spravili spat, kako je zaropotal zapah večnih vrat in nato se je bajta zavila v hladni jesenski mir.

Dihurček je z grozo uvidel, da je ob večerjo. Ker je spal čez dan, tiste noči dolgo, dolgo ni mogel zatisniti oči. Prisluškoval je sopenju spečih staršev, bratov in sestic, ki je prihajalo iz izbe, zraven pa je koval načrte za drugi dan. Začelo ga je zebsti; zakopal se je v pleve in cunje in slednjič zaspal.

Zjutraj je najprej počakal, če pojde morda oče z doma na dnino. Toda odšla je mati. Dasiravno je begunca krčevito mučil glad, je vendar zdržal ves dan na podstrešju v nadi, da bo zvečer ujel mater na skrivaj. Toda tudi tisti večer se mu to ni posrečilo. Ko je šla mlešt, jo je izpod strehe rahlo skušal priklicati.

„Mati, mati!“

Materi se je zdelo, da sliši pritajen glas; obstala je pred pragom, a tisti hip je prišel sem od hleva oče in jo zmotil. Potem je bilo kakor prejšnji večer, večerja, rožljanje zapaha in nato dihanje spečih ljudi iz izbe.

Naslednje jutro je Dihurčku začelo postajati slabo. Toda s slabostjo nikakor ni hotela utihniti vest ali miniti strah. Proti poldnevju pa ni mogel več prestati in tedaj je odločno vstal, češ, naj se zgodi, kar se hoče, in se odpravil k stopnicam. Tedaj je kakor nalašč prišla mati okrog ogle. Ko jo je poklical, se je najprej skoraj onesvestila, potem pa skrivaj, da bi je oče ne opazil, zlezla na podstrešje.

Mladi Dihurček se je onemogel privil k njej:

„Kruha!“

Ni ga vpraševala, temveč mu je skrivaj prinesla pisker mleka in kos ovsenega kruha.

Potem ji je šele zaupal, da je že tretji dan skrit na podstrešju in da je pobegnil.

„Ali bodo oče hudi?“ je bojazljivo povpraševal.

„Silno hudi bodo!“

„Prositi jih vi!“

„Ali bi ne šel nazaj?“ ga je vprašala mati prizanesljivo.

„Nazaj ne grem!“ je rekel deček trdovratno.

Tri dni ga je mati skrivala na podstrešju in dan na dan odlagala, povedati očetu resnico. Četrty dan pa je Dihur slučajno iskal nekaj na podstrešju in ga pri tej priliki odkril pod cunjami.

Njegove oči so se izprašujoče zavrtele v pastirčka.

„Pobegnil sem! se je začel izpovedovati mladi Dihur.

Oče ga ni vprašal niti besedice o vzroku, temveč ga je za lase potegnil na dvorišče, mu potegnil hlače na pete in ga začel neusmiljeno mlatiti. Ko je mladi Dihur prenehal vekati in je iz njegovih ust prihajalo le še slabotno grčanje, je iz veže planila Dihurka in z enim sunkom iztrgala otroka iz očetovih rok.

„Mene ubij, če hočeš!“

Do večera je ležal mladi Dihur nezavesten na klopi v veži. Mati ga je močila z vodo, njegovi bratci in sestrice pa so s preplašenimi očmi gledali vanj. Ko je prišel k sebi, je oče trdo ukazal:

„Vstani in pojdi z menoj!“

Mati je molčala. Deček je vedel, kaj to pomeni. Tiho je vstal in se odpravil na pot. Pri lesi se je ozrl nazaj na hišni prag, da bi videl mater, brate in sestrice. Potem se vso pot ni več ozrl.

Bosonogega in gologlavega, kakršen je pobegnil iz službe, je gnal oče nazaj k Osojniku. Pastir je korakal tri korake pred očetom in se tresel od mrzlice. Molčala sta vso pot, šele pri Osojnikovi lesi je oče rekel:

„Ko prideva v hišo, poklekni pred gospodarja ter ga prosi odpuščenja vpričo vseh ljudi!“

Pri Osojniku je bila družina zbrana pri malici.

Pastirčku se je stemnilo pred očmi od jeze in bolečin. Kakor izgubljen je obstal sredi sobe.

„Poklekni!“ je zapovedal oče in ga potisnil na kolena.

Pastirček je pokleknil in sklenil roke kakor k molitvi ter krčevito zaihtel, izpregovoriti pa ni mogel.

„Prosil!“

Med ihtenjem so se slišale pretrgane besede:

„Odpustite mi in vzemite me nazaj, nikoli več ne bom tega storil!“

Nato ga je popadel jok.

Tedaj je vstal Osojnik od mize in rekel:

„Dihur, vedel si, kaj se spodobi! Od nas še nihče ni pobegnil!“

Nato je velika dekla Mica dvignila pastirčka k sebi na stol in ga začela tešiti. Toda pastirček ni mogel jesti in še vedno se je tresel.

Velika dekla Mica je srdito izbruhnila:

„Ali ste zverine ali kaj!“

Dihur je malo posedel na klopi pri peči, ko pa je odhajal, se ni poslovil od sina, temveč je za hip obstal med vrati in hlastno, skoraj proseče rekel:

„Ne zmerjajte ga, ker tega ne prenese!...“

Vsa izba je vedela, kaj to pomeni, in je molčala.

Od tistih dob je mladega Dihurčka metala božjast.

2

Ker je bil najstarejši, je bajta pripadla njemu, dasi je bil božjasten. Izmed bratov ni hotel nobeden zapustiti rudnika, češ da nista razdovedna na dihursko lakoto. Pri bajti je našel pet ovac, tri koze, kravo in dveletnega junca ter pesto kron dolga, cenjena pa je bila bajta na tisoč kron.

Oženil se je pri bajti na Komeljnu. Ko je mlada Dihurka prišla z materjo na ogled, je Dihur pri razkazovanju svojega imetja vzdihoval zaradi mokrotnega sveta. Toda obe, mati in hči, sta ob pogledu na številne vrelce naravnost žareli.

„Že samo to je velika milost, da je voda pri hiši!“ sta rekli.

Pri njih doma ni bilo na vsem gruntu studenca, suša je bila njihov največji sovražnik. Zato se je pri bajti rekalo pri Sušniku.

„Suša vzame človeku kos kruha, moča pa dva!“

Vendar je to rekla prvič in zadnjič, zakaj takoj nato je Dihurja vrgla božjast in ga še ni nikoli tako zdelala kakor takrat.

Že ob prevzemu bajte je dejal sosed:

„Prodaj bajto meni, kaj boš obdeloval to rdečo lakoto!“

Toda Dihur, ki je bil do grla sit hlapčevskih služb, si je predstavljal na bajti neodvisno življenje, zato mu je odgovoril:

„Boš videl, kaj bom iz bajte napravil.“

Po njegovem mnenju je bilo treba svet samo osušiti. Z ženo sta strastno začela kopati drage, toda v desetih letih nista osušila niti pedi zemlje; narobe, njivo na „zapahu“ sta morala zaradi številnih požiravnikov opustiti in tako sta bila ob biren posetve.

Kmalu, ko je prevzel bajto, se je pri fari ustanovila kmetijska podružnica. Dihur je šel na predavanje. Govornik je razlagal, kako se morajo travniki osuševati in je priporočal umetna gnojila. Vsi so se čudili, ko je Dihur prihodnje nedelje prinesel goldinar in se vpisal. Nato je čakal.

Jeseni so začeli razkopavati Jaromilovo močvirje v dolini; pre-križali so ga s kanali, položili cevi in naslednje spomladi je zrastle trava do pasu. To se je zgodilo z deželno podporo. Dihur se je večkrat plazil tam okrog in si na tihem ogledoval dela. Nato je plačeval udnino še dve leti, tretje leto pa je dejal:

„Jaz bi tudi rad osušil zemljo!“

„Ali misliš goro navrtati!“ so se muzali odborniki.

Po tem odgovoru je postal Dihur mahoma ves zaripel v obraz.

Odborniki so se bali, da bi ga vpričo njih vrgla božjast, zato so šli na komisijo.

Po ogledu je zastopnik deželne vlade izjavil:

„Jaz bi to mokrotno grbo zasadil z lesom, kar zraste, pa zraste. Osušiti pa se zemlja ne da, škoda slehernega denarja.“

To je Dihurja hudo poparilo, toda iz kmetijske družbe ni izstopil. Imel je še upanje. Tisto leto so dvema trdnima kmetoma z deželno podporo obokali hleve, nekemu drugemu pa so sezidali moderen svinjak. Dihurjev hlev je bil lesen in na južni strani se je stena že sumljivo grbala, da jo je moral podpirati. Ko se je tudi on javil, so se odborniki jezili, češ zakaj se javlja tako pozno, ko je pravkar zmanjkalo kreditov in bog ve, kdaj bodo spet potrebna sredstva na razpolago.

Prihodnje leto je družba razpečala med člane dva vagona umetnih gnojil po znižani ceni. Ker ga je pa oddajala samo proti gotovemu plačilu, so ga jemali le petičnejši udje. Tedaj je Dihur sprevidel, da ima od kmetijske družbe le škodo, vsako leto mu požre goldinar, zato pa prejema vsakih štirinajst dni neki list, ki ga ne zna brati, ker je nemški pisan. Zato je izstopil.

Odborniki so bili soglasni:

„Prav za prav zanj, za kajžarja, itak nima pravega pomena!“

Pri bajti so se trije repi lahko prerediti, štirje pa že teže. Zato so od nekdanj vozili s kravami. Najhujše je bilo oranje, kajti kravi sta komaj in komaj zmagovali težko ilovico. Pri tem sta sopihali, iztegovali jezike in po kolenih kopali dalje. Po setvi sta imeli vsekdar do krvi oguljena vratova. Zato so pri Dihurju krave često zvrgle. Dihurji so bili znani kot neusmiljeni pretepači živine. Sosedje niso radi hodili tja orat zaradi težke zemlje.

„Rajši drugod ves teden, kakor pri Dihurju en dan!“

Še hujša od rali je bila vlaka. Mokrotna zemlja se je živalim neznančno vdiralala in seme, ki je v tako vdrtno padlo, ni nikoli več zagledalo belega dne. Zato sta se Dihurja čestokrat sama vpregla v brano in vlačila samoroč. Po taki vlaki je Dihurja navadno napadla božjast.

Kakor želja za zveličanjem, tako je pri Dihurjevi bajti živela od rodu do rodu želja, ugnati si lastne vole.

Po petih letih garanja doma in po dneh se razmere niso nikamor premahnile. Pri bajti je bilo še vedno pet sto kron dolga, ostrejša so bila potrebna prekritja, hlev je bilo treba podzidati, razen tega je družina skoraj vsako drugo leto narastla za novega uda.

Letine so bile zaporedoma slabe, šesto leto pa je po dolgem času obetalo obilen pridelek. Že dva meseca ni bilo kaplje dežja, požiravniki so se domalega posušili in žita so izvrstno kazala. Zato je bilo po sončnih krajih vse požgano in kmalu je začelo pritiskati tudi po pliberškem polju. Vrhovci in poljanci so preklinjali in od cerkve do cerkve so se vile procesije, ki so prosile za dež. Dihur in Dihurka vsega tega nista videla, nista čutila, se nista udeleževala procesij, temveč sta uživala lepo rast in se vdajala še lepšim sanjam. Le da bi se sosedom ne zamerila, se je Dihurka udeležila prošnje k podfari. Ko se je vrnila, je vzdihnila:

„Menda nas bog zaradi tega vendar ne bo kaznoval!“

Nekega dne pa je nenadoma prišel k bajti Dihurkin brat, Sušnikov kajžar iz Suhega vrha onstran polj. To je bilo prvič, odkar je bila Dihurka pri hiši.

„Prihajam od Božjega groba, kjer smo danes Suhovršani prosili za dež... Vi ste postali menda že neverniki, pri nobeni procesiji vas ni videti!“ se je odhrkal.

„Pri nas se letos ne smemo pritoževati!“ je rekla Dihurka prizanesljivo.

„Da, ako ne bo toče, nam ne bo treba stradati kruha!“ se je bahal Dihur.

A takoj ga je zapekla vest. Na svakovem izpitem obrazu je iz vsake poteze trepetala strast za dežjem. Sedaj je šele dobro razložil porjavela polja v dolini in za enakimi slemenimi osmošeni Suhi vrh, ki ga je pokrivalo dimasto ozračje pekočega sonca.

Sušnik je pohlepno strmel vanj.

„Dež, dež! — Samo eno noč dežja, pa smo rešeni...“

Nato je nazorno razlagal razdejanje suše na Suhem vrhu; travničina je požgana, ozimina je sprhnela, skoraj do doline so vsi studenci in vodnjaki usahnili, da morajo živino napajati v dolini.

„Lakota nam trka na vrata, lakota!...“

Dihurjema se je svak zasmilil.

„Ena noč moče ne bi škodovala...“ je menila ona prizanesljivo.

„Toda, kadar začne liti, nima dna!“ se je zbal on.

Potem je svak razložil namen svojega prihoda. Pridelke bo suša uničila, v obližju ni pravega zaslužka, zato se je namenil v nemške kraje k tesačem. Nekaj njegovih znancev je že tam in se hvalijo. Prišel je po Dihurja, da bi šla skupaj in da bosta drug drugemu pomagala.

„Moram zaradi kruha!...“

Dihur je pristal. Prihodnje nedelje sta odšla z natrcanimi cekarji na Svinjsko planino, ostala tam tri mesece, delala po šestnajst ur na dan, se pekla na soncu in smoli in živela ves čas od koruzne moke

in slanine. Kljub živinskemu trpljenju pa Dihurja ves čas ni obiskala božjast. Ko sta se po mali gospojnici vrnila, sta imela vsak sto goldinarjev v žepu. Polovico je Dihur odrajal za dolg, iz ostanka pa je pokril hišo in hlev.

Prihodnje leto je vso pomlad neprestano deževalo, rast ni mogla nikamor, žita so rumenela in se vedno bolj udirala v tla. Po senčnih krajih in nižavah je med kmeti kmalu začelo vreti in zopet so se začele prošnje za lepo vreme. Dihur je žalosten postopal okrog svojih njiv ter se z družino vred pridno udeleževal prošenj; razen tega je prispeval tudi goldinar za tako procesijo.

Pri nobeni procesiji pa Sušnikovih ni bilo nikogar...

„Ali je svak postal Antikrist? ...“

Nekega dne se je Dihur napotil na Suhi vrh. Čim višje gor je prihajal, tem lepša žita so ga pozdravljala; ozimine so se svatovsko zibale v prvem latovanju, po rebrih je tekmovala košata trava z vresjem.

Pri Sušniku je našel vse dobre volje, žita so kazala lepo in pod bajto je studenec, ki je ob najmanjši suši vsihal, letos prijazno žuborel.

„Bil sem na Svetem mestu ...“ je začel Dihur.

„Mi smo se lani zaobljubili Božjemu grobu ...“

Dihur se je popraskal za tilnikom in rekel:

„Moral bi stopiti kam, že zaradi drugih ...“

„Bil sem pri podfarci zaradi Mlinarja, ki ga včasih potrebujem, ker je prošnjo on plačal ... Toda mislil sem si zraven: Mlinar, ti me lahko v uho pišeš, bog mi pa tega spakovanja ne zameri ...“

„Pri vas letos lepo kaže!“

„Bog nas varuj toče, pa smo na konju!“ se je hvalil Sušnik.

A takoj mu je postalo žal, ker je videl Dihurjev bridki obraz.

„Sonce, sonce, da bi že enkrat pregnalo te megle ...“

„Ko bi se človek lahko zanesel, bi malo vročine ne škodovalo, posebno zaradi košnje. Toda kdo naj se na vreme zanesel!“

Nato je Dihur razodel svoj namen.

„Moram na Svinjsko planino, zaradi kruha moram, ker nas bo drugače moča vse skupaj popila ... Ako nočeš z menoj, pojdem sam!“

In naslednje nedelje sta zopet odrinila s cekarji proti Svinjski planini, odkoder sta se vrnila o mali gospojnici, zopet vsak s stotakom v žepu. Dihur je odrinil petdesetak za dolg, iz ostanka pa je dokupil živeža in ostalo mu je še denarja za strah.

Na ta način sta Dihurja v nekaj letih znižala dolg na dve sto kron, podzidala hlev, prekrila ostrešja, dokupila k samcu domače prireje še junca ter marsikaj preuredila in zboljšala pri bajti. Bilo je podoba, da se bosta z neprestanim delom vendarle izkopal.

Dihur se je vdajal lepim sanjam. Ako pojde vse tako po sreči, bi z leti mogoče vendarle dokupil kje kako suho njivo, ki bi bila za krompir in za rž. Potem bi bila bajta dobra.

3

Slednjič se je Dihurjem izpolnila želja, volička sta dorasla. Bližala sta se tretji vigredi in postala sta godna za jarem. Bila sta sicer še zelo šibka, ker sta rastle ob pičli hrani in kislem zelenju, toda Dihur ju je zgodaj napregel. Prvo preskušnjo sta dobro prestala. Ko sta pripeljala prve gare stelje na dvorišče, je devetletni Neč, ki jima je bil za varuha, tako prešerno mahal z velikansko šibo okrog vprege, da je zadel petletnega brata Pungreja v levo oko in mu je izteklo. Dihur je Neča do nezvesti premlatil in kakor nekdanj njegova mati, je tudi sedaj bila Dihurka tista, ki je izdrla nezvestnega dečka iz očetovih klešč:

„Ali bi rad imel dva pohabljenca?“

Pungri je mesec dni tekla sokrvica iz očesa, potem je prerastla mrena in kmalu se je stvar zopet pozabila.

Oves je bil v zemlji, sedaj so orali za ječmen na njivi „bradavici“. Prvi dan se je zlomil lemež. Zvečer je Dihur oprtal celega merjasca na pleče in nesel breme, ki je tehtalo skoraj sto kil, uro hoda h kovaču, kjer sta ga ponoči zvarila. Drugi dan je Dihur zopet oral. Voliča nista bila enakomerno zraščena. Bavšej, katerega je dokupil, je bil nekoliko višji in močnejši, zato je imel tudi pol goži več naloženo, kakor doma zrejeni ramp. Komaj in komaj sta bila kos težki brazdi.

Dihur je preteče bobnal z oričko po lemežu. Zraven je sanjal o zaslužkih pozimi z vožnjami iz grofovskih gozdov, o prodaji, ko bosta približno deset metrskih stotov težka, in o nakupu novega, lažjega para. Enakomerno hrstanje mastne zemlje ga je tako omamilo, da je pozabil na počitek. Zato je včasih, kadar sta volička zaradi utrujenosti počasneje ktepala po brazdi ali pa sploh ustavila korak, zbesnel, začel vpiti in ju neusmiljeno pretepavati. Mali Neč, ki ju je vodil, je s strahom opazoval očeta. Ko se je umiril, je spet zapadel enakomernosti kretenj in sanj.

Načela sta pravkar zadnji ogon „bradavice“. Mahoma je začel bavšej opletati in se je ustavil.

„Hej, skidaj se, drēmuh!“ je bodril napol zdramljeni Dihur.

Neč je hlastno vlekel za vrv in zopet je začelo migljati. Toda čez dva, tri korake je bavšej spet obstal.

„Kako goniš!“

Dihur je tresnil z oričko po lemežu, da je zadonelo čez globel. Zopet je šlo dva koraka, zopet je obstalo.

„Potuha!“

Dihur je planil k bavšēju in ga z oričko oplazil po stegnu, da je dlaka v šopih odletela. Volička sta se zagnala v jarem, a videlo se je, da bi ramp rad pobegnil, bavšej pa se jarmu odmiče.

„Čakaj, hudič!“ Dihur ga je začel sekati z oričko po trebuhu, po stegnih in plečih, da so se vidno redile klobase. Ko vol kljub temu ni hotel potegniti, je skočil predenj in ga bil po glavi, po očeh in gobcu, s pestmi, s cokljami. Volu se je pocedila po gobcu sluzasta, krvavkasta klobasa, skakal je v jarmu sem in tja, potegniti pa ni hotel.

Dihur je postajal zaripel, kakor takrat, ko ga je navdajala božjast. Neč se je odmaknil in prestrašeno zrl v besnega očeta.

„A—a—a!“

Dihur je omagal. Potem je začel preiskovati jarem, toda vprega je bila v redu. Uprl je oči v žival. Vanj je strmelo dvoje onemoglih, velikih, kalnih oči. Koža se je kadila in dlaka se je vidno ježila. Dihurju se je vol zasmilil, žal mu je postalo, ker ga je tako tepel in že je začel z roko brisati krvavo klobaso na gobcu. Spomnil se je, da vpregajo sosedje v mnogo lažjo brazdo po dva para volov.

„Počijmo torej!“

Medtem ko sta voliča kmalu pozabila na dobljene udarce in začela klapoušiti, se bavšej danes za vse milovanje ni zmenil. Zato je počival čez navado. Ko pa je hotel znova pognati, se je reč ponovila. Dihur je zopet zbesnel, klel in pretepal, ali zaman. Nazadnje je bavšej brez moči klecnil v brazdo. Sedaj je Dihur spoznal, da z volom nekaj ne more biti v redu. Ni mu preostalo drugega, kakor sredi popoldneva izpreči. Doma se je junec zvalil na steljo in ko se zvečer niti kuhanega ovsa ni dotaknil, je Dihur vedel, da je vol bolan.

Na bajto je legla težka skrb. Dihur in Dihurka sta molčala in skoraj vso noč nista zatislila oči.

Vol tudi drugo jutro ni vstal. Popoldne sta šla Dihurja orat z zdravim volom in s kravo, otroci pa so čuvali bolno žival.

Vse popoldne se niso premaknili iz hleva. Kobalili so se okrog vola in po njem, božali ga in se z njim pogovarjali.

„Ne smeš umreti, bavšej, ne smeš!“ mu je zaupno prigovarjal Neč.

Na klobase, ki so ostale od udarcev z oričko, je pokladal obkladke iz cunj ter pri tem opravičeval očeta:

„Jutri ne bo več bolelo...“

„Ne smeš umreti, ne smeš, kdo nas bo potem redil...“

Sestra Micika je trgala pri studenskih vigrednih rožah in sočnato travo ter mu tlačila v gobec.

„Jutri ne bo več bolelo...“

Desetkrat so mu zamenjali stelo in, da bi mehkeje ležal, so mu nastlali s senom. Debeloglavi Pungra se je plazil po njegovem križu in ga močil s sokrvice ranjenega očesa. Ostala dva, Joza in Lonica, ki sta bila še okorna in majhna, sta se valjala po gnoju.

Vol je neobčutno buljil v otroke, stresal glavo in vse mirno prenašal. Slednjič pa je vstal. Otroci so planili iz hleva in se kakor obsedeni drli:

„Bavšej pa kri ščijel!“

Kakor vihra je Dihur pridirjal s polja in onemel; bil je priča, da je vol krvavec.

Še tisti večer je Dihurka prignala starega kmeta iz okolice, ki je zdravil živino. Ta je popil pol litra črničevca in dejal:

„Za krvavca je najboljšo zdravilo nož! — Ker ste siromak, računam samo eno krono.“

Dihur pa ni takoj pokopal upanja. Čakal je še dva dni ter zalival vola z različnimi domačimi zdravili. Toda vol je hiral, kakor bi z nožem rezal meso z njega. Oba večera je družina kleče zmolila rožni venec, da bi bog otel vola.

„Molite vi k bogu, vas bo uslišal, ker niste pregrešili!“ je ukazala mati otrokom.

In otroci so cele ure preklečali v molitvi.

Toda bog njihovih prošenj ni uslišal; tretjo noč so Dihurja skrivaj spravili v trg k mesarju. Ta je zmajeval z glavo, se najprej branil, potem pa povedal ceno, da je Dihurja zapeklo v grlo.

Še tisto jutro pred svitom so bavšēja odpeljali.

Dihurjeve sanje so se na mah zrušile. Dobil je komaj za kožo, vse ostalo, kupnina, reja, dobiček in trpljenje na Svinjski planini, pa je bilo uničeno. Še tisti dan ga je vrgla božjast.

Soseska pa je razglašala.

„Dihur je vola strgal!“

4

Ko je zazoril ječmen in je prišel čas košnje, so dolinci želi že pšenico. Na predvečer ječmenove žetve je poslal Jaromil pošto, da bodo drugi dan želi pšenico. Pri Jaromilu je bilo treba odslužiti bika, vsega tri dni.

Dihurja sta se posvetovala:

„Mora se odložiti!“

Dihurka je drugo jutro naložila na glavo zibelko z Lonico in odšla žet. Ko se je zvečer vrnila, je rekla:

„Jaromil bo dobil petdeset birnov ozimne pšenice!“

Dihur je že dva dni odsluževal pri sosedu mlin in kosil od zore do prve malice.

„Kam bo sosed z mrvo?“

Oba sta se bala dotakniti se ječmena in košnje. Šele, ko je Dihur odhajal na parno k počitku, je vzdihnil:

„Da bi le toče ne bilo...“

Bil je zmučen in spanec mu je legal na oči. Na parni je skozi špranje svetila mesečina, dišalo je po starem senu in po trohnobi, od zunaj pa je pritiskal vonj tople poletne noči. Izza bajte je opojno dehtela stara lipa. Bilo je tiho, komaj in komaj se je slišalo šelestenje sliv, za njimi je molčal gozd. Dihur se je naslonil na lino. Vsa kotlina pod njim je bila polna dimaste mesečine; vanjo so segale sence gozdov in mej. Slemena onstran kotline so bila kakor umita, skozi drevje so se bliskali zidovi domačij. Med kopišči so še zorela žita. Gora, ki je zapirala kotlino na južni strani in kamor so se vsa ta razrita slemena stekala, je bila zdaj odeta s prosojno, mlečnato tenčico, njeni temni prepadi so bili do vrha zaliti z deviškim sijajem razkošne noči. Z redkimi zvezdami posejano nebo je tonilo v utripanje obzorne soparice.

Globoko je vsrkaval Dihur lepoto prostranega večera, njegov mir in vonj. Misli so se mu pa kakor večje lovile okrog košenine, okrog ječmena in drugih neposrednih, najbližjih skrbi. In čimbolj se ga je pollaščala utrujenost, tembolj se ji je pamet upirala.

Nenadoma se je, da sam ni vedel kako, umaknil z line, vzel coklje v roko in se bosonog splazil iz parne za hlevski vogal, kjer je visela kosa. Neslišno jo je snel izza trama, zataknil si čepun s kamnom in jo urno, kakor bi ga kdo preganjal, pobrisal za hlevom nizdol po bregu ter se ustavil šele, ko se je bajta že skrila za robom.

Tam je nataknil coklje in se sam sebi opravičeval:

„Mudi se zaradi otave... Svetlo je kakor podnevi in lahko pokosim log do zore. Mogoče pridobim toliko na času, da lahko stopim kak dan h kovaču popravljat jez. Ako bi me pri volu ne bilo zadelo, bi tega ne bilo treba... To bo žena gledala zjutraj, ko bo šla k Jaromilu...“

Ob prvi zori je bil log podrt. S prijetnim zadoščenjem je Dihur odšel k sosedu, kjer je z gizdavim vriskom skušal pregnati utrujenost, ki mu je začela gomazeti po žilah. Bil je prvi na travniku. —

Ko je Dihurka zvečer pospravila ognjišče, prekrižala speče otroke, se je skoraj opotekla k slamnatemu ležišču. Na robu postelje se je

nenadoma zdrznila, se takoj odmaknila k vznožju in se zazrla v svetlo okence, skozi katero je vabila svetla noč. Po sobi je utripalo enakomerno dihanje otrok. To dihanje ji je na mah pregnalo spanec in ji vdahnilo čuden odpor. Brez jasnih misli še, a že previdno, kakor bi se morala skrivati, se je tiho splazila v vežo, odkoder je prisluhnila na dvorišče. Zunaj je bilo tiho, samo voda je z žleba enakomerno žuborela v strugico. Potem je vzela izza trama srp, stisnila kamen, narahlo odpahnila vežne duri ter jih zopet previdno zaprla, nato pa s cokljami pod pazduho smuknila za hišni vogal. Od tam je zdirjala v v eni sapi proti ječmenu na „bradavici“. Šele ko ji je bajta izginila izpred oči, je obstala in se globoko oddahnila. Utrujenost je izginila, njene ozke posušene prsi so se napile moči dišečih trat.

„Zaradi toče je nevarno,“ je hitela sama pri sebi, kakor bi se skušala pred kom opravičiti. „Noč je svetla kakor dan in v takem hladu je žetev prav za prav prijetnejša kakor podnevi, v vročini. — Razen tega se ječmenu mudi tudi zaradi bele repe, da se še ta o pravem času spravi v zemljo. — Ena noč gori ali doli — morda bom pri Jaromilu kak dan več, ali pa pojdem drugam. Samo da me mož ni videl. Naj počiva, siromak, ki se tako noč in dan pobija za družino...“

S takimi mislimi sta delala oba vso noč in vsak na drugem koncu, on na vzhodni, ona na zapadni strani grunta, — oba z zavestjo, da sta drug drugega ukanila.

Do zore je Dihurka požela polovico „bradavice“. Med svitom je doma skuhala ovseni močnik za otroke, pomolzla kravo, spravila Neča na pašo, zbudila Miciko in ko je vse to opravila, je ravno pokukalo solnce izza štajerske strani. Ko ga je zagledala, je prestrašena planila na pot. Zibelke danes ni vzela s seboj, ker je včeraj slišala godrnjati Jaromilovo hčer:

„Lepo! Vsak prinese krmuha s seboj!“

Ko je šla skozi log, ji je ob pogledu na pokošene redi zastal korak. Pri tem jo je spreletelo toplo, a grenko zadoščenje.

Ko se je Dihur po malici vračal od sosedu, je onemel, obstal pred „bradavico“. Toda nagrbano lice se mu je takoj razvedrilo, pri srcu pa mu je bilo mehko in trpko hkrati.

Zvečer se nista niti z besedico dotaknila minule noči. Tem strastneje sta govorila o nujnih delih, kakor bi hotela drug drugega prekositi. Skrb za vsakdanji kruh ju je začela podžigati in vse naslednje noči so bile za oba po večini svetle; podnevi sta garala po dninah, ponoči pa doma. Tako sta se gnala nekaj dni, požela ječmen, ga zložila, navozila na njivo gnoj in vse pripravila za repino setev. Naslednjega dne sta hotela ostati doma in iti zgodaj zjutraj orat.

Že v mraku pa je prišla k bajti Modrejeva dekla:

„Gospodar so rekli, da morate priti jutri žet.“

„Jutri smo mislili sejati repo.“

Toda deklina je bila naučena in je rekla:

„Gospodar so rekli, da drugič lahko h komu drugemu greste po prascel!“

To je bilo hudo in jasno povedano. Spomladi je dobila Dihurka pri Modreju par prascev in je ostala polovico dolžna.

Na dvorišče je legal mrak, na vzhodu se je narekovala luna, zapad pa je žarel v širokem pasu. To je naznanjalo skorajšnji dež. Tudi od gore sem je pihljal sumljiv vetrič.

Ko je Dihur razgledoval nebo, je Dihurka že odločila:

„Še nocoj bom raztrosila gnoj in jutri zjutraj lahko začneš ob svitu. — Do Modreja je samo dobre pol ure.“

S temi besedami je zdrknila z gnojnimi vilami na njivo.

Dihur je dvakrat premeril dvorišče, nato je molče napregel in poklical Neča. Deček, ki je bil šestnajst ur na nogah, je zajokal:

„Moramo, zaradi dežja!“ je tolmačil Dihur.

Ko je žena raztrosila gnoj, je rekla:

„Kar spočita sem, trosila bi vso noč!“

„Pojdi spat, da boš zjutraj mogla vstati!“

Mali, zaspani Neč je slabo gonil, krava, ki je bila priprežena na mesto bavšeja, je bila juncu preslaba, uhajala je iz brazde, da so se venomer delali oplazi. Dihur je pozabljal, da je noč, in je vpil kakor podnevi, da so prepelice po žitih plašno utihale.

Materi se je deček zasmilil; vzela je šibo in gonila sama. Medtem je Neč na ozarah trdno zaspal. Dihur ga je pokril s snopjem, da bi se ne prehladil.

Nato sta orala dalje.

Na zvezdah se je poznalo, da je moralo biti že čez polnoč. Te-laj je Dihurka rahlo vzdihnila:

„Pusti me malo!“

Sedla je v brazdo. Vol in krava sta začela prežvekovati. Dihur se je usedel na merjasca in si natlačil pipo. Tudi on je bil utrujen.

„Kaj ko bi spregla?“

Žena ni odgovorila.

„Zaspala je!“ je sočutno šinilo Dihurju v glavo.

Ne da bi čakal na njen odgovor, ji je segel pod vzglavje in jo hotel dvigniti v naročje. Ko pa je pritisnil njeno telo k sebi, ga je takoj izpustil. Bilo je mrzlo in skoraj negibno. V glavo mu je planila vročina, na mah je pozabil na oranje in na vse drugo. V hipu je slekel jopič, pokril z njim njena nedra, potem pa zdirjal čez njive k sosedu kakor brezumna žival.

Četrť ure pozneje se je vrnil s šklepetajočo sosedo. Dihurko so krči prevalili v brazdo, da je z obrazom ležala na gnoju. Bila je nezavestna. Tik pred njo sta vol in krava nepremično prežvekovala.

Dihurka je spovala.

Medtem je prišel tudi sosed. Položili so jo na otep slame in jo zapeljali domov, kjer je ležala v nezavesti še ves naslednji dan. Zvečer, ko so prve deževne kaplje udarile na majhna okenca zatohle izbe, Dihurke ni bilo več. Do takrat bi ravno tudi repa o pravem času prišla v zemljo.

Ko so jo nesli pogrebci čez polje, je še vedno tičal merjasec v brazdi nezorane „bradavice“. Imela je velik pogreb, prišli so Jaromili, Modreji in vsa širna soseska. Duhovnik je govoril v srce segajočo popotnico. Ženske so se komaj zdržale, da niso Dihurja kar pri grobu napadle, zakaj od ust do ust je šlo, da je njene smrti kriva Dihurjeva zdrťost. Bale pa so se, da bi ga vrgla božjast. Okrog njega se je ovijalo pet mladih Dihurčkov in neukročeno vekalo:

„Mamica, mamica, pridi nazaj!...“

5

Koj po Dihurkimi smrti je prišel sosed k bajti in dejal:

„Prodaj mi kajžo vsaj zdaj! Čemu ti bo ta težava?“

„Tudi zdaj ne prodam! — Toda povej tē vendar, kaj vam je na bajti? Saj vsi pravite, da nič ne zrastle!“

„Ni mi za rast, ali tvoj svet tiči v mojem kakor klin!“

V resnici pa je izvedel Dihur že prej, kake namene ima sosed. Nekoč se je pri Hrastu napil in se bahal, da bo potegnil vodo iz Dihurjevih požiravnikov in napravil žago. Drugi so zopet pravili, da bi Dihurjevo bajto rad zamenjal z nekim grofovskim svetom, ki mu leži pri rokah. In grof bi se tako z gore stegnil v dol.

„Prodaj mi rajši ti tvoj suhi rob, ki meji na moj lapuh! Napravil bi tam suho njivo!“

Sosed se je razburil:

„Še rad boš prodal!“

Prihajali so še drugi in spraševali za pastirji in pastiricami:

„Dovolj jih imaš doma, daj mi Neča, daj mi Miciko. Pri nas jima ne bo hudo.“

Dihur pa je odgovarjal:

„Dokler bom mogel delati, bodo otroci pri hiši!“

Ostal je sam z otroki ter ril dalje, kakor je mogel. Micika je stopila na materino mesto in bila z desetimi leti že cela gospodinja, razumna in modra. Ker je nosila materine obleke, je bila videti še resnejša.

Velik križ je bil s šolo. Otroci niso imeli obleke, ne obutve in čim bolj so doraščali, tem manj časa so imeli za njo. Razen tega se jim je šola tudi sama na sebi priskutila. Otroci so jih zmerjali: „Dihur smrduh!“, zopet drugi so vpili: „Krompir, krompir...“

Nekega dne je vstala krčmarjeva deklina in zatožila:

„Jaz ne bom sedela zraven Dihurke, ker ima uši. Doma so mi prepovedali.“

Na Mickini glavi je učitelj res našel cela gnezdišča gnid. Miciko je bilo sram, da je jokala. Med jokom je vzdihnila:

„Nimam matere...“

Učitelj jo je poslal domov in ji ukazal:

„Kadar boš čista, se smeš vrniti!“

Doma jo je Dihur utešil, ji opral glavo z lugom, nato pa rekel:

„Poslej boš ostala doma!“

Tako je bilo tudi z drugimi. Neč je v jezi zagnal v zmerjavca kamen in ga pobil na tla. Oblast je Dihurja klicala na odgovor. Obljubil je, da bo fanta kaznoval, in ga je res premlatil, kakor se je spodobilo. Potem je dejal:

„V šolo ne pojdeš več, doma boš delal.“

Zaradi večnih zamud je imel neprestano opravka z oblastmi, ki so ga kaznovale z globami in ga tudi zapirale. Toda vse zastonj, komaj so otroci za silo odraščali, so ostajali doma,

Dihur se je zagovarjal:

„Prvo je kruh — od učenosti ne moremo živeti!“

Podobno kakor s šolo je bilo tudi s cerkvijo. Dihur sam je sicer redko, vendar dosti redno zahajal v cerkev. Dokler je živela Dihurka, je pošiljala Neča in Miciko redno v cerkev, po njeni smrti pa so tudi to začeli zanemarjati, ker ni bilo potrebne obleke.

Farni duhovnik je sklepal nad Dihurjem roke:

„Kaj misliš, Dihur! Pogane boš vzgojil!“

Dihur se je izvijal z revščino, da sam ne utegne, da bo, ko odrastejo, to drugače.

„Ti si odgovoren za duše svojih otrok!“

„Doma molimo vsako soboto rožni venec.“

„To je premalo, prijatelj moj, pošiljaj jih tudi v cerkev!“

Namesto tega se je Dihur sam ubijal s krščanskim naukom.

Ob poletnih nedeljah, kadar je imel čas, je gnal otroke pod tepko za bajto, odkoder se je videla vsa pliberška ravan noter do Drave in za njo sivi kraji gor do Svinjske planine. Tam so se vlegli in začel se je krščanski nauk. Dihur je otrokom razlagal neskončno božjo dobrotljivost in večne krščanske resnice. Otroci so zamaknjeni molčali in grizli travo.

„Kakšne vere so Kovačevi?“ je nenadoma vprašal enooki Pungra.

„Krščanske, kakor mi!“

„Zakaj nas pa zmerjajo?“

Deset oči se je uprlo v Dihurja. Prihajal je v zagato.

„Kakšne vere so gospoda?“

„Naše ... Toda gospoda se vere ne drže ... Vsi pridejo v pekel ...!“

S tihim zadoščenjem se plavale otroške oči nad zelenimi tratami. „Kaj bo z grofovimi gozdarjem?“ je vprašal Pungra, ker ga je ta nekoč zalotil pri prepovedani paši in ga natepel.

„Tudi on bo pogubljen!“

Otroške misli so vrtale dalje.

„V cerkvi pa sedi v prvi klopi!“

„Bog odpusti ... Na sodni dan bo pa razdeljeval plačilo.“

„Zakaj ne zdaj?“

„Tako je svet narejen.“

„Zakaj nam je vzel mater?“

„Hotel jo je imeti pri sebi, ker je bila pridna.“

Otroci so se zamaknili v nebeške višave.

„Tam sta Bog in mati!“

„Da, tam sta!“

„Ali je še daleč od Svinjske planine? ...“

V daljavi se je nebo dotikalo široke Svinje.

„Še zelo, zelo daleč! ...“

Medtem ko so otroci strmeli v daljno obzorje, se je Dihur zamaknil v razprostrto pliberško dobravo. Žitne barve, ki so se prelivale med osmojenimi borovimi gozdovi in se topile v soparo, so ga popolnoma osvojile, da je obležal nepremično na trati.

Tedaj so otroci utihnili in tudi oni zrl v pravljичno daljino prečudne, njim neznane dežele. Vsa širna dobrava se je bleščala v zorečem žitu ali ajdovem cvetu. Bila je kakor potica, ki zapeljivo dehti in se smehlja.

Čez čas so prekinili zamaknjenost:

„Tam, kjer je toliko žita, ne manjka kruha.“

„Ne manjka ga bogatim, ali manjka ga revnim!“

„Ali so tudi tam revni ljudje?“

„Tudi tam, toda laže se živi, kakor tukaj v hribih.“ — —

Mahoma:

„Čigavo je tisto polje?“

„Grofovsko in kmečko.“

„Koliko krav ima grof?“

„Sto krav! ...“

Kakor ukopani so se otroci zamaknili v pliberški grad, ki se je bleščal v soncu, kakor v nadnaravno, čudežno prikazen iz onega sveta.

Tako so doraščali Dihurjevi otroci, že zgodaj polni mržnje do vsega, kar je dišalo po gospodi. Za uk so ostajali trdoglavi, komaj je vsak znal podpisati svoje ime in izpovedati za silo deset božjih zapovedi. Za svet se niso menili, razvijali so se v neprodirne nezaupljivce, ki so zakrknjeno zrl izpod resastih čel v osovraženo okolico.

Z dvanajstimi leti je Neč delal že v gozdu in še tisto leto je dobil kilo. Oče ga ni gnal k zdravniku, temveč je dobil coprnico iz Komeljna, ki je bolezen zagovorila. Nato ga je prevezal s pasom ter ga potolažil:

„Boga zahvali, vsaj vojak ne boš!“

Kljub vsem naporom je Dihurjevo gospodarstvo začelo iti rakovo pot. Na polju so vedno manj pridelali, letine so bile slabe, zaslužki pičli, potrebe in draginja pa so rastle iz dneva v dan. Nekaj let po ženini smrti je Dihur zopet prišel na dva repa, eno kozo in par ovac, hkrati pa je lezel v nove dolgove pri trgovcih in lesnih prekupevalcih, za katere je delal. Slabi časi so se obetali. Delavci in kajzarji so prerokovali:

„Če bo šlo tako dalje, bo prišla vojska...“

Kljub temu pa Dihur ni izgubil poguma. Videl je, da otroci doraščajo in da si bodo kmalu sami zaslužili vsakdanji kruh.

6

Odkar je živel dihurski rod, je gorela tudi želja, priti do njive, ki bi rodila krompir. Že stari Dihur je nekoč na tujem svetu napravil novino za rž in krompir. Toda po nekaj letih, ko je bila zemlja očiščena in je pričela roditi, je posestnik sam pridržal novino. Sedanjí Dihur je upal, da mu bo sosed odstopil suhi rob nad njegovo mlakužo. Na tihem je svet preiskal in našel, da je kakor nalašč za krompir, da je suh, peščen in globok. Toda sosed mu ga ni hotel prodati.

Vlažne Dihurjeve njive niso bile za krompir. Po navadi je gnil že v zemlji ali pa je bil piškav in drobničast ter imel zoprni okus.

Leto za letom so Dihurjevi upali na obilno krompirjevo letino. Poskušali so na vse načine. Prebirali so semenje, ga sadili zgodaj spomladi ali pa šele, ko so ga v dolini že grebali, mu gnojili ali pa sejali v jalovo zemljo. Uspeh je bil vedno isti.

Otroke je pestil večni strah, kdaj bodo zadnjikrat videli krompir v oblicah na mizi. Po navadi ga je zmanjkalo že pred pustom. Dihur je ostanek o pravem času skril za seme, otrokom pa je lagal:

„Zmanjkalo ga je! — Prihodnje leto ga pa ne bo, sejali ga bomo na ‚bradavici‘...“

Kopanje krompirja je bilo pri Dihurju eno najbolj svečanih opravil. Da bi sadežev ne poškodovali z motikami, so rili goloroč po zemlji in kakor krti plezali po kolenih za njimi.

Otroci so komaj shodili in že so se koritali po brazdah ter strahoma vrtali za krompirjem. Kadar so naleteli na posebno velik sad, so zagnali krik:

„Krompir, krompir...“

Dihur je vpil:

„Pazite, da ga ne ranite!“

Vsak ranjen, poškodovan sad je bil poplačan z udarci. Pretepeni otroci pa se niso jokali kakor drugekrati, temveč so pridrušeno ihteli v zemljo. Zavedali so se velikega greha, ki so ga storili. Odkar je bila Micika za gospodinjo, je oče nikdar ni tepel. Ko pa je pri kopanju krompirja nekoč z motiko presekala posebno velik sadež, je mahoma pozabil na njeno čast in jo s toporom udaril po glavi, da je kakor snop padla na obraz.

Krompir je bil podedovana dihurska strast. Ob pogledu na bahato krompirjevo rast po sosednjih njivah so jim trpnele žile. Paglavci so na cestah vpili za mladimi Dihurji:

„Krompir, krompir...“

To je huje razpalilo, kakor sama psovka Dihur.

Nekaj let po materini smrti je bila pri Dihurju zopet slaba krompirjeva letina. Spomladi so ga sadili dvajset piskričev, od teh so ga deset piskričev kupili na odslužek v soseski. Na jesen so ga pridelali trideset piskričev, in še ta je bil gnil in mišojed. Težka skrb je hodila okrog oglov.

Takrat je bil Neč star 15 let, Pungra pa 11. Neč je bil že tršat Dihur, ki je odsluževal po dninah domače dolgove. S Pungrom sta skrivaj skovala načrt. Nekega temnega večera sta oprtala vsak svojo vrečo in šla k Jaromilu, kjer je Neč čez dan taberkoval pri oranju krompirja. Pri Jaromilu niso vedeli kam z letošnjim pridelkom. Vse kleti so bile že polne in nasipali so ga že v odrino. Tja sta se splazila mlada Dihurja, si napolnila vreči, kolikor sta si upala nesti, in izgnila v noč.

Tri noči sta ga skrivaj nosila od Jaromila, ga nasipala v listnjaku in ga pokrivala kakor zaklad.

„Pozimi, kadar ga bo Miciki primanjkovalo, ga bova dodajala v klet. Nihče ne bo opazil.“ — Pri Jaromilu ga tako ne bodo pogrešali.“

Toda že četrty dan so kakor jastrebi padli na dvorišče Jaromil, župan in dva žandarja z nasajenima bajonetoma.

„Dihur, ti si kradel krompir!“

Dihur se je uprl kakor pošast. Preiskali so hrame in kmalu našli krompirjev kup pod steljo.

„Kaj pa je to?“

„Jaz nisem kradel!“

„Poznamo vašo krompirsko lakoto!...“ je zmagoslavno trdil župan.

„Sedaj ga boste v našem spremstvu znosili nazaj k Jaromilu. Nato greste z nami!“ je velel žandar.

„Jaz ga ne bom nikamor nosil!“

Žandarja sta se delala, kakor da hočeta Dihurja ukleniti. Tedaj je mahoma skočil Neč med očeta in žandarja ter kriknil:

„Jaz sem kradel!“

Komisija je osupnila. Dihurja pa je zalila sumljiva rdečica.

„Kaj, ti osat!“

Župan je pihnil v fanta.

Jaromil je zajavkal:

„Sramota, kakšna sramota! — Boter sem mu, botra je okradel!“

Neč je nepremično stal sredi njih.

Začeli so se posvetovati. Župan je predlagal, naj fant pri belem dnevu v spremstvu žandarjev znosi krompir nazaj k Jaromilu, da bo sramota očitna pred vso faro. Temu se je uprl Jaromil:

„Krompirja nočem nazaj, napravite z njim, kar hočete. Moje mnenje je, da je treba fanta pošteno pretepsti na licu mesta. Tako si bo najbolj zapomnil, kaj je napravil. Jaz nočem imeti nobenih potov in sodnijskih opravkov. Tudi name pada sramota — boter sem mu!“

Tako so sklenili.

„Kdo bo tepel?“ je vprašal žandar.

„Jaz ne bom!“ je izjavil Jaromil.

„Najbolje bi bilo, da bi tepel Dihur sam!“ je menil župan.

„Sam bom tepel, lahko se zanesete,“ se je suho oglasil Dihur.

„Tako se tudi spodobi!“

„Toda samo peindvajset udarcev! Jaz sem odgovoren,“ je zapovedal žandar.

Neč, ki je doslej stal nepremično ob strani, se je sam vlegel na pripravljeni stol; ko ga je žandar hotel privezati, je z rezkim glasom odbil:

„Ni treba!“

Potem so se spomnili:

„Ali naj mu slečemo hlače?“

Po kratkem preudarjanju je Dihur skoraj strastno rekel:

„Pustite oblečenega, ker bo sicer tekla kri.“

Nato se je Jaromil še domislil:

„Otroci morajo biti zraven, da bodo imeli zgled.“

Nato so razvrstili otroke okrog mučeniškega stola. Mlajša dva, Lonica in Joza, sta tuje in prestrašeno zrla na nepremično ležečega brata, z Mickinega lica je odsevala sočutna bol, medtem ko je bilo lice enoakega Pungre nespremenjeno srepo.

„Zaradi tega, ker je krompir kradel. Tako se kaznujejo tatovi, zapomnite si!“ je podučeval Jaromil.

Nato je Dihur začel udrihati s prizemnikovcem po Nečovem zadnjem delu. Ni tepel vihravo ali razburjeno, temveč počasi, preudarno in žilavo, mah na mah. Vsak udarec je spremljal grozeč žvižg prizemnikovca skozi zrak in ta žvižg je huje odmeval, kakor zamolkli udarci, ki so drug za drugim grizli v fantovo meso. Pri tem so mu bile njegove oči zvesto uprte tja, kamor je mahal.

Koj po prvem udarcu se je Neč krčevito oklenil stola in vsak naslednji udarec ga je še bolj pribil k lesu. Nekajkrat je zaškrtal z zobmi, sicer pa niso dale njegove stisnjene ustnice nobenega glasu.

To je župana raztogotilo:

„Seme, ali boš tulil?“

Toda Neč tudi potem ni zajokal, ko se mu je od bolečin po desetem udarcu telo raztegnilo in vidno ločilo od stola, ko sta roki odpovedali, ko je njegovo truplo postalo kepa neodpornega kvasu, ki so jo zvijali krči udarcev in bolečin. Šele blizu dvajsetega udarca se je zaslíšal iz njegovih ust bolesten grč, ki se je ob zadnjih udarcih prelil v zateglo, umiranju podobno hropenje...

„... petindvajset! Dovolj“ je ukazal žandar.

Dihurju je roka omahnila, kakor bi jo odsekal. Molčal je, toda njegov obraz je bil posivel in iz oči je bliskala topa razburjenost božjastnika.

„Vstani!“

Pretepeni Neč se je šele čez nekaj časa predramil. Ko pa je hotel vstati, se je opotekel in padel na tla. Njegove oči so bile krvavo podplute.

„Preveč si zategoval!“ je očital Jaromil.

„To bo kmalu bolje. Božja mast mu bo telo šele razgibala,“ je strokovnjaško menil župan.

Neča so zvalili na tratino, kjer je nepremično obležal.

Tedaj se je zgodilo nekaj nepričakovanega. Enooki Pungra je nenadoma uporno stopil pred žandarja, ki se mu je zdel poveljnik, in izzivajoče kriknil:

„Natepite tudi mene — tudi jaz sem pomagal nositi krompir!“

In kakor na povelje se je kar sam vlegel na stol.

„Pregrešna predrznost!“

„Kaj bo iz teh otrok?“

Zatekle, plave žile na Dihurjevem obrazu so se pri tej priči še bolj napele, nato je njegova desnica, v kateri je še vedno stiskal zemnikovec, zopet oživila in ne da bi čakal povelja, je že hotel začeti s pretepanjem.

„Stojte, temu samo petnajst!“ ga je prestregel žandar.

Nato je zažvižgalo petnajst prizemnikovih udarcev...

Pungra je bil še odpornejši kakor Neč. Zagrizel se je bil v stol in njegovo telo se je začelo stegovati šele proti koncu. Tudi vstal je sam, brez vzdih, brez solze v zdravem očesu, čeprav je oče tolkel s slepo besnostjo. Le v votlini izteklega očesa je zamigljala velika bridka solza.

Dihur je bil ves izčrpan in se je brez moči sesedel na natezavnico. Otroci pa, ki so bili ves čas kakor okameneli, se niso zganili.

Komisijo je ta mir razburil:

„Gavžniki, kaj zijate!“

„Ali smo opravili?“ je tedaj vprašal žandar.

Komisija se je jadrno odpravila z dvorišča.

Komaj je za njimi zaropotala lesa, je Dihurja že vrgla božjast. Ko se je prebudil iz omotice, ni bilo Neča in Pungre nikjer. Izostala sta tri dni in tri noči; skrila sta se v pečevju za bajto. Le Micika je vedela za njuno skrivališče in jima skrivaj donášala hrane. Ko so se rane zacelile, sta se vrnila, kakor bi se ne bilo nič zgodilo, in nihče ni tega dogodka več omenil.

7

Že tri dni so se Dihurji borili z novim požiravnikom, ki je iznenada napadel najboljšo njihovo njivo „bradavico“. Prvi ga je zapazil enooki Pungra, ki je takoj zdirjal v les pod goro, kjer sta Dihur in Neč podirala. Kakor bi naznanjal hudo uro, je že od daleč vpil, da je odmevalo po tihih slemenih:

„Bradavico je napadel nov požiravnik!“

Dihurju je zastala sekira.

„Ali na repišču ali na ječmenišču?“

„Na repišču...“

Dihur in Neč sta zagnala orodje v skorje in zdirjala domov.

Novi požiravnik je sluzil na gornjem koncu bradavice, sredi krompirjeve setve. Kdor bi teh požrešnih pošasti ne poznal, bi taki pohlevni mokroti ne pripisoval nobene važnosti. Toda Dihurji so vedeli, s kom imajo opravka. Take rumene potuhe se hitro širijo in bogato rodijo. Začel se je cediti na najnevarnejšem mestu, na mali vzboklini, odkoder bi lahko požiral rast na vse strani. In ravno to leto je bil krompir nenavadno lep, bahave, temnozelene rasti in goden za grobanje.

Dihurji so od vzglavja požiravnika do ozar izkopali drago, lepo med krompirjevimi brazdami, da pri tem niti enega grma niso poškodovali. Draga pa ni zajela niti tretjine mokrote. Zemlja je začela kipeti v vedno večjem krogu in na obronkih so slinili novorojeni požeruhi. Mokrotne čeljusti so se odpirale in grozile požreti celo repišče.

Tedaj so se Dihurji zakadili v kipečo zemljo s krampi in motikami. Podžigala sta jih strast in srd.

Razparali so površje vzbokline in ji z globokim rovom prodrli v osrčje, kjer je bil izvir njihove nesreče. Medtem ko so od kraja še čuvali krompirjeve sadeže, se jih izogibali in posamezne grme z rokami prenašali na suhi svet, jih je boj kmalu popolnoma obsedel. Videli so le še sluzaste čeljusti, ki so segale po vedno večjem delu njive. Besno so vrtali za novimi slinastimi ranami, odpirali jim žile in jim izcejalji rjavi strup v globok kanal, ki so ga izkopali od glavnega vira in čez vse njive do ozar.

Bosi in gologlavi, pokriti z blatom, so vrtali kakor krti. Pri tem niso čutili ne utrujenosti ne lakote. Dihur sam je oral pri vzglavju glavnega požiravnika in mu brez oddiha razkopaval rebra. Mladi Dihurji pa so napadali ostale izvirke, kidali zemljo in raztegovali mrežo odtokov v glavni kanal. Doma je ostala samo Micika.

Zelena njiva se je kmalu izpremenila v široko, rdečkasto krtino, ki se je videla daleč po soseski. Sosedje so hitro uganili, kaj to pomeni.

„Dihurji se zopet dajejo s požiravniki!“

Tri dni ni bilo nobenega znamenja, kdo se bo vdal. Pač se je vedno več umazane vode zbiralo v jarku, ki jo je izcejal na ozare že za cel mlinski kamen. Toda tudi požiravnik se je košatil na vse strani, bežal pred rezili lopat in krampov ter izpodjedal vedno več setve. Četrty dan pa se je nagnila zmaga k Dihurjem. Kipenje zemlje se ni več širilo, srebanje novih sluzastih ustnic je prenehalo, pač pa je začela voda na vso moč udarjati iz glavnih rogov.

Dihur je z zavestjo zmagovalca neumorno ril dalje. Zlezel je že čisto pod vzboklino in odpiral pravi pravcati rov. Do kolena je stal v rjavi žlobudri. Od povsod, iz dna, iz ilovnatih sten se je stekala voda, več in več. Neč in Pungra sta komaj utegnili odstranjevati zemljo, ki jo je oče metal iz rova.

„Zdaj ne smemo odnehati, to je samo potuha...“ je bodril Dihur sebe in otroke.

„Bradavica mora biti suha...“

„Požiravnik mora crkniti...“

Pety dan se je začela zemlja okrog požiravnika vidno sušiti. Dihur se je bil preril skozi vrhno plast rdeče ilovice do spodnje, modri-

kaste. Iz sloja med obema plastema je z vso silo vdrla voda na dan. Neč in Pungra sta se zmagoslavno razkoračila nad odvodnim jarkom.

„Žila je najdena...“

Dihur pa je še vedno mahal s krampom v testeno zemljo.

Pri zadnjem zamahu je rezilo kresnilo ob kamen. Iz rova se je začul zmagoslaven krik:

„Bradavica je rešena...“

Temu kriku pa je koj sledil čofast padec in nato bolesten jek.

Neč in Pungra sta vdrla v rov. V kotu je ležal vznak Dihur, pokrit s plastjo usedle zemlje, iz katere je molel ogromen kamen. Pungra mu je dvignil glavo iz žlobudre, ki ga je hotela zaliti, Neč pa je kar z rokama odmetaval zemljo z njega. Preden je odvalil kamen, ki mu je ležal ravno na kili, je bil Dihur že nezavesten. Otroci so ga zvlekli iz rova in ga položili sredi krompirjeve zeli na tla. Kuhala ga je vzročina, da se mu je ilovnata skorja sprti luščila od lic.

Pungra je tekel domov po kraye. Toda ko se je vrnil z vprego, se je Dihur že zavedel; ganiti pa se ni mogel. Ko so ga otroci polagali na gare, jih je opozarjal:

„Pazite na krompir, da ga ne pohodite!“

Doma se mu je zopet poslabšalo in zvečer je začel blesti. Plaz mu je pretisnil kilo in čreva so se mešala, da se je krčevito premetaval po slami.

Otroci so ga izpraševali:

„Ali naj gremo po koga?“

„Po nikogar!“ je omahnil oče v omotico.

In tako so bili sami priče očetovih bolečin.

Polagoma se je Dihur umiril in zdelo se jim je, da spi. Tiho so se umaknili na ležišča, pustili pa so brleti luč na mizi. Ponoči jih je nenadoma zbudil očetov glas:

„Koliko je ura?“

Oba, Neč in Pungra, sta zdirjala na dvorišče, pogledala na zvezde ter se takoj vrnila.

„Kosci so nad Uršljo goro, žanjice nad Svinjsko planino in grabljice nad Golco.“

„— — Potem je dve!“

Nato je sledil dolg molk. Dihur je nepremično ležal in štrmel v sajasti strop. Iz kotov se je slišalo dihanje utrujenih otrok. Neč in Pungra sta obsedela pri peči, kakor bi pričakovala nadaljnjih očetovih želj. Njegov obraz je bil poln zagonetnih potez, njegove oči pa so imele čuden blesk.

„Ali naj gremo po gospoda...?“ je bleknil Neč čez čas.

Dihurjevo telo se je zdrznilo pod razcapano odejo.

„Ali misliš, da me bo požiralnik požrl...?“

„Samo tako sva mislila...“

Do svita se ni nič spremenilo. Tiho je ležal Dihur in fanta sta medtem zadremala za pečjo. Ko pa je okence iz daljave naznanilo jutrnjo zarjo, so Dihurja zopet napadli krči. Moral je trpeti neznosne bolečine v črevesih, zakaj v nezavedi se je neprestano grabil za kilo, kakor bi hotel potlačiti čreva nazaj v trebuh. Otroci so nemo stali okrog postelje. Ko so bolečine malo popustile in se mu je zavest zjasnila, je zastokal:

„Pospravite zemljo s krompirja in ogrobadite ga...“

Nato so ga zopet zgrabili krči in ga niso več izpustili. Ni se več zavedel, ni se dotaknil pravkar namolženega mleka, ki mu ga je prinesla Micika, nikogar več ni spoznal in prvi solnčni žarki so na razmetanem ležišču Dihurjeve bajte našli negibno kepo rosnega mrliča.

Pričujočnost očetove nesreče, njegovih bolečin, njegovega stokanja in umiranja je otroke napolnila s težko moro zbežanosti in potrnosti. Očetova smrt pa jih je prevzela s samozavestno žalostjo in bolečino osamelosti. Vendar so se hitro odločili, da spravijo zadevo v red.

Najprej so očeta naparali, kakor so videli pri materi. Z veliko muko sta Neč in Pungra spravila za hlače očetovo kilo, ki jo je Dihur v smrtnem boju razgrebel, da so uhajala čreva iz nje in se je razširil neznosen smrad po sobi.

Kakor pri materi, so tudi njemu pri zglavju postavili leščerbo, slamo očetovega ležišča pa so zažgali na njivi.

Pri tem ni nobenemu prišlo na um, da bi kogar koli poklical ali da bi komur koli naznanil očetovo smrt. Vedeli so, da ni nikogar, ki bi hotel ali mogel z njimi deliti njih žalost in skrbi. Šele opoldne, ko pri fari niso zvonili mrliču, jim je postalo nekoliko tesno pri srcih, kakor bi nekaj pogrešali.

Pomislili so:

„Če naročimo zvonjenje, bodo prišli ljudje in nam bodo očeta oteli!“

Nato so sklenili, da ga pokopljejo na skrivaj, da nihče ne bo vedel za to — pod tepko na robu, odkoder je razgled na vse strani in kjer je svet suh, peščen. Neč se je lotil zbijanja krste, Pungra in Joza pa sta začela kopati grob. Ko se je Pungra že do pasu zaril v rušo, je nenadoma odložil kramp, stopil v odrino ter rekel bratu, ki je tesal krsto:

„Ali bi ne bilo prav, da bi vsaj Sušnikovemu stricu poslali pošto. Bila sta skupaj na Svinjski planini...“

„Da, on ima pravico!“ so sklenili Dihurji.

Zedinili so se, naj mu Micika odnese pošto...

Sušnik je pridiral kakor jelen, z njim pa župan, žandarji in še več drugih. Zvečer o mraku in vso noč se je na Dihurščini kar trlo ljudi od blizu in daleč. Povsod se je bliskovito razširila govorica o njegovi smrti, a take množice ni priklicala le suha novica, temveč jih je spravila na noge še nikdar slišana vest, da so hoteli otroci Dihurja na skrivaj pokopati v nežegnani zemlji. Vso noč so romale gruče k izkopanemu grobu in prepadeno zrle v krsto, zbito iz razpokanih klanic, ki je bila že pripravljena pod odrino.

Potem si je vsak zaporedoma ogledal vse mlade Dihurje, ki so se kakor sence potikali po kotih in izpod čela sršeli v zijave obraze.

Šele naslednjega jutra so farni zvonovi Dihurju zazvonili kratko popotnico.

Po pogrebu je tuja roka razdrla Dihurjevo gnezdo. Dihurje so potaknili po službah, zapuščino večnih požiravnikov pa je prevzel bogati sosed.

JIRS IN BAVH

Najemniki na grofovskih hubah so se preživljali po večini iz dohodkov poljedelstva in živinoreje, ker gozdov ne smejo izkoriščati. Kolikor pa ti dohodki ne dosegajo, so morali iskati zaslužek v gozdu pri drvarjenju in pri voznjah.

Tako je bilo tudi pri nas.

Pri nas je bila živinoreja važnejša od poljedelstva, ker je ležala naša huba na hribu in njena zemlja ni bila ugodna za žito. Kadar je dobro obrodila, je vračala petkratno seme — le enkrat vem, da je rž obrodila osemkrat in smo potem imeli na mizi vse leto debel rženjak, medtem ko se je pri nas h kruhu vedno oves ali ječmen zraven mlel. Že pri navadni letini niso dosegale nove žetve in smo morali dokupovati. Kadar pa je bila kaka nesreča, da je pobila toča ali rast, požgala suša ali pa je ozimino vzela zima, tedaj so jemali kmetje iz gozda, bajtarji in najemniki pa smo bili navezani na izkupiček iz živinoreje ter na postranske zaslužke. V miznik je se je vselil ovsenjak ali pa še tega ni bilo.

Ni torej nobeno čudo, da je pri nas bila živina tako v čislih. Tudi jaz sem se zelo zgodaj navzel tega družinskega spoštovanja do živine, ki je izviralo iz strahu, da se utegne pripetiti nesreča ter nam odjesti kruh. Naša čustva so vedno trepetala nad hlevom. Bil sem priča, kako je oče s pridrževano sapo na prste računal, kdaj bo pri kravi potekel rok, kako je z dlanmi meril prirastek na volih in glasno sam pri sebi ugibal prirejo. Ako je po nekaj zalogajih odložil žlico, smo takoj zaslutili nesrečo.

„Kaj pa je...?“

„Zamp že dva dni prežveka...“

Takoj smo bili vsi siti.

Nobena novica nas ni tako vznemirila in na nas tako porazno vplivala, kakor vest o kaki živinski nesreči v okolici.

„Pri Marogu ima priročni kamen...“

„Pri Jakobu se je odročni strgal...“

„Pri Zdihi so morali vola klati...“

Kaj so bile proti temu novice:

„Prestolonaslednika so ubili v Sarajevu...“

„Přemisl je padel...“

„Pri Svetem Roku je v cerkev udarilo...“

Otroci smo že v zgodnji mladosti začeli delati pri živini. Jaz še v šolo nisem hodil in že sem bil pri rali in vlaki očetu za gonjača. To je bilo zelo naporno delo, ker so bile njive strme in lapornate, voliča sta bila po navadi slabotna, brazdi komaj kos, vozare so bile preraščene s trnjem in ostrogovino, jaz pa bos. Oče se je razburjal in orička ni padala samo po živini, temveč šestokrat tudi po meni. Ko sem postal šolar, sem postal tudi pastir. Z desetimi leti sem bil že za krmilca, kmalu sem bil za volarja, za kravarja, dokler niso sploh vsa hlevska dela prišla name.

Hlev torej ni bil zame samo torišče truda in dela, temveč mi je postal tudi dom tihe, mladostne sreče, prepreden s tajinstvenimi sanjami in poln zlatih načrtov in skritih upov, ki so medleli skozi zatohlo soparo kipečega gnoja. V hlevu sem sam s seboj nemoteno prebavljal dogodke dneva, prisluškoval utripanju tihih in blestečih želj, ki so se kopale za odmevi hlevskega življenja, in delil veselje in žalost z živino s tako zaupljivostjo, kakršne še nikdar do nobenega prijatelja nisem imel. Živina je razumela vsako mojo slutnjo, vsako mojo bol je sočutno vsrkavala, na vsak moj vrisk prešerno odgovarjala.

Naš hlev je bil dolg, z neobokanim, nizkim stropom iz neotesanih tramov, ki so bili vsi zastrti s pajčevino, polno izsušenih muh. Zid je bil neometan, mokrotan, poleti in pozimi so po njem neprestano polzele umazane kapljice različnih barv. Majhna, štirioglata okenca so bila po večini tudi s pajčevino zastrta in od nesnage zelenkasta in neprozorna. Toda čudno! Kljub temu se je skozi njega bel dan tako vedro blestel in so jih sončni žarki s tako razkošnimi prameni predirali! Soparne srage umazanih sten so se takrat zableščale v neštevilnih odsevih, po prostoru pa se je odkril neumorni raj milijonov drobnih gnojnih mušic.

Ob večerih, kadar je legal somrak, je v hlevu zadihalo neko slovesno in veličanstveno življenje. Živina se je vlegala k počitku, sopihala, tresla z ovezami... Prihajal je mir, ki pa ni bil mir, temveč harmonično, v en sam odmev zlito zvonjenje oddihavanja, žvenketanja verig, stresanja, hrpanja, prenasičeno z vonjem vzdušljivosti in utrujenosti...

Še pozneje, ko sem odrasel, ko sem začel spoznavati življenje in vzroke njegovih tako različnih oblik, ko sem se začel zavedati, da pač ni vseeno, če človek spi na židanih blazinah ali pa na zatohli, smrdljivi slami v hlevskih jaslilih, mi je ljubezen do hleva ostala nespremenjena.

Že prej sem povedal, da smo imeli pri hiši samo en par volov. Dveh parov huba ni zmogla. Oče je pač skrbel, da je vole doma priredil, če se je dalo, ker mu je ostajal izkupiček prodanega para, s ka-

terim je potem pokrival najemnino in druge potrebe. Kadar pa se mu prireja ni posrečila, je po prodaji težjega para kupil lahke, po večini še neuke junce, da mu je tako vsaj razlika med težo ostajala.

Zato je bil pri nas tako imenovani uk skoraj na dnevnem redu. Medtem ko so težki kmetje v soseski orali s privajenimi modrimi voli, sami, brez gonjača, je bil pri nas večni napor s priučevanjem juncev. Ta napor se je ob setvi navadno stopnjeval do boja.

Kadar so se junci prvič napregali, je bil vedno posebno pomemben dan. Takrat je bila tudi mati zraven, ker jaz še nisem mogel krotiti juncev in je oče sam gonil. Toda moral sem biti zraven, da se navadam, kakor je zatrjeval oče. Skoraj brez izjeme so se vsi junci jarma prestrašili, kakor vrag križa. Ko so bili slednjič vpreženi in so čutili okorni les na vratu, jih je prevzela groza, da so drgetali po vsem životu.

Mati je prišla z žegnano vodo, oče pa je napravil pred hlevskimi vrati križ s tistim prizemnikovcem, katerega je potem med ukom razbil na junčevih plečih.

Materi se je stožilo.

„Jarem, jarem... Zdaj se začne trpljenje...“

„Mora biti. Le pojdimo...“

„Kakor ljudje...“

Uk se je navadno začel z vlako. Ko sta junca začutila težo vprege, sta po navadi uporno obstala. Najprej smo poskušali, da jih z lepa spravimo dalje in oče jih je tešil in zapeljeval s soljenim kruhom ali kvasom. Kadar to ni pomagalo — in to je bilo skoraj zmeraj, je prišel bič na pomoč in to je vedno izdalo. Oče je bil oborožen s prizemnikovcem, to je posebno prirezan smolnat krepelec, ki ga je za take primere nalašč rezal iz stelje in ga shranjeval. Mati, ki je bila pri brani, je imela v rokah dolgo habino, poleg tega pa sem bil še jaz pripravljen z bičem v rokah.

Čudil sem se, kako je mogla žival prenašati take in tako številne udarce. Rajši se je potajila, skrčila, kakor pa da bi potegnila. Včasih smo morali med pretepanjem počivati, ker so nam otrpnile roke, med počitkom pa sta starša zopet poskušala s prigovarjanjem in dobroto.

„Taka je vajina usoda! Tudi ubogi ljudje so večno vpreženi,“ se je opráščala mati.

Potem smo se spet zagnali. Zopet so padali udarci, da se je dlaka kar vsipala. Slednjič sta junca sprevidela, da je tak način upora brezsmiseln, preblesten in sta poskusila na drug način, kako bi se osvobodila suženjstva jarma. Nenadoma sta planila in sta skušala pobegniti z vprego vred. Očeta, ki ju je držal za vrv, ovito okrog rogov, sta potegnili za seboj in ga skušala poteptati. Ta pa vrvi ni izpustil tudi

potem ne, ko sta ga resnično dobila pod noge in sta mandrala po njem ter ga vlekla preko njive, temveč se je krčevito oklepala, dobro vedoč, da sta junca izgubljena, ako pobegneta z brano. Obenem ju je skušal biti v gobec, v oči in kamor je pač padlo, da bi ju zadržal.

„Vaha-a-a. Vaha-a-a!... je oralo čez njivo.

„Ne izpusti, za božjodelj, ne izpusti!“ je vpila mati in se vrgla z vsem telesom na brano, da bi otežila beg. Pod njeno težo se je brana zasajala v zemljo in junca sta se kmalu zasopla ter obstala z obupanimi, krvavimi očmi.

„... Ali ni izhoda, ali ni rešitve?“ se mi je zdelo, da berem v teh raztajanih očeh.

Ko je bil prvi upor premagan, zlomljen z udarci in z vabami zapeljivih besedi, sta se junca polagoma začela vdajati usodi. Kdaj pa kdaj je odpor proti jarmu, proti okovom še vzplamtel; skušala sta preskočiti oje, ki ju je oviralo, toda teža vprege, pa žgoči udarci in prigo-varjajoče, enozvočno in mamljivo doneče besede so te izbruhe kmalu zadušili. In čez dober teden sta junca kot mlada, zdaj že krščena voliča stopala v vpregi, mirno nosila jarem ter se vdala usodi.

Ko sta bila ukročena, sem jih dobival jaz v roke. Od kraja sta bila šibka, neutrjena, križa sta se jima zvijala, mišice so škripale in pokale in noge so se trudno, drgetajoče premikale. Iz njunih teles se je kadil vroč znoj, klobase od udarcev so zatekale, oči izstopale iz jam, gobci se penili. Vsak dan sta pa vedno vztrajneje vlačila, se vedno trdnje in zanesljiveje prestopala.

Bila sta mlada, šibka, plaha jetnika, ali najhujše je bilo prestano, zdaj sta se morala le še navaditi.

Dokler sta bila še slaba, je bila ral neprijetna. Ko sta se pa utrdila, zrastle in postala brazdi popolnoma kos, je bila gonja pravi užitek. Vola sta že sama poznala brazdo, razumela oračeve klice in meni ni bilo treba paziti na nič, razen na sukanje na vozarah. Takrat sem se vdajal svojim mislim, zatopljen koračil pred brazdo, prisluškoval tutujanju grlic v gozdu, potapljal se v prelivanju barv in senc, prisluškoval zvonjenju pobočij in slemen. V svoji zamišljenosti sem se spozabljal ter se neverjetno oddaljeval od vprege, dokler me oče ni začel:

„Ali greš v Celovec? ...“

Kadar smo počivali, je oče po navadi trosil gnoj. Drugod je bilo to žensko delo, toda pri nas je bila mati sama pri hiši in mi utegnila. Zato pa je bil še drug vzrok.

Naša zemlja je bila gladovna in gnoja je vedno primanjkovalo. Sicer najemnike po navadi dolžijo, da gnojenju ne posvečajo dovolj pazljivosti in da stremijo predvsem za tem, da izbiijejo čim večji pridelek. To pa je le gola gruntarska obrekljivost, kajti pri nas je bil

gnoj tako čislan kakor kruh. Imenovali smo ga črni blagoslov in v naše otroške duše se je njegov pomen vtisnil z nič manjšo skrivnostjo kakor pomen hostije. Za steljo je bila pri nas trda, ker grofi niso dali klestiti. Tudi živine smo imeli premalo in umetnega gnoja nismo zmogli. Zato smo gnojili le plemenitejšim setvam, rži in pšenici, nikdar pa ovsu. Tako je oče tudi sam lastnoročno trosil gnoj, da bi vsako betvico enakomerno uporabil.

Ob vsaki setvi je opominjalo:

„Gnoj, gnoj, gnoj...“

Z zavistjo in z bolečino v srcih smo zrli v sosesko, kjer se je po njivah kar trlo gnojnih kupov, medtem ko so pri nas komaj drug drugega doklicali.

Ako se je vol usral na vozarah, smo planili po odpadku in ga previdno spravili na njivo. Brez premisleka smo z golimi rokami prenašali še tople živinske odpadke. Nikdar nismo opravljali potrebe v gozdu, ampak pazili, da pride tudi to rasti v korist.

„Gnoj, gnoj, gnoj...“

Tako je dihala iz žit in polj.

Tako je zrlo iz očetovih in materinih oči in razoranih lic, kadár sta se v nedeljo popoldne vrnila od žitnega ogleda.

Tako nas je stalno opominjalo iz miznika in spremljalo pri rezanju kruha.

Takrat sem bil v desetem letu.

Bilo je v postu, sušča meseca. Sneg je še z gladko skorjo pokrival gorovje, v nižavah pa je ležal le še v nicinskih legah. Pri nas so se njive že sušile in ozimina je začela dobivati barvo. Brežni kmetje so začeli voziti gnoj in se pripravljati na setev, čeprav je bilo še zelo zgodaj. Nekega jutra je tudi oče nenadoma napregel. Mati se je protivila:

„Ali boš sredi zime oral?“

Toda oče je molčal in šel orat. Pri oranju je bil silno samovoljen. Neko hubo je zapustil samo zaradi tega, ker mu je lastnik zapovedoval, kje in kako naj orje ter seje.

Jaz sem gonil. Třdaj smo imeli precej odrasel par volov, pametno, navajeno živino. Priročni se je imenoval Jirs, odročni pa Bavh. Bila sta domače prireje, navajena udarcev in vsakega giba in slehernega glasu oračev. Zato sem brezskrbno gonil in pasel svojo vıgredno prešernost z razgledovanjem okolice.

Oče je bil sprva nenavadno tih, le svoj zategnjeni „Hej, hap...“ je enakomerno, brez potrebe ponavljal, kajti vola nista zaradi tega pospešila svojih korakov. Kmalu se je pa zatopil v samogovor, ki je bil vedno glasnejši. Vedel sem, da na ta način rešuje svoje skrbi.

Njegovi računi brez konca in kraja me niso zanimali. Kmalu pa sem začul vedno razločnejše izreke:

„Prodal jih bom, da, prodal jih bom...“

Potem so zopet sledili nerazumljivi računi, pomešani s kletvami. Uganil sem, da je sklenil vola prodati in kupiti druge. Toda tega nisem bil vesel, zakaj na Jirsa in na Bavha sem se bil prav posebno privadil, ker tako pametne živine še nismo imeli pri hiši. Toda ugovarjati si nisem upal, ker mi je bilo znano, da oče v takem zatopljenju tega ne želi. Moje upanje pa je bila še mati, ki je imela tudi besedo.

In res, zvečer, ko je izpregel, je oče dejal:

„Vola bom prodal!“

„Zakaj?“

Materi se je po glasu poznalo, da ji to ni po godu.

Oče spet ni nič odgovoril; šele pri večerji je razodel načrt, ki ga je iztuhtal med oranjem:

„Ne preostane mi nič drugega... O Šentjurju moram plačati polovico najemnine, plačati moram požarno zavarovalnino, otroci so potrebni obleke in tudi midva sva že bosa. Kje naj sicer vzamem denar? Zima nam ni dala nič. Ako pa vola spravim dobro v denar, si lahko toliko prihranimo. Če že ne več, pa vsaj za najemnino in za zavarovalnino, ker veš, da gospoda ne čaka. Na Jožefovo bi jih postavil na sejem, potem pa bi šel na Štajersko po druge. Tam doli je o vigradi vedno dovolj živine.“

„Ako ti spodleti?“ je rekla mati, a se je vendar videlo, da se že vdaja.

„Spodleti! Kako spodleti? Naša imata gotovo enajststo kil in če kupim junce z osemsto kilami, mi pri sedANJI ceni ravno za poglavitne potrebe ostane!“

Otroci smo se kislo držali, ker smo bili sploh zoper prodajo vsakega teleta; naša čustva so bila pred gospodarskimi težavami.

Oče se je obrnil k meni:

„Ne gre drugače, moramo imeti denar, sicer nas preženejo s hubel! Ti pojdeš z menoj na sejem in vsi drugi dobite pa odpustke.“

S tem je bila stvar zapečatena. Toda mene niti obljuba, da bom šel na sejem, kljub vsej mikavnosti ni mogla prav utešiti.

Nato smo z oranjem hiteli. Oče je s tem računal, da bi izhajal s čim lažjimi, cenejšimi junci in da bi od izkupička čim več ostalo. Vreme je bilo trajno lepo in do sejma smo do malega ostanka res skoraj vse preorali. Dva dni pred sejmom pa smo izpregli, da si žival odpočije.

Med oranjem sta vola pri nas zmeraj shujšala, toda topot smo jima krmili samo seno in jima polagali mnogo lizanja, da sta bila vsak dan napihnjena kakor bobna. Zadnja dva dneva jima je oče

posvetil vso skrb. Jedla sta skoraj samo lizanje, kuhan oves, krompir, kvas, sol. Meni se je to vse skupaj zdelo zelo zagonetno in zastoj sem skušal prodreti v ozadje te nenadne spremembe.

Oče je trdil, da morata dobiti tečno hrano, ker bi drugače med potjo vse izsrala in tako preveč izgubila na teži. Počasi pa se mi je začelo svitati in kmalu sem pogruntal, kakšen namen ima. Kmetje, posebno pa barantavci, nabijajo sejmsko živino z raznimi tečnimi krmili, da pri tem na teži pridelajo. Ker sem imel pomisleke, me je oče učil:

„To ni greh! Med potjo se živina izhodi in utruji, posebno če trde ceste ni navajena kakor naša. Vsi mešetarji in prodajavci tako delajo. In potem — bog ve, kako dolgo ostane živina brez krme, posebno če daleč potuje.“

Na predvečer je priklesel od župana:

„Že zopet so zvišali takse na živinske potne liste! Prekleta gospoda...“

Jaz pa sem moral na predvečer sejma opraviť še neko skrivno dolžnost. V mraku sem se tiho splazil v hlev, da vzamem od volov slovo, sam, brez vsake priče. Čimbolj se je sejem bližal, tem bolj me je skelela vsaka krivica, katero sem kdaj poprej voloma prizadel. Kajti zelo zgodaj sem se naučil pretepati živino in kadar me je kaj jezilo, sem se pri vsakem najmanjšem povodu znašal nad njo. Prevzela me je neka neutešljiva miloba, napolnjena s kesom, in dolgo sem se jima privijal k natrpanima vampoma, se jima ovijal okrog mogočnih vratov, ju poljubljal na oči in na slinasta gobca.

„Odpusti mi Jirs, odpusti mi Bavh...“

In vola sta menda razumela moj srčni izbruh. Puhala sta vame s toplo sapo, lizala me z raskavima jezikoma po rokah, po obrazu in pomirjajoče sopihala.

„Pri novem gospodarju bosta jedla samo deteljo.“ sem jima prigovarjal.

Vola sta zadovoljno hrpala.

„Ne bo vama hudo...“

Drugo jutro je oče vola že napajal, ko sem jaz šele vstal. Bila sta tako sita, da je mati zatarnala:

„Ali jima ne bo hudo?“

„Preden prideta na trg, se bosta že zravnala.“

Do trga je bilo dobre tri ure, zato smo se zelo zgodaj odpravili na pot. Na vzhodu je že svital sončni prihod, ali zarja se je dotikala šele najvišjih vrhov Karavank. Doline so bile polne težke megle; iz tega meglenega morja so kipela zaspana slemena hribovja. Vse to je pomenilo zopet lep dan.

Oče je vzel čedro, jaz pa lepo obrobjen, izrezljan prizemnikovec, ki sem ga bil nalašč za sejem pripravil. Ko sem prišel v hlev, je bilo vse pokonci; živina je slutila, da se bo nekaj posebnega zgodilo. Ko so zarožljale volovske otveze, se je nemir še povečal. Vola sta z očmi še enkrat obsegla ves temačni hlev, na drugem koncu je zamukala z otožnim glasom stara Bavha. Ona je rodila Jirsa, toda že davno se nista več poznala kot mati in sin; zdaj pa je zaslutila resnico. Jirs ji je takoj odgovoril z zategnjenim vekom, nakar je ves hlev zatrobil otožno poslovnico.

Družina se je zbrala na dvorišču, da se poslovi od volov. Razkoračena sta hlastno mršila nozdrvi in vohala v daljavo, kakor bi slutila tuji zrak. Mati je z žegnano vodo prosila za srečo in blagoslov.

„Siromaka, toliko časa sta nam pridelovala kruh, zdaj pa gresta ...“

„Mogoče jih pa nihče ne bo hotel kupiti!“ jo je tešil moj osemletni brat.

„Za koliko si rekla?“ je vprašal oče.

„Izpod tri jih ne daj!“

„Cenil jih bom pa tri in pol!“

Družina je gledala za nami, ko smo se vzpenjali v hrib za hišo. Ko smo bili na vrhu, je mati zavpila:

„Izpod tri jih ne daj! Potem bomo rajši Bavho prodali!“

Preko hriba je skozi gozdove in mimo brežnatih kmetij vodila bližnjica do glavne ceste. Okrog nas se je budilo zgodnje vigradno jutro. Oglašale so se prve ptice, mokrotno frfotanje je huškalo skozi vejevje, nekje v globokem lesu je celo zaskovikala sova. Čez pot sklonjeno vejevje se je šibilo pod zmrzlo slano, pod katero so se skrivali prvi poganjki prebujajoče se narave. Čim nižje proti dolini sva prihajala, tem bolj se je narava prebujala. Od vej je kapala rosa, ruša je zelenela, na obronkih so se odpirale vigradne rože. Sončni žarki so preganjali sivo meglo, ki se je umikala v nicino.

Medpotoma si je oče utrgal šop cvetočega vresja in ga zataknil za klobuk. V samotni je še enkrat od začetka do kraja predelal ves načrt kupčije.

Meni je samotna pot minila v pričakovanju sejmskih odpustkov. Vdajal sem se prijetni zavesti, da bom dobil iz izkupička novo obleko. Pri tem sem pozabil paziti na vola, toda to je bilo tudi odveč, kajti šla sta sama, kakor da bi že od prej poznala pot.

Ko sva prišla na veliko cesto, sva kmalu došla prve sejmarje. Eden prvih je bil kmet Galuf iz naše fare, ki je tiral na sejem par starih, razbasanih volov. Pri sebi je imel deklico, ki je bila v šoli dve leti pred menoj.

Oče je ogledoval Galufove, Galuf pa naše vole.

„Ali jih boš tudi postavil?“

„Tudi, zame sta že pretežka.“

„Lepo si jih zrahljal.“

„Tvoja sta težja od mojih.“

Tudi drugi sejmarji so z dopadljivostjo opazovali naš par, da je meni kar mast rastla in sem se proti sošolki pohvalil:

„Naša sta lepša od vaših!“

„Naša sta pa večja!“

Kmalu smo došli še drugo gručo kmetov, ki so ali gonili ali pa šli samoroč. Med njimi sem spoznal Zadiha, kateremu so pravili kravji mešetar. Vsi sejmarji so imeli za klobuki zatakknjene šopke. Galuf je imel snežnice, neki drugi kmet je nosil teloh, moj oče je imel vresje, neki drugi in pa Zadih sta imela navadne smrekove vršičke. Tako se je že po tem poznalo, iz kakega kraja je sejmar, ali iz doline ali pa iz planin, ali iz rode ali iz sladke zemlje. Pozneje sem na sejmu videl sejmarje iz toplejših krajev, iz Štajerskega, ki so nosili za klobuki breskovo cvetje, mačkovino, črešnjev cvet.

Po veliki cesti je šlo dalje med neprestanim ugibanjem o cenah, o sejmu, o setvi. Oče je neprestano tlačil tobak v svojo čedro. Glavno besedo pa je imel Zadih.

„Koliko imata tvoja?“ je izpraševal očeta.

„Jih nisem še tehtal.“

„Mnogo čez deset nimata.“

„Imela bosta blizu enajst,“ mu je nekdo ugovarjal.

Oče je grdo gledal in molčal.

„Koliko jih boš pa cenil?“ je Zadih silil dalje.

„Ne vem še, ker ne poznam cene,“ je lagal oče.

„Če dobiš dve in pol, si lahko vse prste obližeš.“

Galuf mu je ugovarjal:

„Če pride Nemec, bodo šli kot strd.“

„Toda Nemca ne bo! Kaj mi boste pravili. Na vsakem sejmu sem in vem, kak položaj je. Na Nemškem je lani bila suša in Nemec ima sam preveč živine. Lah je majo zaprl, Juda ni in brez teh je najboljši sejem zanič. Povrhu pa Štajerec pridrega in kjer je Štajerec, tam je živina poceni. Danes osem dni je Štajerec prignal cele črede v Traberke.“

„To so mešetarski marnji,“ je odbijal Galuf.

Oče je srepro vlekel čedro in videl sem, da Zadihove besede neprijetno vplivajo nanj. Meni se je ob tem srce krčilo in že sem videl, da se mi moje nade o novi obleki in o odpustkih potapljajo v brezno grdega, nepoznanega sveta.

Zadih je kmalu oddrvel dalje.

Čez nekaj časa se je iz našega Bavha izlil cel plaz črnorjave čobodre, da je brizgnilo na vse strani. Iz nje se je svetil oves.

„Ha, ha, ha!...“ se je režal Galuf skrivnostno.

Oče se je praskal za ušesi.

„Metercent imata blata v sebi!“ je cenil drugi hudomušni sejmar.

„Pa ti svoje poglej!“ se je branil oče.

Galufov par je bil res tudi neverjetno nabit, da se je komaj pomikal dalje.

„Na tem dolgem potu se živina izserje,“ je menil sejmar.

Galuf je pomežiknil očetu:

„Samo jaz to drugače naredim... K lizanju vedno nekaj saj primešam in to drži...“

Oba sta se režala.

„To je samo za to, da živina preveč ne izgleduje. Ves svet go-ljufa, zakaj bi še mi, ki si moramo vse tako trdo pridelati, ne gledali nase...“

Medtem smo prišli v ozko sotesko. Ob cesti in potoku so strazile visoke skale, strma pobočja so bila neobljudena in s temno goščavo porasla. Soteska je bila skrivnosti polna in mene je iz neznanega vzroka zazebló pri srcu, da sem se bojazljivo stisnil k očetu. Toda tudi odraslim sejmarjem se je poznal vpliv samotne okolice; postali so molčeči in zamišljeno so žulili pipe. Nad cesto, med dve skali stisnjen, je stal zidan križ, poln suhega cvetja; pred božjo martro je brlela večna luč.

Sejmarji so se odkrili in ko smo križ imeli že za hrbtom, mi je oče rekel:

„Tukaj je mnogo ljudi storilo smrt.“

„Kako...?“

„V starih časih so tukaj roparji čakali na sejmarje in na kupčevavce.“

Pospešil sem korake.

Na cesti je postajalo vedno bolj živahno. Z bregov so se spuščali sejmarji z živino in ovcami, mimo nas so drdrali vozovi z rejenimi gospodarji in lepimi gospodinjami.

Skozi mene so drveli novi, nepoznani vtisi. Okolica, cesta, Nemec, Jud, Lah, roparski križ, štibernica — vse to me je popolnoma priklenilo nase, da nisem pri tem na vola niti mislil.

Sejmarjev se je polaščala razposajenost.

„Bo...“ so bodreče gledali drug drugega.

„Obeta se...“

Kajžar Janet iz naše fare je pripodil mimo par juncev v jarmu. Junčka sta bila majhna in drobna, komaj kos jarmu. Takoj so ob-jestni sejmarji padli po njem:

„Koliko pa imata čez deset?“

Janet je molčal.

„Pazi, da ti ne pobegneta skozi jarem!“ je vpil za njim Galuf. Ko je že izginil za ovinkom, so nekateri še rekali:

„Živinski maternik!“

Janet je imel malo kajžico in se je preživiljal z vožnjo iz grofovskih lesov.

Naša dolina se je začela stekati v drugo, širšo, svetlejšo dolino, nad katero je s hriba kraljeval mogočen grad. Že od daleč smo opazili nepretrgano procesijo živine, vozov in ljudi, ki se je vila po cesti te doline.

Naša cesta se je zganila:

„Štajerci...“

„Ali vidiš? Cele trope ženejo...“

„Vidim! Najbolje bi bilo, vrniti se...“

Prejšnja razposajenost je mahoma minila. Očetovo lice se je nagubalo; ob pogledu na štajersko cesto so se njegovi načrti rušili v prah. Tudi jaz sem se nalezal njegove očitne malodušnosti.

Toda zdaj ni bilo več časa za razmišljanje. Že nas je požrla sejmska procesija nasprotne ceste. Neprijetne misli so utonile v splošnem trušču. Nisem se še dobro zavedel, že smo stali pred dravskim mostom sredi velikanske gneče.

„Mitnica...“

Pred utico sta stala dva rejena gospoda in dva žandarja.

Oče je moral plačati mostnino.

„Roparski križ...“ je vzdihnilo skozi gnečo.

Potem nas je pogoltnil drveči tok, ki se je stekal čez most. Njegova vrtinčasta naglica mi ni dala, da bi bil napasel svojo radovednost na svetli, valujoči površini Drave. Ujel sem le nekaj besed iz okolice:

„Nemca ne bo, Drava še ni rjava, ne taja se še sneg v zgornjih krajih.“

Na drugi strani se je struga razlila v široko jezero vriščečega in pisanega sejma, v jezero ljudi, živine, štantov, izložb, iz katerega je piskalo, žvižgalo, mukalo, hreščalo. To jezero nas je potegnilo do pravega sejmišča. Pred vhodom zopet gospodje v gosposkih suknjah in žandarji z bajoneti.

„Sejmnina...“

Oče je moral zopet plačati.

„Roparski križ...“ se je znova zarogalo izpod neba.

Šele na odkazani staji smo se oddahnili.

Tako sem prišel prvič v življenju na sejem, kjer sem dobil prve bridke vtise iz tega sveta, ki sem si ga od daleč, z našega samotnega hriba, predstavljal bleščečega, dobrega, prav takega, kakršno je bilo sončno obzorje sinjih daljav, zastrtih s tenčico tajinstvenih mrež. Do takrat še namreč nisem bil prestopil mej domače fare in pot do cerkve in šole je bila moja najdaljša pot. Toda že moj prvi korak čez to mejo je razblinil mojo rosno mladostno domišljijo in razkril čisto drugačno vsebino sveta in življenja.

Na sejmišču smo z Galufom navštric privezali. Galuf je kmalu odšel, češ da gre pogledat, kakšen je položaj, oče pa se je usedel s prižgano čedro na ograjo in čakal kupca.

Začel sem prodajati zijala. Na sejem sem odšel z neko zmago-slavno zavestjo, da se bo vse zgodilo, kakor si želimo, da se bo kupčija kar sama od sebe završila. Že gredoč je v to upapolno zavest kanila grenka kapljica spoznanja, na sejmu samem pa je to spoznanje naraščalo kakor plaz. Pričakoval sem, da bodo kupci očeta kar oblegali, sedaj pa sem spoznal, da vsa se z očetom in z najinimi volmi v tem šundru potopila v popolno brezpomembnost. Mimo so se prerivali ljudje, kričeč ali zamišljeni, toda nihče se ni zmenil za naju. Jirs in Bavh, ki sta se mi dotlej zdela najveličastnejša vola na svetu, sta se nenadoma ponižala do neznanih bitij, ki jih ni nihče opazil. Sejmarski vrišč, ki mi je polnil glavo, se je vedno manj dotikal srca; naposled me je začelo zebsti in poln malodušnosti sem se začel stiskati med voli, da z njimi delim usodo in se skrijem pred svetom. V edino uteho mi je bilo, da tudi Galufovih volov nihče ni kupoval, čeprav sta bila nekoliko večja od naših.

Oče se je bodril s srepim glasom:

„Prezgodaj je še, pravega kupca še ni!“

Medtem se je vrnil Galuf.

„Laha ni, Nemec je, ali še ne kupuj!“

„Kako kaže?“ je vprašal oče.

„Dozdaj je vse smrkavo!“

Nato je Galuf zopet izginil, pa se je kmalu spet vrnil z novico:

„Kranjec je tukaj!“

„Potem bo sejem slab!“ se je vmešal prodajavec, ki je imel privezano na naši strani. „Kranjec slabo plačuje.“

Medtem se je oglasil prvi kupec.

„Koliko?“ je vprašal na dva koraka razdalje.

„Tri in pol!“

Kupec se je z zaničljivi nasmehom obrnil dalje. Očetova čedra je zacvilila. Nekdo, ki je stal poleg, je rekel:

„Boste morali malo niže spustiti.“

Nato je priropotal Zadih.

„Boste gnali domov, Juda namreč ni!“
Škodoželjnost se mu je poznala na obrazu.

„Bomo pa gnali!“

Med stajami je završalo:

„Nemec gre...“

Oče je skočil z ograje in se postavil k voloma. S pridržano sapo sem zapazil, da se nam bliža gruča v zelenkaste jopiče oblečenih sejmarjev, eden med njimi je bil visok in rdečeličen, z gorjačo v rokah. Toda gruča se ni nikjer ustavila in zdelo se mi je, da našega para niti pogledala ni. To je moja malodušnost zopet povečalo. Tak je torej Nemec...

Pomalem se je tudi oče izgubil po sejmišču. Pred odhodom mi je zabičeval, naj kupcem cenim tri in pol. Ostal sem sam z Galufovo deklino. Ta je že nekje dobila cukrčke in jih zobala. Dala jih je tudi meni prgišče in vprašala:

„Koliko boš pa dobil napitnine, če prodata?“

Prvič v življenju sem čul besedo napitnina. Zato mi je morala razložiti.

„Jaz dobim kovača.“

„Jaz pa obleko,“ sem se hotel pobahati.

„To ni isto, kar je napitnina. Napitnina je posebej!“

Čudno se mi je zdelo, da mi oče te pravice ni sam razodel. Kakor hitro se je vrnil, sem ga vprašal. Oče se je kislo držal, kakor bi hotel reči: Kdo pa ti je to obesil? Tu se je vmešal Galuf:

„Bomo videli, ako prodamo!“

Čas je hitel in mi še nismo imeli kupca. Oče ni več zdržal pri staji; venomer je hodil gledat po sejmu in se nemiren vračal.

„Mrtvo, mrtvo...“

Tudi drugi sejmarji so soglašali:

„Mrtvo, mrtvo...“

Vrišč se je stopnjeval, od sonca razgreto ozračje se je napenjalo. Tu in tam je buknil velikanski polom, posebno pri kravjem oddelku, kjer so kupovali Štajerci.

Dva kupca sta se medtem zanimala za naš par. Eden je samo pobrcal s palico po stegnih in nato odvil z glavo ter brez besede izginil. Drugi je vprašal za ceno in ko je čul, je rekel:

„Če dobite dva in pol, zahvalite boga.“

Potem smo imeli pred kupci mir. Očividni neuspeh je očeta zelo potlačil in postal je čisto siv. Galuf pa se ni zmenil. Seveda, on je trdneje stal; imel je poln hlev živine in ga razmere niso tako silile. Primanjkovalo mu je samo krme.

Okrog nas se je zbrala gruča prodajalcev in začela razgovor.

„To bi moralo biti drugače urejeno. Moralo bi iti iz ene roke kar v drugo, brez mešetarjev ... Vsega so krivi mešetarji ...“

Preklinjali so gospodo in biriče.

„Poglejte,“ je dokazoval oče. „Jaz sem ubog najemnik in imam vsaka tri leta, ako gre po sreči, kak rep na prodaj. Sedaj sem prišel sem, kupil živinske potne liste, plačal mostnino, plačal sejmnino, izgubil ves dan in vse zastonj ...“

Sovražni pogledi so štrkali izpod čel. Tam izpred vhoda so se zasvetili žandarji.

„Poglejte okrog sebe ...“ je svarilno šepnilo.

Pogledi so se osredotočili v to smer. Nekdo je uporno rekel:

„Kaj pa nam morejo ... mi smo tisti, ki jih redimo!“ Toda njegov glas se je že izgubil v molku.

Pod temi vtisi je sejem zame izgubil vso prejšnjo sanjavo privlačnost in pestrost in začel sem ga sovražiti. Najrajši bi se bil takoj vrnil domov. Sejem me je prevaral, spravil me je ob velikonočno obleko, ob vse užitke, in to spoznanje me je napolnjevalo z gnevom. Pod težo teh občutkov sem se zopet zbližal z Jirsom in Bavhom, od katerih sem se bil pod vplivom kupčevalskih in sebičnih misli že čisto oddaljil. Pri tem sem bil popolnoma spregledal, da je že čez poldne in sem pozabil na glad. Zmotil me je Galuf, ki je nama z očetom prepustil voli.

„Moram dobiti kaj toplega! Potem gresta pa vidva in bom jaz varoval.“

Tedaj sem se spomnil, da je pred odhodom mati naročala očetu: „Ne pozabi mu kupiti mesa!“

Pri nas je bilo meso štirikrat na leto na mizi, zato ni bilo nobeno čudo, če smo ga posebno častili. Toda tudi danes mi je sejem ta užitek požrl. Oče je koj za Galufom izginil in se vrnil s štruco belega kruha.

„Ker nisva prodala, bo to najino kosilo ...“

Meni je odlomil večji kos, manjšega je vtaknil v žep, izvlekel pa je kos domačega kruha in ga začel tesati. Navdajala me je grenkoba, da mi niti pogača ni teknila, toda razumel sem, da mora biti tako.

Ko se je Galuf vrnil, sem pogačo že zmulil.

„Zdaj pa vidva pojta. Pri „Zadenvoglu“ dajejo danes velike porcije in poci.“

„Ne bom šel. Imela sva s seboj in sva že pojedla ...“ se je izvijal oče.

Galuf je prozorno molčal, njegova deklina pa se mi je oblizovala:

„Jedla sva svinjsko pečenko. Ko bi ti vedel, kako je bila dobra ...“

Čez nekaj časa smo se začeli odpravljati. V zadnjem hipu je še Zadih pridirjal nad očeta:

„Imam kupca, daj jih izpod tri!“

„Ne dam!“

„Kesal se boš...“

Pot iz sejmišča skozi trg se je neznansko vlekla. Glasne skupine sejmarjev so zastavljale pot, barantale na cesti pred štanti, se preri-vale in vpile. Kramarji so razsajali kakor besni, pred gostilnami so se zgrinjali razgreti pivci, iz gostiln se je razlegal glušeč hrup glasov, vpitja, petja, smeha, godbe, v zraku se je zgoščal duh po vinu in pe-čenju. Vmes je mukala živina in so odmevali udarci. Za plotom je jokala kmetica.

„Prepoceni si prodala...“

Čez cesto je dirjal kmet za kupcem:

„Naj bo, dam za dve in pol...“

Nato so zatleskale dlani, a že je prodajalec zaklel:

„Zavrgel sem si, ali kaj si hočem...“

Poln grenke trme sem opazoval sejmsko vrvenje in čim dalje za nami je ostajal sejmski odmev, tem laže mi je bilo pri srcu. Na mostu je moral oče zopet odrajtati mostnino. Onstran je Galuf tiščal v ob-cestno gostilno. Mene je pekla žeja, toda oče se je branil.

„Slabo smo opravili, gredoč so dobri studenci,“ me je tolažil.

S težkim srcem sem šel mimo nje. Bil sem truden, zbit duševno in telesno. Vse, kar je bilo lepega, je ostalo v brezdnu sejmske go-ljufije. Počasi sem se vračal na stari tir, sprijaznjeval sem se z mislijo, da gonimo domov, počasi sem delal nejasne zaključke in zidal nove nade, iskal novega izhoda.

„Mogoče bo prihodnjič sejem snečnejši...“

Cesta, od kraja še polna sejmarjev, je postajala vedno bolj prazna. Posamezniki so se zgubljali navkreber v hribe in naposled smo ostali sami sredi nje. Živina je bila živahna in Jirsu in Bavhu se je videlo, da se z veseljem vračata domov. Komaj smo jih dohajali. Zopet nas je dohitel Janet, toda z verigami čez ramena. Prodal je. Še nekateri drugi sejmarji so mogočno pozvanjali z dokazom sejmske sreče.

„Koliko si dobil?“

Janet je ostal odgovor dolžan in se hotel potuhniti. Toda Galuf je vpil:

„Počakaj, boš dal za liter „Pod klancem“, ker si prodal.“

Janet je nerad ostal v družbi, a ostal je. Ko pa smo prišli do „Pod klanca“, kamor smo zavili, se je na skrivaj izmuznil.

„Skopuh!“ so opravljali za njim.

Privezali smo vole k ograji in šli pit. Gostilna je bila polna sej-marjev.

„Pod klancem“ pa se je zgodilo to, česar nihče ni pričakoval. Tam so bili tudi Poljanci, ki so se začeli zanimati za naša vola. Nena-

doma so začeli kupčevati z očetom. Ta je bil zdaj nekoliko mehkejši in je ceno znižal kar na tri. Mešetarila je vsa gostilna.

„Tri ne boš dobil, saj si videl sejem.“

„Toda vola sta lepa, kakor nalašč za pitanje!“ se je bahal oče.

Govorilo se je sem in tja, očetu so prigovarjali znanci naj popusti, ta se je z raskavim glasom branil za vsak krajcar, kakor bi mu dušo vlekel iz telesa, računal na prstih, odbijal, nato zlezal na dve in devet ter tu trdovratno obstal.

„Ne morem!“ je vzdihnil.

Poljanec je ponujal dve in osem.

„Ker sta mi všeč. Na sejmu bi jih dobil za šest!“

„Ne ostane mi nič, ker moram kupiti druge!“

„Tudi ti boš kupil cenejše!“

Oče je dolgo mislil.

„Naj bo, ali kovača napitnine ter liter vina boste plačali!“

Udarili so.

Meni se je motilo v glavi, zgodilo se je, česar nisem pričakoval in zdaj se me je polotila otožnost. Slutnja, ki jo je razodeval očetov obraz, da je za tako ceno prodal le pod pritiskom razmer, me ni toliko vznemirjala, kakor zavest, da se bo vendarle treba ločiti od ljubljenih volov. — Potem se je zgodilo vse tako naglo: očetu so našteli denar, ki ga je ta pazno ogledoval, papir za papirjem, jih z raskavimi rokami preizkušal in ves sveženj novčanic s tresočimi rokami spravil za srajco.

„Želim vam srečo. Dobro žival dobite!“

„Pošteno sta plačana!“ je zatrjeval Poljanec. „Pri meni bosta jedla deteljo in jeseni jih bom prodal v Celovec.“

Popili smo še liter vina in se odpravili. Zunaj je dolina postajala že mračna. Vola sta nestrpnost čakala na odhod in nista slutila, da se je medtem v gostilni odločila njuna usoda. Oče je odvezal verige, kate sem jaz obesil preko ramen, in jima pritrdil kupčeve vrvi. Vola sta radovedno stegovala glavi in opletala z jeziki. Nato ju je oče potrepal po bedrih.

„To je vajin novi gospodar!“

„Kako jima je ime?“

„Sivi je Jirs, beli pa Bavh!“ sem pojasnil jaz.

To je bilo vse, kar sem spravil iz sebe. Šlo mi je resnično na jok. Hitro sem se obrnil v stran, da bi ne videl njunih oči, nato pa sem se hlastno spustil za očetom, da bi čimprej izginil za cestnim ovinkom. Za nama se je razleglo zateglo mukanje prodanih volov in mi trgalo dušo.

Bilo je že mračno, ko sva se razstala z zadnjimi sejmarji in se poglala s ceste v hribe. Lesovje se je tiho ovijalo reber in pobočij, v njih še ni bilo življenja vigrednih noči, ampak jih je napolnjeval hlad padajoče slane. Skozi vejevje je zrlo jasno, svetlomodro nebo z bledimi zvezdicami. Na vzhodu je zasijal mesec in mesečina je motno lomila skrivnostne sence gozdnih globočin, iz katerih je strahotno odmevalo žvenketanje otvez na mojem hrbtu.

Vso pot sva molčala. Očeta je navdajal resen molk, ali roka, ki je sem in tja mahnila skozi noč, je pričala, da se v njem predejo težke gospodarske skrbi. Mene je stiskal za grlo mir gozdne okolice, da občutki niso mogli na dan.

Ko sva se povzpela na vrh slemena, za katerim je ležala naša huba, sva bila priči prelepega pogleda: vse, kar so oči dosegle, je bilo pokrito z blede peno mesečnega svita, skozi njo so se risale globoke, vijugaste dolinske vdrtine, že napolnjene s srežasto meglo, ki se je raztegovala po oprsijih obraslih slemen. Na desno se je vse skupaj polagoma potapljalo v široko, spečo, meglenasto ravan — tam je bila Podjuna. Pred nama se je vzdigovala pošastna stena Karavank z vdrtinami, prepadi in grozečimi grebeni, katerih se je ovijal lesk snežnih odej. Mesečina je vso podobo te gorske pošasti pričarala tako blizu najinim očem, da bi že z iztegnjeno roko lahko dosegel njene prsi. Toda to je bila le zmota. Ustavila sva se, da z očmi použijeva to široko in globoko skledo skrivnostne privlačnosti. Nato je iznenada prišlo iz mene:

„Zdaj bom dobil novo obleko za veliko noč...“

Tedaj je prišlo tudi iz očeta:

„Cena ti jo je požrla!“

Ni mi bilo čisto jasno.

„Poglej! Vola nista toliko vrgla, kakor sem prej mislil. Mogoče je še, ako se mi posreči, da tudi nove junce prav poceni kupim. Toda današnji sejem je bil slab začetek. Do novega sejma se lahko spet spremeni, medtem cena zopet lahko naraste. Najemnina, požarna zavarovalnina pa ostaneta isti, ne zmenita se za ceno prav nič. Razlika bo mogoče komaj zadostovala, da to zamašim...“

Zazeblo me je. Karavanke so se nagnile čisto nad naju. Zadnje upanje je še komaj tlelo.

„Kdo dela ceno...“

„Tisti, ki ima denar...“

„Ali ga ni mogoče pobiti?...“

„To je gospoda...“

Pogum se je v meni takoj skrčil, ko sem slišal besedo: gospoda. To, kar sem si jaz s to besedo predstavljal, je bilo ono, kar sem

sovražil s prvim sovraštvom svoje mlade duše... Grof, gozdar, žandar, birič... V tesni zvezi, podzavestno, sem zraven slutil še duhovna, učitelja... čeprav so mi starši do teh stanov vcepili spoštovanje in čeprav se je to nanašalo že na sam božji obstanek... Odpor je zopet ključeval:

„Toda nas je vendar več kakor gospode...“

Ne držimo skupaj! Izgubil sem se v nejasnem, grenkobnem razmišljanju in v tistih stoterih, čudnih, med seboj pomešanih pojmi, katerim nisem mogel do dna. Toda na dnu mojega srca je zazvenela nova struna podzavestnega sovrašтва, spoznal sem novega sovražnika ob čisto stvarnem srečanju na današnji dan — onega, ki dela ceno in ki mi je mogoče požrl obleko, meni in ostalim otrokom... Iz pošastnih senc Karavank se je dvignila grda prikazen z razkrečenimi, smrdljivimi čeljustmi... Pravljичnost mesečine se je pogreznila v prepad...

Namesto da bi zmagoslavno priropotal domov z otvezami na ramenih, kakor sem si zjutraj domišljeval, sva se z očetom tiho in pritajeno približevala lučici, ki je nama že dolgo svetila skozi hišno okence. Mati in babica sta bili še pokoncu. Očeta je stiskala skrb, da je vola prepoceni prodal, zato je takoj, brez uvoda, izvlekel denar in ga dal materi:

„Tukaj je, kar je!“

Upa polni materin obraz je spreletel nemir. Ne da bi pogledala denar, je prizanesljivo pobarala:

„Kako je bilo?“

Oče je v kratkih besedah vse obrazložil. Mati in babica sta skušali prikriti razočaranje, kar pa ni šlo. Zaradi tega se je najina malodušnost še povečala. Večerja nama ni teknila, čeprav sva bila izgladovana.

„Slabi odpustki so se pokazali...“ je vzdihnila mati.

Izmučen in poparjen sem se vlegel spat; ponoči sem se davil z grdimi sanjami, da me je babica nekajkrat prebudila. — — —

Vse je tako prišlo, kakor smo slutili.

Že prihodnji četrtek je šel oče na sejem na Štajersko. In kakor nalašč je tamkaj mrgolelo kupcev, cena je poskočila in za junca, ki sta imela tri metercente manj kakor Jirs in Bavh, je moral plačati preko dve. Govorilo se je splošno, da bo cena še poskočila in pod tem pritiskom je oče kupil, čeprav v škodo. Brez volov nismo mogli biti. Od razlike izkupička je ostalo za najemnino, a za zavarovalnino že ni doseglo, še manj pa za obleke in za druge potrebščine... Na veliko noč, ko se je vse svetilo v novih oblekah, smo se mi stiskali v starih oguljenih, pretesnih oblačilih...

Jetnik Til Oplaz, kmečki fant dobrih dvajset let, je za hip umolknil in se prevalil na pogradu, da so deske zaječale. Vlažni vzduh celice še ni vsrkal vase skelečega hlevskega duha, ki se je širil od njega. Zjutraj so ga bili potisnili v že brez njega prenatrpano celico, vsega raztrganega, resastega, zbita, polnega zateklih bunk in podplutih oči. Bil je tako slab, da se je takoj pri vratih sesedel ob zidu. Videlo se mu je, da so ga premlatili. Jetniki so mu takoj napravili prostor na pogradu, odkoder so vrgli nekega potepuha. Bil je enajsti stanovalec celice, ki je uradno bila določena za štiri osebe in je imela tudi toliko prostora na pogradih. Ostali so čepeli na popljuvanih tleh. Dva sta bila tatova, dva potepuha brez papirjev, en goljuf, en posiljevalec, štirje komunisti in on — ubijalec.

Njegove temne, uporne oči, ki so med pripovedovanjem strašno žarele, so se zastrmele po tesni celici, kakor bi se prebudile iz težkih sanj:

„Torej je le res...“

Ozke stene, strop, zamreženo okence, vse je odgovorilo:

„Resnica, tovariš...“

Vseh deset parov oči mu je potrdilo:

„Nobenega dvoma ni, prijatelj...“

Tilove oči so se umaknile zoprnii sliki. V celici je bilo tiho, jetniki, čepeči na pogradu in po tleh, so bili še pod vplivom gorečega pripovedovanja. Strast njegovega glasu, iz katerega je plamtel upor, blisk njegovih oči, diih njegovih ust jih je še priklepal na sicer enolično storijo in jih presajal ven iz ozkih sten v življenje, v prošlost mladostnih doživetij, pokopano pod plastjo življenjskih bojov.

„Zakaj ste pa vi tukaj?“ je tedaj vprašal, kakor bi se mu bile prsi odprle.

„Mi smo zadeli politike...“ so odgovorili politični.

„Kaj ste storili...?“

Potem je razširil oči:

„To ste vi...!“

Senca napornih misli je pokrila njegovo rosno čelo; čez nekaj časa so se mu pa zakresale oči in krčevit glas je planil:

„Potem tudi jaz nisem ubijalec...!“

Nenadoma ga je objel topel čut, skrivnostna nagnjenost in zaupanje. Ozke stene so stopile v ozadje, namesto njih pa je vstala podoba doslej nepoznanih, neizrekljivih slutenj...

„Povej do konca...“

Zakaj sem vam od kraja vse tako na dolgo in široko pripovedoval? Zato, da boste lažje razumeli drugi del moje storije. To, kar človek doživlja v mladih letih, kar se kali skozi otrokovo dušo, to ostane odločilno pri odraslem, iz tega rastejo nagibi, dejanja. Če se ti v mladih letih vsadi v srce ljubezen ali pa sovraštvo do česar koli, to ostane in se pozneje vedno v taki ali drugi obliki pokaže. Čemur se človek pozneje priuči, to raste najrajši na temelju tega, kar si je osvojil v mladosti.

Ne smete misliti, da sem kak pismar. V šolo sem res hodil šest let, toda pozneje se nisem utegnil baviti s knjigami, ker je pri nas bilo trdo delo doma. Oče je dobival v farovžu tednik, dokler smo imeli denar, toda zdaj smo že dve leti brez časopisa. Mogoče bi se bil pozneje izobrazil kakor drugi, ki so odšli v fabriko delat, ko so odrasli, toda jaz sem odraščal prav tedaj, ko se je začela gospodarska kriza. Zato sem moral ostati doma in še zadovoljen sem moral biti s tem, kar nam je huba dala. Zato sem, kakršen sem.

Po vojni so prišli k nam agenti iz mesta in so nam razlagali, da bomo dobili hubo v oblast, ako se bomo pri njih organizirali. Oče se je organiziral pri agrarni družbi, kamor je pet let plačeval prispevke. Zato smo dobili tudi letake. Ta leta smo živeli v nepretrganem upanju, da bomo dobili tudi hubo v last. Oče je nerad plačeval najemnino, zanemarjali smo grofovsko delo in delali rajši na svojo roko tam, kjer smo več zaslužili, oskrbnika in lovce pa smo grdo gledali, kadar so odkod prišli. Takrat so bili tudi zelo ponižni; pozneje pa, ko ni hotelo nič biti z delitvijo, so zopet začeli glave pokoncu nositi. Čez pet let pa so ravno nekateri voditelji taiste organizacije začeli pobirati podpise zato, da najemniki rajši ostanejo najemniki, ker bi zemljo tako ne mogli plačati. Eden izmed tistih je potem dve leti sekal v grofovih gozdih in ko so korupcijo na občini odpravili, je bil imenovan za župana.

Mi in še več drugih najemnikov se nismo podpisali; vsi so dejali: „Kaj nam koristi huba, ako jo moram plačati. Tako ne bo nikdar moja. Obresti bodo več znesle, kakor pa najemnina...“

Mi smo krizo zelo zgodaj začutili. Kmalu smo začeli zaostajati z najemnino, dela po gozdovih je bilo vedno manj. Naposled smo obviseli tudi na davkariji, pri novici, pri trgovcu. Potem je začela padati živina in kmalu smo izračunali, da živina ne more pokriti dolgov.

Vdajali smo se v usodo:

„Ako nas pustijo na hubah, bomo že živeli...“

Čutili smo, da bi mogoče kaj dosegli, ako bi držali skupaj, toda tega ni bilo.

Za najemniki in kajzarji je začelo pritiskati tudi kmete. Dokler nam je še nekako šlo, med nami ni bilo nobene skupnosti. Ko nas je pa začela kuzla lizati, je počasi vstal med nami ta duh.

Bili smo vedno bolj nezadovoljni, toda pomagati si nismo mogli. Nekateri so vlekli še vedno za nekimi voditelji, čeprav prave vere nihče ni imel, vsi pa smo spoznali, da manjka nekoga, ki bi nam pokazal pot, ki je nekje ali pa ga mi ne vidimo... ne dosežemo...

Od kraja nas je bilo strah pred razmerami, vsak je skrival svoje težave, vsak kmet se je sramoval svojih dolgov. Toda ta sramežljivost in ta strah sta polagoma izginjala. Pri cerkvi smo s prezirom in z nekakim zadoščenjem poslušali vedno daljše izklicevanje zaplemb in rubežev.

„Na Rebri številka pet, krava s teletom,, številka enajst, bik, številka enajst, junec!... Na Pristavi številka ena, kočija, dve, konj, pet, voz, šest, svinja s prasci, deset, šivalni stroj... V Hudem grabnu številka sedem, tri polovnjake mošta, devet, seno in slama, trinajst, dva para volov...“

Poslušalci so se zagrizeno režali:

„Hej, Babin, ali je pri tebi številka pet?...“

„Pri meni so junci, da veste...“

To pa je bilo le toliko časa, dokler je bila množica skupaj; ko so se ljudje razšli, so postajali poparjeni: Kaj bo?...

Kakor bi bilo vse dogovorjeno, se nihče ni udeleževal razprodaj. Toda nihče tega ni pripravljaj, nihče se ni dogovorjal, vse se je godilo samo od sebe. Vsa fara se je škodoželjno režala za biriči, ki so z dolgimi nosovi odhajali. Kljub temu je rastla skrb:

„Kaj bo...?“ Vsak je slutil, da tako ne more ostati. Vsak je slutil, da mora priti nekaj, kar bo to razsekalo...

„Država mora imeti denar!“ to je vsak vedel. Toda nihče ga ni imel.

Potem je prišlo še drugo in večje presenečenje. Neke nedelje je imel župnik čudno pridigo. Najprej je govoril o hudih časih, potem pa je začel razlagati, da upniki potrebujejo denar, da je taka postava, da dolžniki svoje obveznosti do soseske izpolnjujejo, ker bi se sicer svet na glavo postavil in bi že na tej zemlji pravi pekel nastal. Pozval je vse farane, naj poskušajo drug drugemu pomagati s potrpežljivostjo in naj gledajo, da dajo cesarju, kar je cesarjevega, bogu pa, kar je božjega.

Posledica je bila, da so nekateri postali še bolj poparjeni, rekoč:

„Zdaj je še ta prišel...“

Nekateri pa so na tihem začeli mašiti luknje. Toda kdo je danes temu kos?

Izklicevanje pri cerkvi se je nadaljevalo kakor hudo leto, da že nihče ni več poslušal. A tudi bojkot je trajal. Nato so posestniki dobili izpiske iz zemljiške knjige, upniki so se začeli vknjiževati. To je nekatere raztogotilo, druge pa razgibalo, da so začeli plačevati. Tako se je vleklo leto dni. Koristi pa od tega ni bilo, ker je vse ostalo na papirju.

Nenenadoma pa je butnilo po soseski:

„Na gmajni je nekdo kupil...“

Nihče ni vpraševal, kaj je tisti kupil, kaj je bilo prodano.. Tudi to ni bilo važno, da je krava šla za tretjino cene. Zadostovalo je:

„Kupil je...“

Nepopisno sovraštvo se je dvignilo proti kupcu, bolj kot proti gonilcu.

„Ta je začel...“

Kupec je bil neki podrepnik iz sosedne občine. Čez dober teden je hodil z obvezano glavo okrog, toda storilcev še do danes niso našli.

Po soseski so se pesti krčeviteje stisnile, ljudje so bili nasajeni, pričakovali so hudih dni, a govoril ni nihče tega, kar je mislil. Pri cerkvi je nekdo govoril, da bi bilo dobro napraviti prošnjo na oblast, da bi se take stvari odložile. Ljudje so se razšli, kakor bi kačo položil mednje.

Pri drugih kvatrah so zopet tri četrtine soseske izklicali. Mi smo samo čakali, kaj bo. Tudi pri nas je bila izklicana krava in pet ovac. Vse je postalo nekako tvegano, neodločno. Iz drugih sosesk so že prihajale novice. Biriči so bili zdaj zastraženi, razen tega pa so jih spremljali nekaki podrepniki iz trga. Kmalu so jih imenovali sra-koperje.

Predvčerašnjim so prišli nad našo sosesko. Zjutraj, ko je še megla predla po polju, nas je bilo že vse črno pri Adermašu. Nihče nas ni klical, nič se nismo dogovarjali, vsi pa smo vedeli, da moramo biti tam. Za Adermašem je bil na vrsti Kresnik, za Kresnikom Povž, za Povžem Lopan, za Lopanom pa je bila naša huba kot zadnja, čisto na vrhu slemenena.

Pri Povžu so nekateri že vso noč pili.

„Naj se pokadi!“ je razsajal Povž in nosil v vedri mošt na mizo. „Še nikoli ni bilo kaj takega pri meni. Ako gre to, naj gre še drugo!“

Zato so prišli k Adermašu nekateri že nakajeni.

Prav za prav nismo ničesar nameravali, čutili pa smo le neizmerno predrznost in velik pogum. Ko pa so prišli, nas je stisnil neznan občutek.

„Z vozovi...“

Da, zraven je prišlo nekaj vpreg iz trga. „Srakoperji“ so stali trdi, kakor bi bili iz lesa.

Med nami je šepnil podpihovalski glas:

„Vse gre ž njimi, kar se stene loči...“

Na dvorišču je zavladal rezek molk. Eden izmed prišlecev je klical Adermaša. Ta pa je odgovoril kar skozi okno:

„Napravite kar hočete, nimam denarja!“

Rubežniki so nas srepro gledali, tolika množica jih je gotovo presenetila.

Nekdo je rekel:

„Opozarjam vas, da bodite mirni...“

Za odgovor pa je zarezal strupen smeh:

„Ali ste prišli po balo...?“

Proti „srakoperjem“ se je nekdo obrnil:

„Hej mlatiči, dobro vam pristoji...“

Toda rubežniki so bili takih pozdravov že vajeni in se še namrhnili niso. Obrnili so se proti hlevu. Tja smo se zgrnili tudi mi in kakor bi trenil, smo odrino napolnili ter rubežnike potisnili med vhod.

Prvi rubežnik je začel izklicevati:

„Krava, sto šilingov, k prvemu...“

Grobni molk.

„Sto šilingov, kdo da več...“

„Sto, ali je to kak denar...?“ je nekdo pobaral.

„Nihče vas ni vprašal. Ali ni ponudnika?“

„Nihče ne bo kupil...“

„Od nas nihče ne...“

Rubežnik je vpil dalje, njegov glas pa je zadušila pesem tistih, ki so prebili noč pri Povžu. V pesem se je mešal prezirljiv, izzivalen smeh...

Stiska je bila vedno večja in vzduh vedno soparnejši, kljub ravnemu jutru.

„Nihče...“

„Nihče, — med nami ni Judeža!“

„Dobro, potem bomo sami naredili...“

Rubežniki so se stisnili, kakor bi skrčil pest, vozniki na dvorišču so se oprijeli konj. Oprema je škripala, živali so hrzale, nekdo je žvižgal, vse je bilo, kakor bi se zibalo, vročina pa je silila v možgane, kakor ob žetvi na žgočem strnišču.

Tedaj se je nenadoma zavalil vmes prešeren smeh in glas mehača od drugega hlevskega konca.

„Kdo si kaj upa...“

Mehač je godel:

„Tega bi rad poznal...“

Duh in misli so se zgostile v razposajen odpor, ki ga je žgala soproga zbranih ljudi, pomešana z vonjem gnojišča in hleva. Skozi odprta vrata se je videla živina, ki je motovnila z rogovi v nenavadni prizor.

Vsa stvar je trajala že precej dolgo, množica je postajala razposajena; zavedali smo se, da smo rubežnike spravili v zadrego. Tedaj pa je nekdo zaklical:

„Napravimo vendar konec!“

Žandarji so obstopili vhod in nas začeli odrivati, dva „srakoperja“ pa sta hkrati priskočila k jaslom in hotela odvezati licitirano kravo. Mogoče bi se ne bilo nič zgodilo in mogoče bi se ta stvar prav tako končala, kakor je to navada, da se namreč ljudje slednjič vdajo zmerjanju in vpitju, med katerim opravijo rubežniki svoje. Nekdo je kriknil:

„Ali bomo res pustili...?“

Tudi to bi mogoče ostalo brez odmeva med nami, ko bi naključje ne hotelo drugače in ako bi tisti hip, ko je zacingljala otveza, ne zamukal ves hlev.

Jaz sem ves čas stal čisto zadaj in na tihem ogledoval razvoj dogodkov. Dozdaj še nikoli nisem prisostvoval takemu šundru in sem vse poznal le po pripovedovanju. Pri tem me je težila skrb, da bo v nekaj urah tudi pri nas ista slika. Pod vplivom množice mi je rastel pogum, rastel je moj odpor, toda vse skupaj sem tlačil za stisnjene ustnice. Stvar se mi je zdela povsem preprosta, vsi mi bi morali napraviti pred vrati verigo, zid iz živih teles in zakričati:

„Ne umaknemo se! Domov pojdite, pustite nas, nič vam nismo storili...“

Rubežnikov je bilo skupaj s pisarji, žandarji in „srakoperji“ vred manj kot deset, nas pa je bilo najmanj sto...

„Domov pojdite, pustite nas, ničesar nismo zakrivili, živeti hočemo...“

Kakšni ljudje so to, ki prihajajo bogsigavedi odkod in si lastijo pravico? Kdo jih pošilja...? In v nekaj urah bodo pri nas... In mi smo še večji siromaki kakor Adermaš.

Ko pa sem začul mukanje živine, se mi je zdelo, kakor da bi od nekod prišel skrivni opomin. Iz hleva je vel sveži jutranji gnojni vonj s tako silo, da se mi je zmotilo v glavi. In kakor bi me nevidna moč potisnila, sem planil od ograje z enim skokom mimo rubežnikov k „srakoperju“, ki je medtem kravo že odvezal, in ga sunil v gnojnično mlakužo sredi hleva kakor muho. Z menoj bi bilo pa s tem najbrž že tudi pri kraju, toda tedaj me je obdal nepopisen vrvež. Vse se je kakor na povelje zagnalo za menoj in drugi hip že nisi mogel razložiti ničesar več. Od samega hrušča in vpitja nisem nič več slišal, od same

razburjenosti se mi je stemnilo pred očmi. Le kakor v omotici sem slišal zagrljene, prestrašene in besne zloge:

„Ali ste znoreli...? Kaj je to? Ne boš ril, svinja...“

Po steni je zakresalo železje, da je zasmrdelo po ognju, moje roke so mrcvarile po nekakih truplih, pa nisem vedel, ali je goveje ali človeško meso, samo grabil sem, pehal in davil. Nekdo je ječal na pomoč. Toda to me ni pomirilo, temveč zbesnilo; zdelo se mi je, da čujem sovražnikov, „srakoperjev“ glas. Na dvorišču so rezgetali konji, se zaletavali vozovi, padali udarci, zadaj je škripala lesa in se lomil plot... Vse te divje, togotne odmeve je moja duša podzavedno vsrkavala, mimo nje so bliskovito vihrale slike ruvanja z žandarji, s „srakoperji“, slike zvutih klopčičev in pohojenih trupel...

„... Adermaš!“

Nič!

Ko sem spregledal, sem stal z nekaterimi tovariši golorok, raztrgan, razpraskan, pokrit z živinskim blatom, oblit z gnojnico in s krvjo zadobljenih prask sredi izpraznjene odrine. Na dvorišču so vekali otroci in nekaj žensk, po dvorišču so tekali izpreženi konji, voznikov pa ni bilo nikjer; naokrog so ležale puške, svežnji papirjev, ostanki oblek, rubežniki pa so izginili. Razpršila se je tudi večina soseske neznano kam. V kotu odrine, zgneten na zid, je nepremično ležal „srakoper“... Šele tedaj sem v svojih rokah začutil topor gnojnih vil...

Ah, kako je to udarilo!

Kaj se je zgodilo?

Slika je bila čisto jasna. Mi smo treščili, ko je bilo vse do skrajnosti napeto, in smo pohodili biriško smet. Eden je pri tem preveč dobil. Zakaj pa hodi srakoperit, ko mu ni treba! Ostali bežijo dol po njivah proti veliki cesti...

„Haha...“

Nekdo je kriknil:

„Bežimo!...“

Jaz sem še vedno držal vile v rokah. Medtem so dvignili srakoperja iz kota in ga prenesli na voz ter ga začeli močiti z vodo.

Šele tedaj sem zagnal vile od sebe. Okrog mene je zevala praznota širokega dvorišča. Vedel sem, da se je zgodilo nekaj strašnega, a nisem se bal. Stal pa sem nenadoma pred prepadom in nisem vedel, kaj sedaj. Pohlepno sem se oziral naokoli, toda soseske ni, ona pa bi moral biti tukaj, da bi si povedali, kaj naj napravimo, kako naj se obvarujemo posledic tega dogodka.

„Skrij se...“

Z menoj vred so še trije drugi preskočili plot in udrli smo v hosto proti planini. Tam smo se skrili v zapuščenem seniku. Včeraj zvečer pa so žandarji že obdali senik in nas polovili kot miši, vse štiri. Izdal nas je nekdo, ki nas je videl bežati v skrivališče. Nato so nas zvezali in nas gonili skozi vso sosesko za strah in v prisposodbljenje tega, kar se je zgodilo ...“

Jetnik Oplaz je končal svojo storijo. V njegovih očeh je tlel plamen osuplosti in tihega odpora, ustnice pa so trepetale od skritih bolečin. Nato je naveznil vrč in izpil do dna.

VODNJAK

Borovnikova domačija je stala v bregu. Poslopja so bila na robu, ki je bil toliko vzbočen iz širokega pobočja, da je njegov hrbet tvoril majhno skromno hišo in hlev za osmero glav govedi. Polje samo se je razprostiralo doli po bregu in je segalo s svojimi travniki v ozko globel, ki je segala sem iz doline. Takoj za hišo se je vzdigoval zopet breg in se izgubljal v široko gozdnato slame.

Sosedje so pravili, da je na Borovnikovem domu trdo življenje. Zemlja je borova, rjava, polna laporja, iz gozda sili vsepovsod na polje praprotn in vresje. Ako si hotel kaj izsiliti iz teh njiv, si moral trdo prijeti za delo. Največja napaka, ki je morila Borovnikov dom, je bila ta, da pri hiši ni bilo vode. Daleč doli v kotu, med poljem in lesom, je bil studenec in treba je bilo nositi vodo po strmini navkreber, živino pa napajati pri studencu. Poleti je že še šlo, toda pozimi, kadar je poledenela pot po bregu navzdol, je bilo trpljenje neznosno. Ljudje in živina so padali po ledu, da so jim krvavela kolena. Mladi gospodarji na Borovnikovem so imeli pri ženitvi težavno stališče. Trpljenje zaradi vode je bilo tako razvpito daleč naokrog, da se je vsaka kmetska hči bala iti gospodinjit na Borovnikov dom. In ponavadi so se morali ženiti le pri deklah in bajtarskih dekletih, ki so bile zadovoljne, da postanejo vsaj samosvoje.

Takšna zemlja in takšna domačija sta si odgojili tudi svoje vrste prebivalce. Že odkar pomnijo ljudje, živi na Borovnikovem poseben rod, tih, mračen, žilav in vztrajen; moški imajo vsi nizka čela, kratke, čez ustnice štrleče brke, upognjen hrbet in mehka, vdajajoča se kolena, ženske, ki so zrasle pri tej hiši, pa široke obraze, dolge roke in tenke noge s posinelim stopalom.

Že več gospodarjev zaporedoma se je ukvarjalo s tem, da bi na kak način napravili vodovod in si tako olajšali truda polno življenje. Oče sedanjega gospodarja je preiskal vso, z borovim gozdom poraslo slame gor do vrha, da bi zasledil vodo, četudi daleč stran, in jo potem po ceveh dovedel domov. Toda zaman. Svet je bil suh in pust na levo in desno. Nekoč, da, je pripovedoval oče, je slišal vodo, kako je žuborela pod rušo, ko je ležal nekje nekoliko višje nad hišo ob robu gozda. Spal je in pritiskal uho na zemljo in je natančno razločil žuborenje studenca. Ko se je zbudil, je pozabil vtakniti kol v zemljo na onem mestu in ko je drugič hotel poiskati tisti kraj, je iskal zaman; legal je križem na zemljo po vsem sadovnjaku, ki je bil

nad hišo, in pritiskal uho na vsako ped zemlje, iskal je po gozdu nad cesto in povsod, žuborenje se ni hotelo ponoviti in mož je bil prepričan, da se je voda prestavila. Osemdesetletna babica, ki je podnevi in ponoči molila na peči, je bila celo uverjena, da se je družina kaj pregrešila in se je voda naznanila le za trenutek, nato pa takoj zopet izginila.

Ko je sedemdesetletni oče umiral in je z velikimi očmi zrl v svečo, katero je prižgala njegova žena, je nenadoma obrnil oči v strop, ki je bil zastrt s stoletnimi sanjami, odprl usta in kriknil:

„Voda.“

Nato je omahnil nazaj na zglavje, nagnil lice na rob postelje, kjer je klečal njegov naslednik sin, in rekel s pretrganim glasom:

„Ti, Miha! Kadar umrjem ... koplji tam za gorico ... kjer raste bezgov grm — tam notri je — voda —.“

Po teh besedah je stari Borovnik umrl.

Očetove besede, izrečene na smrtni postelji, si je mladi Borovnik vtisnil v spomin kakor testament. Ogledal si je omenjeni prostor ter postal malodušen. Plot je segal prav do ceste, ki je vodila v gozd nad hišo, in tik za plotom je rasel raven bezgov grm. Prostor se mu je zdel nekoliko vzbočen in gotovo najbolj suh okrog poslopja. Skoraj nemogoče, da bi bila tam notri voda. Ako bi oče rekel tamkaj na jami onstran hleva, tamkaj bi bilo prej mogoče, toda tu je skoraj izključeno.

Tako je mislil mladi Borovnik, pokopal očeta in napajal še dalje doli pri studencu. Čas je tekel in medtem se je mladi gospodar z velikimi sitnostmi oženil. Vzel je gostačevo hčer iz sosednjih hribov. In mlada žena je nosila vodo po bregu navzgor, kakor jo je nosilo toliko njenih prednic.

Prišla je pomlad, topla in zgodnja, Borovnikovi so vstajali zgodaj in neke noči se je gospodar zopet spomnil očetovega izreka, ko je ležal na hrbtu v postelji in čul težko sopenje svoje žene poleg sebe. Zdelo se mu je, kot bi prihajalo to njeno težko nenaravno sopenje od prenaporne nošnje vode od studenca. Dolgo se je obračal neodločen po ležišču in ko je zopet zadremal, se mu je sanjalo, da je prišel oče v sobo in mu rekel, naj koplje tam, kjer je bezgov grm. Natanko je videl njegovo sivo brado, kakor takrat, ko je ležal na smrtni postelji.

Drugo jutro je omenil to svoji ženi. Skomignila je z rameni in počasi rekla:

„Koplji! Mogoče je pa voda pod bezgom. Pomagala bom.“

Ravno takrat se je delo na polju malo prekinilo. Setev je bila v zemlji in do košnje je bilo skoraj še dva meseca. Borovnik je sklenil kopati po očetovem naročilu. Nekega jutra je vzel lopato in kramp in odšel tja za plot; naredil je križ z orodjem čez zemljo in odkopal velik

krog ruševine s kosom ceste. Ko je stal sredi odkopanega kroga s krampom v rokah, je vzdihnil in pogledal ženo ter mater, ki sta stali na trati ob robu odkopa. Njegov pogled je bil en sam vprašaj, poln dvoma in upanja. Spustil je orodje k tlom in se naslonil s telesom na topor. Ženski sta stali nemi poleg njega; čutili sta težo in pomen tega trenutka. Tako so onemeli vsi trije. Nato se je pa mož razkoračil, pljunil v dlan rumeno slino in zavihtel kramp, da se je zasadilo železo do ušes v lapornati svet. Ženski sta se oddahnili.

Potem so delali vsi trije skoraj brez prestanka. Borovnik je začutil veliko veselje in vera v njem, da mora najti na tem mestu vodo, kakor je rekel oče, je postajala vedno trdnjša. Pri delu mu je pomagala žena; medtem ko je on odkopaval prst in jo metal iz jame, jo je ona odvažala na samokolnici tja na odor njive in nasipala prazen svet.

Toda že četrti dan ni več dosegel z lopato vrha in se ni mogel iznebiti prsti. Napravil je dvigalo. Štiri bruna je postavil navpik čez vodnjak, prevezal pod vrh primerno izrezano kolesce in nategnil nanje povezano vrv, na katero je privezal majhno kad. Sedaj se je delo zopet nadaljevalo. Žena je vlačila kad za kadjo iz globine, ki je postajala vedno večja.

Do nedelje je bilo izkopano že pet metrov globine. Ko je zlezel Borovnik v soboto ob zvonjenju k počitku iz jame in je pogledal nazaj, je bil skoraj ponosen na svoje delo. Do takrat je delal brez prestanka, v neki strastni napetosti, ko so umolknille vse druge misli in želje. Ves teden se mu med delom niti za trenutek ni porodila misel, da mogoče koplje zastoj in da ne bo našel vode. Sedaj pa, ko je stal na robu vodnjaka in strmel v mračno globino in videl, koliko zemlje je že izkopal, se mu je za hip porodil dvom. Ko je začel kopati od vrha, ni mislil, da bo moral kopati tako globoko. Bog ve, kje bo voda. Njegov mračni obraz je še bolj potemnel.

Naslednji dan ni šel v cerkev kakor po navadi; šli sta le žena in mati. On pa je ležal vznak v izbi na postelji, na kateri je umrl njegov oče, in brezizrazno zrl v sajasti strop. Premišljeval je o vodnjaku. Drugi teden je upal, da pride že do vode. Nekajkrat se mu je že itak zazdelo, da je postajala prst malo mokra, bolj ilovnata in sodeč po teh znamenjih mora priti do vode. Ako najde vodo, potem najame zidarja, ki bo vodnjak obzidal in Borovnikov dom bo polovico več vreden. V takem premišljevanju sta ga zmotili žena in mati, ki sta trudoma prilezli po bregu iz doline.

Popoldne je bil lep, zgodnje pomladni dan. Sonce je pripekalo v rjavi breg, da je zadišala po vzduhu topeča se smola iz bližnjih lesov. Bilo je prijetno in Borovnik je sedel popoldne k čebelnjaku, gledal v roje muh in mislil na vodnjak.

Žena je sedela na hišnem pragu in šivala; starica pa je izginila nekam v breg za hišo. Takrat je prišel po poti od soseda sem tesar Krivonog. Po hoji se mu je poznalo, da je nekoliko pijan. Ko je zagledal množino navoženih, mrtvih prstov po odoru, se je začudil, ker je poznal navado Borovnikovih, da ne zasipljejo odorov. Še bolj se je pa začudil, ko je zagledal tik ob cesti izkopano luknjo, ki ji je komaj videl dno. Takoj se je domislil, da koplje Borovnik vodnjak. Tisti hip je zagledal Borovnika, čepečega na klopi pri čebelnjaku. Borovnikovih ni nikoli maral, ker so bili pretrdi. Včasih je bil žejen in zahotelo se mu je črnivčevca, katerega je Borovnica vsako leto nažgala dokaj litrov. Toda ti čemerni obrazi niso dali ničesar od sebe, zlasti ne, kadar je bil že malo dobre volje; a ravno takrat ga je najbolj žejalo.

Ko je zagledal jamo in uganil pomen, mu je zaigral okrog usten porogljiv nasmeh. Napotil se je naravnost proti čebelnjaku.

„Dober dan, Borovnik!“ je pozdravil in obstal pred sključenim gospodarjem, ki je mrmraje odzdravil.

„Kaj sem videl, ali kopljete vodnjak — ha?“ je vprašal Krivonog.

Borovnika je jezilo, da ga izprašuje ravno ta človek o stvari, ki se mu je zdela popolnoma zasebna in nekam preveč vzvišena, da bi se o njej pogovarjal s tem omraženim človekom. Zato ni nič odgovoril.

„Vodo iščete, kaj?“ je nesramno nadaljeval Krivonog in zlovoljno poškilil na Borovnika. „Toda prej bi bili vendar koga poprašali, ki bi vam bil razložil, da je zastonj vsako delo! He-he! Pa ravno na najbolj suhem prostoru, kjer labor že iz zemlje gleda. Vraga! Ali se vam meša? Tam lahko kopljete do sodnjega dne. Prej boste prišli do pekla, kakor pa do kaplje vode. Hej, ali vidite zemljo — Borovnik, suha je bolj kakor moje grlo?“

Borovnik je molčal. Kuhalo je v njem, da se mu roga ta človek, obenem se je pa bal, da znova ne plane na dan malodušje, ki ga je danes že tolikokrat hotelo prevladati, in se ne polasti njegove duše. Kakor udarci s kijem so padale tesarjeve besede na njegovo razpoloženje. Z jeznim pogledom je pomeril Krivonoga, stoječega na trati, in sovražno zarenčal:

„Kaj te to briga?“

„Briga!“ se je oveselil tesar, da je izzval mirnega Borovnika. „Briga me res ne, briga — koplji, da samega satana izkoplješ — vode ne boš. — He — saj vem, stari je nekaj prorokoval, ko je umiral. On, ki je prevrtal ves hrib in iskal vodo tam, kjer je ni. Bi mari prej mene vprašal! Tako se pa mučiš zastonj — za prazen nič. Bolj pametno bi

bilo vleči se na hrbet, gledati v nebo in preštrevati zvezde. Se boš vsaj spočil. Tako pa delaš in stradaš, da si že tak kakor trlica . . .“

V tem hipu je Krivonog utihnil, kajti Borovnikov obraz so nena doma prepregle tako grozeče poteze, da so mu je zdelo umestnejše, pustiti kmeta samega na klopi. Odšel je brez pozdrava čez dvorišče in ko je zaprl za seboj leso onstran gorice, se je še enkrat obrnil nazaj in zavpil, da je odmevalo v sončno podnebje:

„Voda, voda! Borovnik išče vodo. Vodarjil!“

Nato je odšel po poti, ki je vodila skozi lesove k sosedu, ki je bil tam na drugem hribu. V globeli je brezskrbno zavriskal, da se je razlegal glas do doline pod Borovnikom in za trenutek napolnil vse ozračje s prijetnim zvokom.

Borovniku pa je bil ta vrisk, ki je privrel iz brezskrbnih prsi, silno neprijeten. Jezilo ga je, da je ravno ta človek vtaknil svoj nos v njegov vodnjak in da bo raznesel po soseski, kar je videl pri njem. Vedel je, da se mu bodo sosedje rogali, hodili bodo gledat njegovo delo ter mu odsvetovali, češ naj pusti vse skupaj. On pa mora dokončati in najti vodo. In če je ne najde? Streslo ga je ob tej misli. Toda hitro se je je iznebil in se potolažil z upanjem, da sedaj še ničesar ne ve. Razumljivo je, da pri petih metrih globine na takem svetu ni mogoče priti do vode.

Pomirjen je odšel v hišo, povečerjal in se vlegel k počitku. Drugo jutro je zgodaj vstal, nakrmil živino in komaj je sonce posijalo s prvimi žarki na vrh borovega slemena, se je Borovnik že spuščal v vodnjak. Začel je kopati s podvojeno močjo in pošiljal je na vrh kad za kadjo zemlje. Kopal je, krhal lapornate plasti zemlje iz suhega dna, čuteč, da je njegov cilj nekje zdolaj v zemlji. Žena, ki je vlačila kadi in jih ji je od časa do časa pomagala vleči tudi starka, je slišala, kako je prihajalo iz jame sopenje, kakor bi kopal stroj, enakomerno, brez prestanka. In dno se je pogrezalo z vsakim dnem nižje, v naročje zemlje. Voda pa se ni hotela pokazati.

Borovnikova bojazen, da bo Krivonog raznesel vest o kopanju vodnjaka po vsej okolici, se je uresničila. Že prve dni so jeli hoditi po poti, ki je vodila mimo hiše, sosedje. Možje so postajali ob jami, odkimavali z glavami in skomigali z ramami ter delali resne obraze. Nekateri so ogovarjali Borovnika v globini in bi ga bili radi izvabili na dan. Toda Borovnik je bil zadovoljen, da mu ni bilo treba gledati teh obrazov, iz katerih je odsevalo slabo prikrito roganje ali pa pomilovanje, ki mu je bilo še bolj zoprno. Odgovarjal je na kratko in njegov glas se je zdel čuden, spremenjen. Sosedje so drug za drugim odhajali z neprijetnim vtisom.

Že drugi teden se je bližal koncu. Globočina je prodrla zopet za nekaj metrov bolj v osrčje zemlje. Vsekakor pa delo ni tako napredovalo, kakor prvi teden. Zemlja je postajala vedno bolj suha, včasih je bilo treba prekopati cele plasti nenavadno trdega laporja, ki se je le z veliko težavo dal krhati s krampom. Težava je bila tudi z zemljo na vrhu; žena in starka nista utegnili odvažati tako množino prsti, zato sta jo začeli odlagati na kup onkraj ceste. Kup je rastel in rastel.

V nedeljo ni šel Borovnik v cerkev. Bil je tako izmučen od neprestanega trdega kopanja, da si je zaželel počitka. Ker se voda le ni hotela pokazati, sta ga poleg utrujenosti mučila še dvom in strah pred neuspehom. Zgrozil se je ob misli, da vode tukaj sploh ne najde in da bo ves trud zastonj, vse delo za prazen nič. Režal se mu bo Kriwonog... In sosedje! Sosedje se mu bodo rogali. Na trud bi človek še pozabil, ako bi mogel prikriti neuspeh. Tako pa ve ves svet.

Popoldne je prišel k hiši stric iz sosednje fare. Zvedel je, da koplje njegov nečak vodnjak. Zato je kljub starosti prišel čez hribe na obiske, da se prepriča, kaj je resnice na govoricah. Ko je zagledal razkopano zemljo in globoko jamo, se je ustrašil. Skoraj boječe je pogledal Borovnika in si skraja ni upal govoriti o vodi. Sedela sta drug ob drugem in cele ure govorila razne brezpomembne stvari; slednjič pa, ko je bilo treba oditi, se je stric nerodno odkašljajal in naravnost rekel:

„Ali misliš, da bo tam voda?“

Borovnik, ki se je ves popoldan bal, kdaj bo stric prišel o tem, se je oddahnil. Nobenega očitania ni bilo v vprašanju. Tako se je že davno želel govoriti s kom, ki bi mu odkritosrčno razložil svoje skrbi in upanje. Začel je sam in na široko, kako hudo je z vodo pri hiši, kako se je odločil za kopanje tam, kjer mu je svetoval oče na smrtni postelji. Šla sta s stricem ven in si ogledala jamo, toda stric je na vse odgovarjal dvoumno, malodušno. Na površju zemlje ni bilo videti, da bi mogla biti kje voda. Tam na oni strani hiše, da, tam preje, ker je svet nekoliko jamast, toda ravno tukaj na robu brega!

Borovnik mu je razložil, kaj je prerokoval oče na smrtni postelji, toda stric se je namrdnil in dejal:

„Kadar človek umira, se mu blede, na to ne dam nič. — Ko bi bil jaz na tvojem mestu, bi ne kopal,“ je pristavil čez nekaj časa.

Borovnik se je trdovratno ugriznil v ustnico. Vedno ista pesem. „Teden dni bom še kopal; če do takrat ne bo vode, pa pustim vse skupaj,“ je slednjič brezpomembno pripomnil.

Ko je stric odšel, je postal Borovnik žalosten. Pri večerji sploh ni govoril. Molčali sta tudi žena in mati. Po večerji je takoj legel, dasi

ni mogel spati. Obračal se je po postelji pozno v noč; žena, ki je ležala ob nasprotni steni izbe, je slišala, da bedi.

„Ali ne moreš spati?“ ga je vprašala.

„Skrbi me!“ je kratko odgovoril mož.

„Stric je rekel, da tam ni vode,“ je boječe dahnila žena.

„Kdo vel?“

„In če je ni?“

„Saj pravim: teden dni še in če se voda ne pokaže, pustim vse skupaj,“ je sklenil mož pogovor.

Kopanje, ki ga je začel drugi dan, je enakomerno nadaljeval ves prihodnji teden. V soboto pa še ni bilo vode, čeprav je zlezel Borovnik tako globoko v zemljo, da je moral že močno zavpiti, ako je hotel doklicati ženo iz jame. Na svoj sklep, da odneha s kopanjem konec tedna, če vode še ne bo, ni več mislil. Zagrizel se je v vero, da mora priti do vode na tem kraju. Včasih je prenehal s kopanjem, preizkušal prst, ki je sestajala iz enakomerne mase lapora in ilovice, deval jo je na jezik, da bi mogoče okusil kaj vlage. Toda prst je bila suha kakor zgoraj pri vrhu. Kdaj pa kdaj se mu je zazdelo, da čuje neko žuborenje. Takrat je legal na dno, pritiskal uho k zemlji in poslušal dolge minute, odkod bi prihajal dozdevni znak vode. Toda žuborenje se ni hotelo ponoviti in kopal je zopet dalje.

Tudi tretjo nedeljo Borovnik ni šel v cerkev. Mrk in sam vase zatopljen je polegal okrog hiše in zdelo se je, da se izogiba ženi in materi. Ženski sta s strahom opazili to spremembo; najbolj ju je vznemirjalo, da že tretjo nedeljo ni šel v cerkev, medtm ko prej ni zamudil maš brez vzroka. Naslednji teden pa je zopet kopal brez prestopka. Ženski sta mu molče pomagali in nobena si ni upala ugovarjati njegovim čudnim, zapovedujočim pogledom. Ker je bila globina že precej velika, ni ena sama ženska zadostovala za dviganje zemlje iz jame; morali sta vleči obe za masno očrnelo vrv, na katero je bila privezana kad s prstjo. Široko razkoračenih, bosih nog in s podvezanimi krili sta stali ob vodnjaku in molzli vrv, da so se jima napejale žile na suhih bedrih in sta se jima bočila koničasta trebuha.

Po okolici se je pa raznesla čudna novica. Sosedje so si pripovedovali, da Borovnik ni pri pravi pameti: venomer koplje tisti vodnjak, ne govori z nikomer, niti z ženo, ne gre nikamor in zanemarja vsako drugo delo. Marsikdo, ki je bil prej iz radovednosti krenil mimo Borovnikove hiše, se je zdaj od daleč ognil samotnega poslopja. Ta in oni se je opogumil in vseeno stopil mimo, da bi videl, kaj je na stvari. Nekateri so se celo sklonili nad globino in zaklical na ves glas v vodnjak:

„Kaj pa delaš, Borovnik?“

„Vodo iščem!“ je zavpilo po kratkem presledku iz temine.

Razen o vodi se ni dalo nič izvedeti od Borovnika. Žena je vedela toliko kot nič; imela je objokane oči in je strahoma čakala, kaj bo. Ako ne pride kaj nepričakovanega vmes, se bo zgodila nesreča. Na polju se je bližalo poletno delo, toda mož se ni zmenil niti za najnужnejše; še živine ni hotel več opravljati. Mati starka je onemela in je vsa izpita od prenapornega dela zadnjih dni čepela za pečjo; roke in noge so ji odpovedale in njeni stari možgani so s topo negotovostjo slutili zlo. Zato je molila mnogo več kot prejšnje čase.

Tako je minilo mesec dni in še več. Vodnjak je bil že petindvajset metrov globok, Borovnik pa še ni nehal kopati. Delal je s podvojeno silo. Ženski sta komaj utegnili spravljati zemljo iz jame. Medtem ko je preje mož še prihajal opoldne po vrvi na dan h kosilu, je sedaj nekaj dni ostajal v globočini in mu je morala žena spuščati jed v jamo. Komaj zvečer, pozno v mrak, je zlezel na dan, sključen, ves prašen in rjav od zemlje. Tak je zaužil nekaj večerje in legel spat brez besed, popolnoma ravnodušen za vse okrog sebe.

Nekega dne pa ni nenavadno dolgo prišlo znamenje iz jame, da je kad polna. Navadno jo je mož takoj napolnil, da se je dvigala venomer gor in dol. Žena se je naslanjala na bruno in držala vrv. starka pa je čepela na kupu zemlje poleg nje.

Takrat se je zaslišal iz globočine presunljiv, radosten, skoraj divji krik:

„Voda — voda!“

Ženski sta prvi hip onemeli od neznanega, prijetnega občutka, nato sta hkrati skočili k odprtini in zapičili poglede v temno brezдно.

„Ali res?“ je zavpila žena na ves glas.

„Voda — voda!“ je zavpilo še močnejše iz brezdna.

Na ponoven klic žensk ni bilo iz jame nobenega odgovora več. Zdelo se jima je, da prihaja od spodaj neko čofotanje, nekaj šum, ki je bil podoben žuborenju močnega studenca. Čez čas pa je utihnilo tudi to. Potegnili sta za vrv in ko je prišla posoda na vrh, je bila polna vode, grde, rjave, z zemljo pomešane vode. Ko sta pomočili roke vanjo, ju je zazebló kakor led.

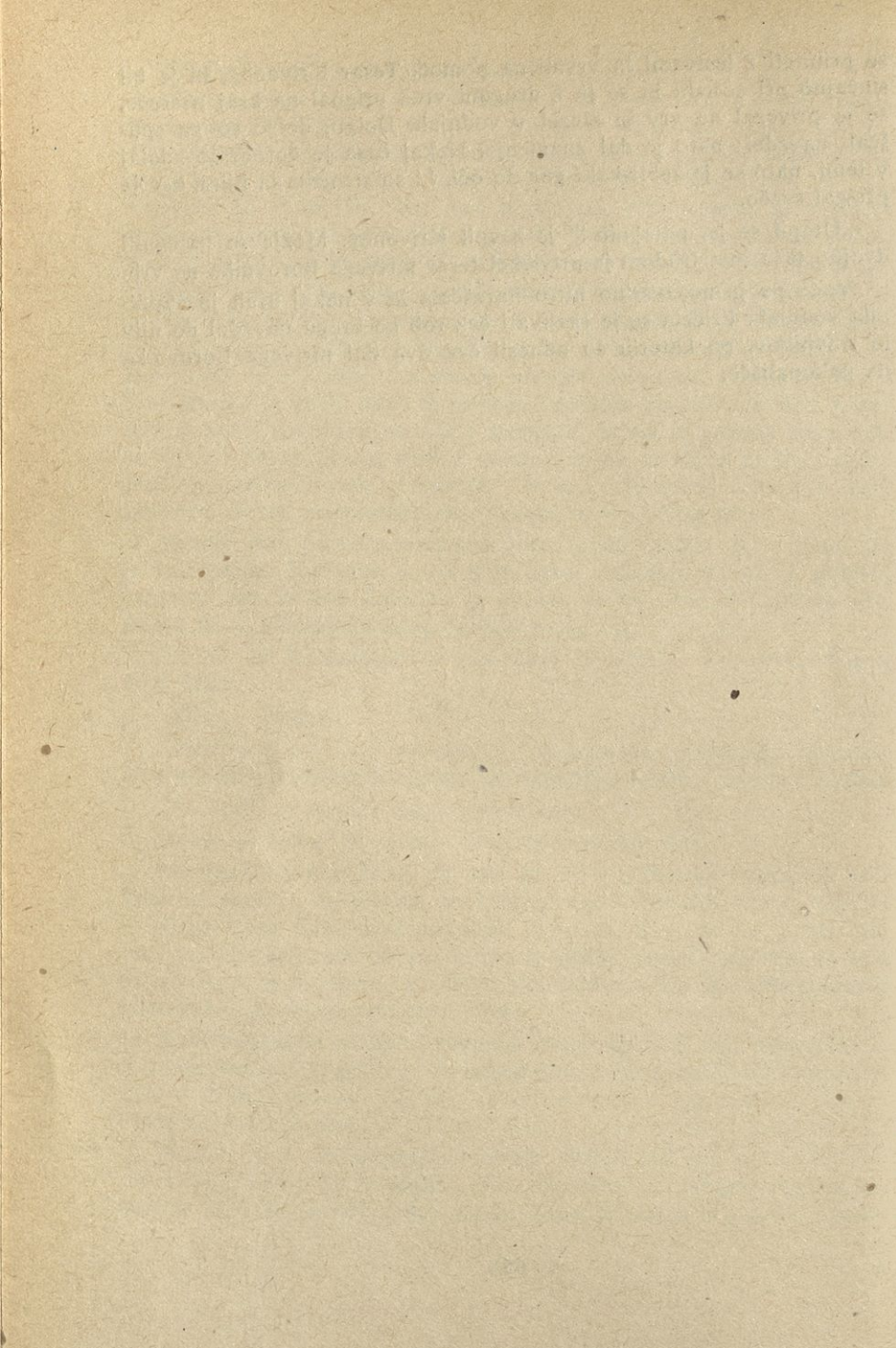
Iz vodnjaka pa ni bilo nobenega znamenja več, niti odgovora na klicanje. Ko sta spustili vrv v globino kakor druge kratí, da je prilezel mož z njeno pomočjo na vrh, se je potopila v brezkončno dno in nihče se je ni oprijel.

Takrat ju je obšla grozna slutnja. Spogledali sta se in kriknili od strahu: Zalilo ga je. Radost nad uspehom je mahoma razbila zla slutnja in legla na nju z vso grozo. Žena je stekla k sosedu. Ljudje

so prihiteli z lestvami in vrvmi na pomoč. Tesar Krivonog, ki je bil slučajno pri sosedu in se je z drugimi vred prignal na kraj nesreče, se je privezal na vrv in zlezel v vodnjak. Dolgo, dolgo so ga spuščali navzdol; nato je dal znamenje. Nekaj časa je čofodralo zdolaj v temi, nato se je zabliskalo gor do oči, ki so strmele za njim, ker je prižgal svečo.

„Utopil se je, potegnite!“ je zavpil Krivonog. Možje so nategnili dvojno težo in s trdom je privlekel tesar mrtvega Borovnika na vrh.

Voda pa je nenavadno hitro naraščala in v nekaj urah je napolnila vodnjak. Pričela se je razlivati čez rob po bregu navzdol do njiv in travnikov, po katerih so odnesli čez dva dni mrtvega Borovnika na pokopališče.

LJUBEZEN NA ODORU

Pri Radmanu je bilo vse živo otrok in navzlic temu, da je bilo staremu Radmanu že čez šestdeset let, se je najmlajši otrok valjal še v zibelki.

Prvi štirje otroci so si bili še nekako podobni in soseska jih je, čeprav s skomiganjem ram, pripisovala Radmanu. Sicer so bili ljudje, ki so trdili, da bi najstarejši fant utegnil biti sin Radmanovega sina iz prvega zakona in da mu je stari Radman obenem oče in ded, a ona dva da nista le brata, da je eden oče, drugi sin. Vendar ta stvar soseske ni preveč motila. Rekala je:

„To ni nič hudega, saj ostane vse v družini!“

Posebno so na stvar popolnoma pozabili, ko je tisti sin iz prvega zakona kmalu potem odšel k vojakom, odkoder se ni več vrnil, ker je v Macedoniji umrl za malarijo.

Peti otrok pa prvim štirim ni bil prav nič podoben. Medtem ko so bili prvi štirje dolginasti, je bil peti kratko nasajen in skoraj povsem sive barve.

„Kje je le Radmanca iztaknila tega jirsa?“ se je čudila soseska. Sivega dečka se je oprijelo ime jirs.

Dobro leto po jirsovem prihodu na svet se je pri Radmanu rodil nov fantiček, ki na začudenje vseh spet ni bil nikomur podoben, niti prvim otrokom niti jirsu. Bil je rdečih las, črnikastih obrvi, obraza pa belega in pegastega.

Soseska se je spet čudila:

„Kje je Radmanca popadla tega šeka?“

Čez dve leti je Radmanca prinesla spet novega, sedmega otroka na svet. Bil je spet čisto samosvoj, rjavkast, velike glave pa močnih kosti.

Soseska se ni mogla načuditi:

„Odkod neki je Radmanca naročila tega prama?“

Ker je bil tak, mu je ostalo ime pram.

Sosedje so se pa smejali:

„Če bo šlo tako dalje, bodo pri Radmanu kmalu cele staje.“

Nekaterim se je Radman smilil; z vsakim letom je postajal bolj suh in tudi večji, podoben opipani kopi. Obleka, ki jo je nosil že dvajset let, mu je kar mahedrjala okrog udrtih lačen. S konjem, s katerim je vsak dan hodil na furo po okolici, sta si bila čudno podobna: oba dolga, visoka in upognjena. Zdelo se je pa, da se Rad-

man razen za tega mrhuna ne zmeni za nič na svetu in zato se je je soseska nad vsem tem, kar se je pri Radmanu godilo, naposled namrdnila:

„Če je njemu prav, je nam tudi!“

Radmanca, ta Afra, pa je bila cela truška.¹ Kot nezakonska hči neke pohabljenе dekle je z osemnajstimi leti prišla služiti k vdovcu Radmanu v Brege. Ljudje so jo opravliali, da je malo apasta,² toda to je bil napačen račun onih, ki je niso dobro poznali. V resnici se je le zelo počasi razvijala. Radmana je vzela zato, ker se je bala, da bi se ji godilo tako, kakor njeni materi; na stare dni ni hotela biti na potisku. Ko je bila že mati, je še zmeraj rastla in se je sčasoma razvila v pravo lepoticó.

Bila je srednje velika baba, krepka, bredrasta in prsata, a vse tako, da je bilo ravno prav obliknjeno. Njen obraz je bil širok, lep, zdrave, malo zagorele kože, ki je rada zardevala, kadar je kdo kvantal. Posebno čudna, življenja polna in vabeča so bila njena široka usta, polna močnih, belih zob, ki so tičali v vlažnih, obilnih dlesnih in so ob smehu prihajali do zadnjega kotnika na beli dan. Kadar se je režala, je postajalo moškim sitno. Imela je rjave, velike, lesketajoče se oči in črno, sila razkošno kito na glavi.

Taka je bila Radmanca, ko se je pri hiši zibal že sedmi otrok.

Pri Radmanu so imeli vsega štiri njive, a vse tako strme, da so jih v starih časih, ko je bilo še dovolj rok na razpolago, kopali, a ne orali. Zdaj so jih že dolgo orali, dasiravno za oranje niso mogli uporabljati jarma, temveč posebne telege za brežno delo. Za oračem je moral iti zmeraj še tretji, ki je z nogami in z rokami krotil svežo brazdo k tlom, da se ni skotalila po strmini in se izgubila v globači.

Radman je zoral, posejal, več pa za njive ni skrbel; Radmanco pa je čakalo še veliko delo. Imela je na skrbi, da na vsaki njivi spravi prvo zorano brazdo z roba na odor vrhu njive. To je delo vseh strminecev že od davnih časov, kajti če ne bi tega delali, bi bila vsa zemlja kmalu odorana v nižavo, za njo bi pa ostali le suhi kameniti odori.

Ker je bilo to odvišno, posebno delo strminecev, ki ga dolinci in kmetje na zložnejših položajih niso poznali, se je imenovalo: robota.

Radmanca je vstala zjutraj, ko še pridno svitalo ni, vzela svitek in jerbas in se lotila prve, največje njive. Tako zgodaj zato, ker je robota morala biti opravljena poleg drugega, vsakdanjega dela. Ko je prišla na rob njive, je pokleknila na ral ter vzdihnila:

¹ lepa, zdrava ženska.

² neumna.

„Bog in ta sveti križ, menda ja ne bo greha!“

Po starem izročilu je greh, prenašati zemljo; ta greh se je pa moral odkupiti s posebno prošnjo.

Nato je z rokama začela grebsti vlažno brazdo v jerbas, ga napolnila, zadela na glavo in počasi odnesla po strmini na vrh njive, kjer je spet počenila ter kleče izsula zemljo v odor zadnje brazde, rekoč:

„Menda bo ja gratalol!“

Preden je sonce razgrnilo svojo svetlobo izza pobočja je Radmanca že petdesetkrat prehodila njivo; petdeset jerbasov ali več kakor dva tisoč kilogramov zemlje je že znosila na odor njive.

Več kot dva tisoč kilogramov zemlje!

Toda zemlja je prekleta, kadar jo mora nositi siromak, ki je ima premalo, zemlja je hudič, kadar se je lotiš golorok. Odkoplješ jo en jerbas, nosiš jo, glavo ti hoče raznesti in boki ti pokajo, a brazdi se niti ne pozna; znosiš je deset, dvajset jerbasov, a komaj za spoznanje se je skrčila brazda, ki leži tu na robu kakor črna, tolsta ubita kača...

Rok uprtih v boke, stisnjenih ustnic, a široko odprtih nosnic je Radmanca enakomerno korakala in štela brazde:

„... Enaindvajset, dvaindvajset, triindvajset...“

Nekajkrat je seštela že vse brazde od roba do odora. Spočetka je prestopila z enim samim korakom dve ali tri brazde, toda čimbolj se je večalo število jerbasov, tembolj se je večalo tudi število korakov.

„... Enainpetdeset, dvainpetdeset, triinpetdeset...“

Počasi je že vsaka brazda veljala korak...

Nosiš, nosiš, nič ne misliš... Nositi moraš, doma je sedem otrok, dan je dolg... dan je kratek, moraš nositi... to zemljo zemljasto...

Prihodnje jutro je bila Radmanca že spet zgodaj na njivi, mogoče še prej kakor prvi dan. Nad strminami je ležala še zgodnja meglenasta tema, da se nikamor ni videlo. Toda to je bilo za nošnjo zemlje čisto vseeno in brezpomembno, kajti Radmanca bi jo lahko nosila tudi z zavezanimi očmi. S topim, enakomernim premikanjem telesa je nosila že trideseti jerbas, ko je čez radmansko strmino posvetil prvi svetlejši svit. Skozi goščave, ki so obdajale polje, so se začele delati svetle prelihe in iz njih so se pokazali temnozeleni lesovi. Sončni žarki še niso utegnili zaliti vsega z zlato kopreno, ko se je z sosednjega gozda, ki je mejil na radmanško njivo, začul težak odmev tesaške sekire.

„Prh, čof, čof, čof...“

Radmanci se je zmešalo štetje jerbasov. Čisto blizu, tik za mejo! Obstala je sredi njive in prisluhnila.

„Nekdo seka v sosedovem gozdu.“

Čudna radovednost jo je obšla, menda zadelj samote, ki je vladala naokrog.

„Kdo je le?“ se je skoraj glasno pobarala.

V gozdu je enakomerno butalo dalje in čmokalo, da se je vsa jamasta strmina napolnila s tem zdravim, silnim, treskastim odmevom, ki je zadušil vse druge odmeve vigrednega jutra. Po njem sodeč so morale vihteti sekiro nenavadno močne, zdrave roke, kajti zdelo se je, da brnijo skozi zrak tudi napete mišice topor oklepajočih rok.

„Kdo je le?“ ji je šumelo skozi ude.

Kmalu se je pa zganila, se stresla, kakor bi se zalotila pri prepovedanem opraviilu in z besedami: „Naj bo, kdor hoče!“ se je poghnala dalje v breg.

Tisto jutro je znosila osemdeset jerbasov ali malo manj ko štiritisoč kilogramov zemlje na odor in nepremična kača se je že za lepo spoznanje skrčila.

Tretje jutro je bilo videti, da bo brazde konec; če še četrto jutro nosi, malo prej začne, malo dlje potegne, pa bo robota na prvi njivi opravljena. Sredi dela jo je iz bližnje meje nenadoma poklical glas:

„Dobro jutro, Radmanca! Kaj pa delaš?“

Radmanca je hotela pravkar zadeti jerbas na glavo. Obstala je, se zravnila in pogledala v zaraslo mejo, odkoder je prihajal glas.

„Zemljo nosim na odore!“ je odgovorila, ne da bi v meji kogar koli videla ali spoznala.

„Roboto delaš!“

„Roboto delam!“

Še zmeraj ni bilo videti nikogar, le glas je donel iz goščave, prijeten, čmokotast glas.

Medtem ko je Radmanca razmišljala, če ni to tesač, ki je včeraj tesal v sosedovem gozdu, se je v meji vejevje zamajalo, odprla se je ozka preliha in iz goščave je počasi prilezel na njivo krepak, plečat fant. Ko je bil na prostem, se je sunkoma otresel jutranje rose, ki je v debelih kapljah visela po njegovi obleki, zraven si je z dlanjo brisal rosnato pajčevino z obraza, katero je bil posnel pri prerivanju skozi grmovje. Ker je imel opasan širok smolnat predpasnik iz ovčje kože, je bila njegova prikazen še bolj široka.

„A, ti si, Voruh!“ je zinila Radmanca. Njenemu glasu se je poznalo, da je neprijetno presenečena. Bil je resnično Mecnov Voruh z onstran globače, tisti Voruh, o katerem so govorili, da je na štija,³ čeprav je v resnici bil le malo počasen. Prav za prav se je o njem

³ malo prismuknjen.

vedelo le to, da se zelo boji žensk in da lepo skrbi za svojo staro mater, tisto Mecnovko.

„Jaz sem!“ je rekel Voruh v zadregi in se malo zarežal.

„Ti tešeš v gozdu?“

„Jaz!“ je spet v zadregi odgovoril Voruh.

Nekaj časa sta se gledala, dokler ni Voruh spet nerodno začel:

„Zemlja je težka?“

„Lahka ni!“ je nejevoljno menila Radmanca, zraven pa mislila: Zakaj neki to tele leze iz goščave in me moti pri delu?

„Zakaj pa je Radman rajši ne zvozi na odoro?“ je skušal modri-janiti Voruh. „Saj ima konja.“

Radmanca se je razjezila.

„Zakaj pa ti vsega lesa ne obtešeš na enem mestu, temveč ga loviš po gozdu. Sosed ima tudi konja.“

„To je res!“ je počasi dejal Voruh in zardel, ker je spoznal, da se je zaletel.

Radmanca ga ni hotela spravljati v še večjo zadrego, zato je prijazno zasukala:

„Ti pa tešeš?“

„Tešem!“ Voruh je uprl vanjo dvoje ovnovskih oči.

„Da, slišala sem te!“

Radmanca se je spomnila, kako jo je spreletelo, ko je prvič začula iz gozda odmev sekire. Zdaj, ko je videla pred seboj tega lesenega, topega človeka, se je skoraj sama sebi namuznila.

Tedaj se je Voruh iznenada opogumil in z mnogo svobodnejšim glasom spregovoril:

„Tudi jaz sem te že včeraj videl, kako si nosila zemljo.“

„Al!“ se je odkritosrčno začudila.

„Videl sem te, pa si nisem upal skozi mejo.“

Po teh besedah se je tešač neumno zarežal.

„Zakaj se pa režiš?“ ga je osorno pobarala Radmanca.

Voruh ni nič odgovoril, le še bolj se je zarežal.

To jo je razjezilo.

„Ti si pravi pržgan!“⁴

Hotela je nadaljevati z delom.

„Radmanca, veš po kaj sem prav za prav prišel? Ali bi mi pomagala ožnurati bruno? Dvanajst metrov ima, malo krivasto je, pa se ga skoraj ne upam lotiti.“

„To pa rada storim!“ je bila Radmanca koj pripravljena.

⁴ teleban.

Začela sta lesti skozi mejo; Voruh je lezel prvi, pri čemur je z obema rokama delal preliho, da bi Radmanco obvaroval mokrote. Prišla sta do plotu.

„Ali boš mogla čez?“ je vprašal s skrbnim glasom.

„Ti kar nase glej!“ je odgovorila; lagodno se je povzpela na plot ter urno preskočila gornjo granjico.

Pri preskoku je izpod njenega krila blisnila njena lepa, močna noga, gola do stegna. Voruh, ki je strmel za njo, je obstal kakor okamenel.

„Kaj pa stojiš in zijaš?“

Njegova osuplost ji je na tihem ugajala.

„Takoj grem!“ je zinil in se nerodno prekobacal čez ograjo.

Tesišče je bilo v jami nedaleč od plotu. Na stoleh je ležalo pet dolgih olúpljenih brun. Voruh je vzel kranjca za barvo, pomočil vrv vanj, nakar jo je Radmanca povlekla na drugi konec bruna.

„Povsod pritiskaj kar ob oblo,“ je strokovnjaško ukazal Voruh.

Po žnuranju je Radmanca nehote še obstala na treskah in gledala Voruha, kako navija vrv na vreteno. Pri tem je opazila, kako zdravo mu igrajo krepke mišice. Tedaj se ji je tesač približal in se pred njo naslonil na bruno.

„Kako čudno dišiš po zemlji, Radmanca,“ je spregovoril z mirnim glasom.

„Ti pa po smoli, smoluh tesaški,“ mu je zabrusila Radmanca.

Voruh se je delal gluhega.

„Ali boš jutri nosila zemljo?“

„Bom!“

Voruh je pobesil glavo in molčal; Radmanca ga je gledala še nekaj trenutkov, potem se je počasnih korakov namerila proti plotu. Preden ga je preskočila, se je še enkrat ozrla nanj, ki je zdaj s celim obrazom zijal za njo. Popadla jo je neka objestnost, da se ni mogla vzdržati smeha. Od daleč mu je pokazala zijala.

„Mec mecasti!“

Nato je urno preskočila plot in izginila skozi mejo.

Kakor po navadi, se je Radmanca tudi prihodnje jutro ob prvem svitu izpodrecanih kril in bosih nog odpravila na njivo. Kako se je zavzela, ko je sredi njive srečala temno Voruhovo postavo, ko je oprtan s košem korakal po strmini proti odoru. Še preden je utegnila kaj ziniti, jo je že ogovoril:

„Bil sem bolj zgodnji kakor ti.“

Videč njeno zadrego, se je dobrodušno zarežal.

„Kaj pa počenjaš?“ ga je pobarala.

„Zemljo nosim!“ je s poudarkom odgovoril Voruh in dodal: „Moram te odškodovati za včerajšnjo zamudo, ko si mi pomagala žnurati.“

„Oh, saj ni bilo nič!“ se je branila. Početje tega mladega tesača jo je skoraj ganilo in hotela mu je priznati: „Saj sem ti rada storila...“ Ker pa prijaznih besed ni bila vajena, je rekla s surovim nasmehom:

„Oh, ti si res pravi mec mecasti!“

Kot bi tega ne čul, je Voruh dejal:

„Boš mi pa zato še danes pomagala kaj ožnurati.“

Jutro je bilo še skoraj temno, po strmini se je čez ral vlačila zgodnja megla, po lesovih okrog strmin so drstele ptice, iz globač je žuborelo prelivanje vigrednih vod. Radmanca je tiho stala sredi njive in se ni mogla otresti nekega hipnega, neznanega ji občutka. Tedaj se je s ceste, ki je od Radmana vodila v globačo, začulo cingljanje vprege — njen mož je že odhajal na furo. Ta daljni odmev jo je zbudil, da je globoko zadihala.

„Naj pa bo!“ je rekla polglasno in se lotila zemlje.

Nato sta se oba z združenimi močmi zarila v zadnji ostanek brazde. Plečati Voruh je nastrpaval ogromne koše, razen tega ji je pomagal zadevati jerbas na glavo. Ko je Radmanca videla tega tujega in kitastega človeka, kako se trudi, kako koplje zanjo po strmini, kakor bi to delo že od nekdaj opravljal, jo je prevzela toplota, ki je doslej še ni občutila.

„Ne trpaj tako težkih košev!“ mu je prigovarjala.

Toda Voruh je prigovarjal njej:

„Meni to nič ne stori, toda ti ne polni tako težkih jerbases.“

Medtem se je naredil dan, v katerega se je takoj vsulo vzhajajoče sonce z vsem bogastvom svojih barv in senc. Z roso napolnjene vdrtine po rali so zablestele, po grmovju so se svetlikali rosnati pajčolani zlahtnih mrež, ki jih je čudna, pajkasta žival napredla ponoči, podobni prelestnim, koprenastim kitam in vencem draguljev.

Radmanca je vrgla jerbas na zemljo in se oddahnila; bila je z Voruhom vred zasopljena in kljub ostrini jutranje vlage sta se oba znojila. Njene oči so gledale po naravi, toda videle je menda niso, temveč so strmele nad notranjim občutkom, ki je grel njene valujoče prsi... Voruhovo bližino je bolj čutila, kakor videla.

„Zdaj boš moral iti! Sonce je že visoko.“ se je obrnila k tesaču, ki je molče stal za košem. V resnici se je sonce komaj pridno začelo trgati od obzorja.

Voruh je molčal, Radmanca pa je še rekla:

„Bolje je tako, da te nihče ne vidi!“

Sama se ni dobro zavedala, zakaj je rekla to, a imela je prijeten občutek, da sta bila dozda sama in neopažena.

„Bom pa šel,“ je odgovoril Voruh. „Samo ožnurati mi pomagaj.“

Šla je za njim v gozd. Ko se je čez nekaj časa vračala in se je sama znašla na strmini, se je stresla in se nasmehnila. Mislila si je: „Malo je mec, to je res, a je dober človek...“ Čeprav se za drugi dan nista dogovarjala, je Radmanca na tihem upala, da bo Voruh še prišel. Vstala je mogoče še malo prej kakor prejšnji dan in že od daleč je prisluškovala cokljanju Voruhovih nog. Ni se motila — Voruh je stal že na odoru s košem na rami.

To jutro sta zasipala že odor druge, manjše njive. Vse do ločitve sta delala molče. Kakor včeraj se tudi danes nista dogovarjala za jutrišnji dan, a vendar je prišel Voruh tudi prihodnje jutro. Ko sta že kakih desetkrat preskočila njivo od roba do odora, je Radmanca vprašala:

„Voruh, ali si kaj žejen?“

Ni še utegnil odgovoriti, ko je Radmanca izvlekla izza predpasnika ploskato stekleničico ter mu jo podala:

„Na, malo bezgovca sem ti prinesla, da si boš sapo olajšal.“

„Ti si pa dobra ženska!“ se je razveselil Voruh. Ko se je obližnil, ji je vrnil steklenico.

„Na, še ti pij!“

Radmanca je molče nastavila steklenico in potegnila; ko pa je na ustnicah začutila močan, vonjajoč okus slin, ki jih je Voruh pustil na grtancu, jo je po vsem životu prešinila močna, omotična vročina...

Jutro za jutrom sta nosila to zemljo na odore; Radmanca je korakala spredaj, Voruh pa njej za petami. Pri tem sta večinoma molčala. Radmanci je ravno ta težki zasopljivi molk silno ugajal, Voruh pa je molčal iz neke čudne zadrege. Iz njunih, od napore razgretih teles se je parilo. Od Radmance je dišalo po zdravi ženi, po razgremem medstegnju; duh radmanškega hleva in radmanških zibelk, ki se je je držal, se je tu na zorani zemlji mešal z vonjem sveže prsti in vse skupaj je dajalo duh in okus divjega mesa. Od Voruha pa je zaudarjalo predvsem po smoli, zraven pa mu je iz kože hlapelo tudi po ovni. Naložene zemlje nista niti prav čutila, čeprav sta enakomerno in globoko sopihala; oba sta razkrečenih, drgetajočih nosnic žejno vdihavala opojni vonj bližnjih si teles.

Počasi je Voruh postajal zgovornejši.

Ko sta se lotila nove njive in sta stala pred mastno ilovičasto brazdo, je vzkliknil:

„To bi pa s cepinom lahko potegnil za seboj!“

In nekoč je Voruh svojo tovarišico nenadoma pobaral:

„Zakaj se tako mučiš s to zemljo?“

Radmanca ga je strmeč pogledala, kot bi ga ne razumela, kmalu pa se je zresnila in mu prostodušno odvrnila:

„Zato, ker imam toliko otrok...“

Voruh je sklonil glavo, kakor bi mu kaj težkega padlo nanjo. Šele ko sta se drugič vračala proti odoru, je spregovoril:

„Zakaj imaš pa toliko otrok?“...

Radmanca ni pričakovala takega vprašanja; pogledala ga je z iznenadenimi očmi. Kmalu se je pa zarežala:

„Lej ga — meca mečaste...“

Voruh je molčal.

Zopet sta dvakrat nesla. Tedaj je hipoma vprašal:

„Pravijo, da si jih nabrala...“

„Sama jih gotovo nisem spočela!“ se je odrezala.

Radmanca ni vedela, ali bi se jezila ali smejala.

Čutila je, kako zasaja Voruh venomer svoje oči v njene noge, toda delala se je, kakor bi tega ne zapazila.

Tesač je postajal vedno bolj zateleban. Ob vsakem prestopu njenega koraka v breg se ji je krilo močno privzdignilo, da se je pokazalo belinasto, jamasto podkolenje, iz katerega so rastle prvi začetki okroglinastih stegen. Više gori se je skozi tanko krilo poznalo pri hoji gibanje mesa okrog bokov, zaradi česar so se ji pod križem neprestano delale prijetne vdrtine.

Voruh ni nehal buljiti vanjo.

„Radmanca!“ je nenadoma zasopihal.

„Kaj ti je?“

Zaustavila je korak in se napol okrenila; njen glas je bil drzovit, nejasen.

„Povej, zakaj imaš zadaj tako orkljo?...“

Zdaj se je Radmanca vsa okrenila. Ob pogledu na razkoračenega Voruha se ji je izvil širok, razposajen smeh iz prsi:

„Ha, ha, ha!...“

Ko se je smeh izsul iz nje ter si je s kretnjo ram uravnala težki jerbas na glavi, ki je hotel priti iz ravnotežja, se je zagnala navkreber; a že po nekaj korakih se je ustavila in ne da bi se okrenila, je rekla z mirnim, čisto treznim glasom:

„Zato, ker imam tako starega deda...“

Ko se je spet pognala v breg, je slišala, kako je v Voruhovem grtancu zagrglalo...

Zadnje jutro, ko sta krčila poslednji konec brazde na njivi, je Voruha premagala samostrast. Ko je stopal tik za njo po strmini, jo je od zadaj z desnico zgrabil za gleženj. Čeprav je bilo zanožje od

zemlje in hlevskega gnoja marogasto, se mu je gleženj zdel nebeško lep in zapeljiv. Prijem je bil tako silen, da se je Radmanca komaj unesla in ni padla.

„Kaj pa uganjaš?“ se je obregnila, ko je odskočila. Koj nato je brcnila z nogo proti Voruhu, kateremu se je zdaj zablestelo pred očmi razkošno podstegnje in ga ukopalo na ral.

Voruh se je v zadregi zarežal.

„Kaj se režiš? Tebi pa res malo manjkal!“ se je hudovala Radmanca.

„Ali si huda?“ jo je pomirjevalno zaprosil.

Tudi Radmanca se je pomirila in mu ni več očitala.

Ko sta zvrnila zadnjo zemljo na odor, je bilo še zgodaj, dasi so sončni žarki že preganjali meglo po strminah in je skozi brsteče drevje že žarelo koprenasto ozračje jasnega, toplega dne.

Brez besed je Radmanca sedla na odor, kamor je iz obližja ni bilo mogoče uzreti, in podvila nogi pod knilo.

„Sedi tudi ti!“ je ukazala pomočniku.

Voruh je molče prisedel.

Odtod se je videlo precej sveta. In ravno ob tej uri je bil ta svet čudno lep. Pred nogami je ležala vsa, domača soseska z globačami in strminami. Nižava je bila še polna megličastih pen, medtem ko so bili bregovi okrog nje že oprani. Pri kraju se je videla še z meglo zalita odprtina, ki je vezala ta svet z drugo, širšo dolino. Ako bi vse to ne bilo zastrto še z gosto meglo, bi se tam daleč videla sama Drava. Na ves ta nizki, pohlevni svet so od vseh strani strmeli goli, še snežni vrhovi visokih gora.

Radmančine oči, uprte v to daljno krasoto, niso trenile. Po končanem dolgotrajnem in težavnem delu se ji je vse zdelo prijetno in lepo, da je pozabila na bridkosti in nevšečnosti tega vsakdanjega življenja. Mislila ni niti na starega moža niti na otroke niti na kake želje. Vsa njena bit se je ta hip pogreznila v mali prostorček na odoru, kjer je uživala skromno trenutno zadovoljstvo. Na tesača, ki je nem sedel poleg nje, ni mislila, toda njegovo prisotnost je občutil sleherni utrip njenega srca.

Mogoče bi ti trenutki trajali še dlje časa, če bi jih ne bil pretrgal Voruh.

„Radmanca!“ je rekel počasi in premišljeno, „koliko sva pa znočila zemlje?“

„Kdo bi jo stehtal!“

Čez čas je nadaljeval:

„Navaden tesač sem, pravijo mi tudi Méc, toda če bi mi kdo hotel dati tak svet, kjer se mora zemlja nositi, bi ga ne vzel.“

Radmanca ni takoj odgovorila. Šele čez nekaj časa je rekla z odsotnim glasom:

„Prav imaš...!“

„Saj svet je vendar velik!“

Voruh je z očmi švignil proti razgledu.

Tedaj so Radmanco prešli že sanjavi občutki. Hipoma se je dvignila in naglo rekla Voruhu, ki se je za njo okorno kobacal iz trave:

„Koliko sem ti pa dolžna?“

Voruh jo je belo pogledal, beseda, ki jo je hotel ziniti, mu je obtičala v grlu.

„Ne, resno mislim!“ je suho nadaljevala bajtarica. „Sama bi se morala še teden dni mučiti vsako jutro, ti si pa prišel in si mi pomagal. Pri tem si dosti zamudil pri svojem delu.“

„Ah, kaj bo to! Nič nisem zamudil...“ je rekel in malomarno mahnil z roko.

„Le povej, le!“ je silila Radmanca.

Tedaj se je tesač z užaljenim obrazom obrnil v stran. Potem je Radmanca slišala tih glas:

„Saj sem rad hodil, ker je bilo zate...“

„A tako!“ se je začudila Radmanca z veselim glasom in čez čas dodala:

„To je pa res lepo od tebe...“

Toda Voruh jo je prehitel.

„Veš kaj, ti boš pomagala žnurati. Ali boš?“

„Rada.“

„Kadar bom pripravil, te bom poklical. S sekiro bom trikrat zabobnal po tramo: Pom—pom—pom—rom-pom-pom. Trikrat zateglo in nato dvakrat kratko. Pom—pom—pom—rom-pom-pom. Dobro si zapomni, Radmanca!“

„Že vem! Pom—pom—pom—rom-pom-pom!“

„Klical bom le tedaj, kadar bom imel dolge trame na stoleh.“

„Klič! Kadar hočeš,“ je smeje se rekla Radmanca.

Nato sta odšla vsak na svojo stran. Preden je Voruh s košem zlezal skozi mejo, se je še enkrat ozrl. Videl je, da tudi ona stoji na vrh odora ter gleda za njim, visoko zravnana, z jerbason ob bokih in s krilom, ki je frfotalo v vetru.

Prihodnji dan je Radmanca z razburljivo nestrpnostjo vlekla na ušesa, kdaj bo iz lesa zadonel dogovorjeni klic. Toda minilo je jutro, minilo dopoldne, dan se je magnil, a dogovorjnega rompopoma ni mogla ujeti, čeprav je iz gozda skoraj neprenehoma odmevalo udarjanje sekire. Polagoma se je nestrpnost začela spreminjati v rahlo razočaranost, a z bližajočo se nočjo v rahlo užaljenost.

„Menda si mec ne upa klicati?“ ji je šumelo po glavi in skoraj jo je popadla želja, da bi sama odhitela v gozd. Toda neki notranji odpor jo je vsakikrat odvrnil od tega.

Dan je minil brez poziva iz gozda. Radmanca je prespala noč sanjavo utrujena od majskih sap in razdražena od trat.

Drugi dan se njeno pričakovanje ni poleglo, a tudi tega dne je čakala zaman. Tretji dan pa ji je bilo že laže. Tu in tam je pač še prisluhnila odmevom sekire iz gozda, toda ti udarci so se že izgubljali v njej skoraj brez odmeva. Slednjič se je sama sebi nasmehnila:

„Kaj pa me ta mec briga?“

Popoldne pa, ko je ravno stala pri koritu, jo je predramil nepričakovan, dolg, zategel klic iz gozda:

„Pom—pom—pom—rom—pom—pom!“

Radmanci je kři zastala po žilah, da se ni mogla premakniti.

Klic se je ponovil, enkrat, dvakrat...

Pri odmevu zadnjega udarca sekire jo je vrglo kvišku in že je izginila za hlevom ter se v diru spustila skozi sadovnjak proti gozdu. Dokler ni dosegla meje, ni pomislila, ali jo gledajo otroci, ki so bili pred bajto, ali ne. Nosilo jo je, kakor bi habala.⁵ Klic iz gozda ji je napolnil vse žile, ušesa in možgane in ji zameglil oči s svetlo pego, skozi katero je komaj videla. Šele ko je pridirjala do meje ob gozdu, odkoder se domačija ni več videla, se je ustavila in iztreznila:

„Kaj pa norim — baba neumna...?“

Stresla se je, kakor bi se hotela iznebiti vseh občutkov, nato je nadaljevala pot skozi ostrogasto goščavo, prelezla plot in se mirno približala tesišču.

Voruh jo je že čakal pri stolah s pripravljenim vretenom v rokah.

„Ali si čula?“ je rekel s takim glasom, da so Radmanci skoraj žile otrpnile. Obstala je pri drugem koncu stolov in ga gledala, kako je imel razgaljeno srajco, da se je videl kratek, silen vrat in široke, kosmate prsi. Napravila se je užaljeno.

„Kdo ti je pa ta dva dneva žnural?“ ga je skoraj očitajoče vprašala.

„Sam.“ se je Voruh predrzno odrezal.

Držal se je kot pravo, zdravo teslo. Začel je stresati vreteno, kakor bi se mu bog ve kako mudilo z žnuranjem.

Radmanca je nejevoljno zagrabila za vrv.

„Pazi, da se ne osmoliš. Danes vse teče, ker je vroč dan, sonce pa že naravnost sem.“

„Ne boj se!“

Ko sta bila gotova in je Voruh spravil vrv ter barvo, je počasnih

⁵ letala na perotih.

korakov prišel čez tesašče ter se naslonil na ožnurani hlod, medtem ko se je Radmanca naslonila na konec tesaškega stola. Med njima je bilo le meter praznega prostora.

Na tesašče, ki je bilo v jamastem dnu gozda, je žgalo sonce z odprtega, jasnega popoldanskega neba. Pod njegovimi žarki se je parila in cedila smola iz svežega, olupljenega lesa, iz kupa natesanih tresak, iz skorij, vejevja in šibrovja, da se je ti zdelo, kakor bi bil v kotlu, nabitem z močnim ozonskim, skoraj omotičnim vzduhom, ki se je vlegel na prsi in utrujal možgane, da bi se kar opotekel v najbližjo senco in zadremal. Blesk svežega, nagega lesa je jemal očem vid.

„Čudno vroče je pri tebi,“ je prva rekla Radmanca in težko zadihala.

„Da!“ je Voruh dejal važno in skoraj ponosno... „Tudi naš tesaški kruh je trd...“

Radmanca je mislila na vse kaj drugega.

„Jaz bi tu kratko malo ne vzdržala...“

Voruh se je zarežal in pokazal močne, rumene zobe.

Radmanco je to razburilo.

„Režun!“ je jezno siknila in se obrnila v stran. Hipoma se je pa spet okrenila k njemu in ga vprašala:

„Voruh, ali je res, da še nikoli nisi imel ženske...? Ljudje pravijo tako...“

Voruh je zategnil usta in jo pogledal.

„Res še ne...“

„Kaj si pa počel, ko si bil pri vojaki?“

„Nič! — Drugi so hodili k podržavkam, jaz pa ne.“

Voruh je izgovoril to s težkim, nekoliko udušenim glasom, a prav ta glas je Radmanco skoraj zmedel, da se je nehote oprijela tesaškega stola, kakor bi se bala, da se ne bi sesedla na treske, iz katerih je kipela smolnata razkuhana vročina. Nekaj trenutkov je miže slonela, potem se je zavedela in se težko diha je zravnila. Skozi bleščobo je uzrla tesača, še zmeraj nepremično stoječega na trskah, še zmeraj razkrečenih, neumno se režečih čeljusti.

„Zakaj si me pa zadnjič zagrabil za nogo...?“

Voruh se še vedno ni zganil.

Tedaj se je Radmančino telo streslo, iz njenih oči je švignil sovražen blisk. Urno je odskočila nekaj korakov na rjavo zemljo, se ustavila in s sovražnim glasom bleknila:

„Mec, zakaj si pa potem na svetu...?“

„He, he, he!...“ se je s treskajočim glasom zakrehetal Voruh za njo.

Ta čmokajoči smeh jo je še bolj razdražil ter jo nagnal v beg. V nekaj skokih je dosegla plot in izginila. Ko je prišla na vrh strmine,

kjer sta z Voruhom sedela po končani roboti, se je vsa tresla in morala se je usesti. Dolgo je tiho sedela na toplem vresju in ni mogla misliti, le čudnemu težkemu valovanju svojega telesa je neprestano prisluškovala. Trajalo je precej časa, preden se je umirila. Ko se je naposled dvignila, si je skušala vdano dopovedati:

„Kaj pa naj počnem s takim pržganom ...

Iz zažugala je proti gozdu:

„Še žnurati ti več ne grem!“

Ko pa je že drugi dan spet poklicalo iz gozda, se niti hip ni obotavljala ter takoj sledila pozivu. Bila je mirna in hladna, ko je prišla v gozd. Toda komaj se je znašla pri razgretih treskah in začela vdihavati smolnati vzduh Voruhove prisotnosti, jo je popadla večerajšnja opojna dremavica. Gredeč je mislila, da bo po žnuranju takoj odšla in pustila to tesarsko govedo samo v gozdu. Zdaj se je pa zgodilo kakor včeraj. Ko je izpustila vrv, je obstala kakor včeraj. Voruh je tudi danes počasnih korakov prišel na njeno stran in se tik pred njo malomarno prekrižanih rok naslonil na bruno.

Skrivaj je mežurkala vanj.

Čez nekaj časa jo je vprašal:

„Ali te tudi danes premaguje?“

Zopet je poslušala tisti treskasti, vznemirjajoči glas. Odgovorila ni, le zaspano je pomežurknila vanj.

Voruh se je odkolcal, potem pa izjecal:

„Škoda, da ne smeš ostati tu.“

„Zakaj bi ti bila?“ se je začudila.

„Pomagala bi mi!“ je jecnil tesač.

Iz tresak je izhlapevala neznosna smolnata sopara in napajala ter razgrevala Radmanco, da se je komaj branila dremavice. Jezik ji je postal težak in ni mogla več govoriti. Nehote se je nagnila z zgornjim delom telesa nazaj čez stol in zaprla oči ... Nenadoma jo je nekaj močno zgrabilo za rame. Skozi dremotne trepavice je videla Voruhov blede, drgetajoči obraz ... Na svojem licu je začutila močno sapo.

„Voruh, pusti te baiže,“⁶ je dahnila in narahlo stresla rame, toda le prvi hip; potem jo je zalila kalna zmes in lahno omotična utrujenost jo je prevzela. Iztegnila je roke in objela znojni, trepetajoči tilnik ter ga ni več izpustila ...

Odslej je dan za dnevom klicalo iz lesa:

„Pom—pom—pom—rom—pom—pom!“

Skraja je Radmanca kot nora hitela v gozd, toda čez nekaj dni je rekla Voruhu:

„Ti, midva bova morala to drugače urediti!“

⁶ neumnosti.

Tesač ni odgovoril, le gledal jo je z očmi sitega ovna.

„Treba bo paziti! Ta tvoj rompompom se daleč sliši, ljudje so pa zlobni. Lahko bi kdo stvar zavohal ter jo mojemu staremu dedu obesil na nos. — Vmes ti bom tudi otroke pošiljala žnurati.“

Tako je tudi bilo; še dva meseca je rompompomalo iz gozda, nakar je sekira umolknila. Les je bil ves obtesan. Zdelo se je, da ni soseska ničesar zapazila. — — —

Kakor vsako leto, sta Radmana tudi letos z drugo sosesko vred obhajala lepo nedeljo. Radman je sedel v hiši in pazil na prama, ki se je kotalil pod mizo, Radmanca pa je plesala.

Mimo nje je priplesal fant iz soseske.

„Hej, Radmanca, le dajmo jo!“ je zavpil in se režal. Tudi Radmanca se je smejala. Oni fant se je urno vrtel dalje. Mahoma pa je vrtež malo zaustavil ter razposajeno po taktu mehača zacepetal po podu!

„Pom—pom—pom—rom—pom—pom! Hej — hej — rompompom...!“

Vse plesišče se je ozrlo v Radmanco, nekaj ljudi se je zakotalo.

Afra je prvi hip onemela, nato ji je rdečica zalila obraz. Toda koj se je znašla, stisnila svojega plesalca, ga divje zasukala, v vrtežu pa je z udarjanjem svojih pet odgovorila soseski:

„Pom—pom—pom—rom—pom—pom! Hej — hej — rompompom...!“

Nekdo je rekel:

„To je baba...“

Medtem je vse plesišče popadla leponedeljska objestnost in hiša se je zazibala pod udarci deseterih pet:

„Pompompom—pom—rompompom...“

Prihodnjo zimo se je pri Radmanu rodil osmi otrok, kateremu je soseska soglasno dala ime: mec.

Kmalu nato je Radmanca nenadoma izjavila možu:

„Jaz grem v dimnico spat! Tu ne vzdržim več, ker hrliš ponoči kakor star svinjski kotel in ne morem počivati.“

Radman je molčal, Afra pa je storila tako, kakor je rekla: pobasala je svojo postelj in si jo postlala v dimnici. S seboj je vzela še prama in šeka, medtem ko so trije otroci ostali pri starem v boljši izbi, — dva fanta sta že prej spala v hlevu.

Soseska, ki je vedela, zakaj je Radmanca to storila, se je nekaj časa zgražala, potem se je umirila in zaključila:

„Če je Radmanu tako prav, mora biti tudi nam!“

Radman je molčal, postajal zmeraj bolj suh in bolj kriv, Radmanca pa je bila z vsakim dnem krepkejša.

„Kje neki vzame to moč, ko pa dela kot črna živina in je le krompir in zelje?“ se je čudila soseska.

Toda Radmanca je bila Radmanca...

Nekega poletnega jutra je Radman kakor ponavadi zelo zgodaj vstal. Bajta je bila še zavita v temo in svit, ki je začel žareti na vzhodu, je bil še daleč. Ko se je umil na koritu, je postal za hišnim oglom in opazoval vreme. Nenadoma so ga prebudili iz zamišljenosti lahnim skokom podobni koraki, ki so se slišali s steze. Napel je ušesa in oči, nato pa odrevenel: iz drevesnih senc je hušknila temna postava in se skoraj zaletela vanj. Spoznal je Afro.

„Ti si — — —?“

Žena je obstala tik pred njim, bosa in razgreta, s površno zapeto jopo in razpetim ovratnikom. Povsod ji je izpod tesne obleke silila bela polt, dišala pa je po čudnem, močnem znoju.

Stala sta kvečjemu dve pedi vsaksebi.

„Kje si bila?“ Radmanov glas je bil prepaden in sovražen. Upognil se je, da se je njegov obraz skoraj dotikal njenega.

Toda na odgovor je moral malo čakati, kajti Radmanca se ni takoj znašla. Morala se je nekajkrat globoko oddahiniti, potem šele je rekla z drznim, odločnim glasom:

„Kaj zbarkuješ,⁷ ko vendar sam dobro veš! Pri ljubčku sem bila!“

„A tako!“ se je iztrgalo Radmanu iz ust.

„Da, tako, moj ljubi, stari ded! Kaj zbarkuješ, ko moraš vendar vedeti, da delam tako že več let.“

Njen glas je bil neizpros, škodoželjen.

V Radmanovem grlu je onemoglo zagrgalo in grozen, mrliču podoban je stal pred njo. Po dvorišču je bilo tiho; razen enakomernega žuborenja vode in zganjanja jutranjih ptic ni bilo čuti nobenega živega glasu. Nekaj časa sta si stala tako nasproti. Toda trenutki tega čakanja so morali biti precej dolgi, čeprav so se jima zdeli kratki, ker se je medtem začela okrog oglov prerivati vedno jasnejša svetloba.

„Ti!“ je bolestno zakrulil Radman in iztegnil roke proti ženi. Radmanca se je zgrozila in odskočila. Te roke so se ji zazdele grozne. Za hip si je mislila: „Mogoče pa le ničesar ni vedel“ in skoraj bi se ji zasmilil. Toda zavest njene pravice jo je takoj nadvladala. „Ni res, vedel je, samo dela se tako — in čeprav ne bi vedel — kaj mi to mar!“

Radman se ni zagnal za njo, le z rokami je krilil proti njej.

„Psica! — Čigav je jirs?“

„Tvoj ni!“ je mrzlo odgovorila Afra.

„Čigav je šek?“

⁷ povprašuješ.

„Tvoj ni!“

„Čigav je pram?“

„Tvoj ni!“

„Čigav je mec?“

„Mec? — Meca je dala zemlja...“

„Jaz sem delal, ti si se pa parila.“

„Jaz sem delala in se parila, najprej s teboj, potem pa z drugimi, ko si ti postal zanič. Kaj mi smeš očitati?“

„Zakaj si me pa vzela?“

„Zato, ker sem bila še bolj revna kakor ti!“

Starega Radmana je začela dušiti jeza, ki jo je užigal še užaljeni moški ponos; mahoma je segel z desnico pod nizko hišno streho, potegnil izpod trama krepko gabrovo mlinarico in divje zamahnil proti ženi.

Radmanca je odskočila in odprla usta na stežaj. Čeprav je bila pripravljena na vse, jo je ta izbruh vendar iznenadil.

„Ali me misliš tepsti?“ je počasi vprašala.

Radman ni spravil besede iz ust in je le divje mahal proti odmi-kajoči se ženi. Nekaj udarcev je prestregla z rokami, nekaj jih je padlo po njenem telesu. Naposled je zgrabila za mlinarico in je ni več izpustila. Potem sta se nekaj časa ruvala in suvala. Pri tem je Radmanca spoznala, da ima mož še neverjetno moč v suhih kosteh. Skoraj jo je obšla grozanska spoštljivost, ki ji je branila, da se ni spustila v tek. Prav tako je tudi mož občutil, da so ženine mišice ne-navadno krepke in odporne. Nobeden ni zaupal sebi.

Naposled je Radmanca sopihnila:

„Bij, toda le po glavi ne, tam so možgani...“

Radman je vedel, da je ne bo lahko nadvladal, ako je ne omoti, zato je predvsem meril na njeno glavo. Naposled je le našel toliko zgode, da je z vso silo zamahnil po ženinem tilniku. Radmanca se je zgrudila na zemljo in se onesvestila. Mož se je sklonil in začel udri-hati po ležeči ženi. Spočetka je pri vsakem udarcu sopihal:

„Tu imaš za jirsa! — Tu imaš za šeka! — Tu imaš za prama! — Tu imaš za mecna, mecna, mecna...“

Tolkel je, dokler mu ni omagala roka, potem je vtaknil mlinarico nazaj za tram, napregel in odšel na furo.

Radmanca pa je ležala pod kapom.

Toda ni dolgo ležala; njena močna, odporna narava ji je kmalu pomogla k sebi. Ko je padla, je imela toliko jasnega čuta, da mora braniti glavo, zato jo je skrila pod lakti in tako zavarovana oble-žala. Mož je udrihal po njenih bedrih, po stegnih, po rokah, a glavo si je ohranila celo.

S težavo se je pobrala s tal, se zavlekla h koritu, kjer si je z mrzlo studenčnico hladila skeleče, marogaste in podplute pege. Ko se ji je moč spet povrnila, je odšla v dimnico, povezala nekaj stvari v culo, vzela v naročje meca ter zapustila bajto z besedami:

„Pred njim sem zdaj za ta svet čista.“

Zvečer je Radman našel v bajti sedem obupanih otrok.

Soseska se je zadoščena oblizovala, da je pri Radmanu vendarle prišlo do kraja in da bo zdaj konec greha. Toda greha ni bilo konec; le spremenil se je in postal še očitnejši, še pohujšljivejši: Radmanca je bila pri Voruhu.

Prvi večer so otroci pobarali Radmana:

„Kam je šla mati? Kdaj se vrne?“

Radman je molčal, molčal je tudi drugi večer, tretji večer pa je rekel s krutim glasom:

„Nikoli več je ne bo. Tudi brez nje bomo živeli!“

Otroci so se molče zastrmeli v očeta...

Štirje radmanški otroci so hodili v šolo. Nekega dne so jim drugi šolarji zaupali:

„Vaša mati je pri Mecnovi bajti.“

Po tej novici so zvečer po šoli vsi štirje otroci kar sami od sebe zavili v stransko globačo, kjer je bila Mecnova bajta, in šli iskat mater. Previdno so se ji približali in ko se jim je bajta od daleč pokazala, so se popeli v gozd nasproti ležečega brega ter se po njem neopaženo prikopali do nje. Tam so počenili v košovje in molče, s pridržano sapo strmeli v bajto na onem bregu, da bi uzrli mater. Čakali so skoraj do teme, ne da bi se mati pokazala. Neka ženska se je pač smukala okrog bajte in hodila na studenec, toda to ni bila mati, temveč stara Mecnovka.

Domov so se vrnili z veliko zamudo in ko jih je Radman pobaral, kje so bili tako dolgo, so odgovorili:

„Šola je trajala tako dolgo.“

Prihodnji večer so prav tako storili, a tudi zdaj so zaman čakali na mater; ni se prikazala. Doma jih je Radman spet pobaral, kje so se zamudili. Odgovorili so mu:

„Zaprti smo bili, ker smo se tepli!“

Tretji večer so spet prežali na mater. To pot so imeli srečo: mati se je pokazala. Prišla je po vodo.

Najmlajša dva sta s krikom hotela planiti proti bajti, toda starejša dva sta ju zadržala, rekoč:

„Tiho bodita, mati bi se prestrašila.“

Še dolgo potem, ko je mati že izginila, so otroci strmeli v bajto.

Ali bi povedali doma, da smo videli mater? so razmišljali, ko so se vračali domov. Sklenili so, da ne bodo povedali očetu.

Drugo jutro je Radman naročil najstarejšima dvema:

„Odvedita danes jirsa, šeka in prama k materi v Mecnovo bajto in jih pustita tam.“

„Boval!“ sta rekla otroka.

Kmalu je vseh sedem otrok romalo proti globači: pram in šek sta še komaj koracala čez korenine in kotanje, da sta večkrat padla in se kisala. Starejši so ju pa tešili:

„Tiho bodita, k materi gremo!“

Pri teh besedah sta koj utihnila.

Sedem otrok je obstalo pred Mecnovo bajto in čakalo, da se odpro vrata in se prikaže mati, kajti vstopiti si niso upali.

Prva je stopila na prag stara Voruhla. Bila je prepadena in delala se je, kakor bi hotela otroke ogovoriti, toda prehitro jo je posililo na jok, da je takoj spet izginila v bajto.

Dolgo so morali otroci čakati, naposled se je mati vendarle pokazala. Obstala je na pragu in gledala v vrsto otrok pred bajto. Potem je spregovorila s trdim glasom:

„Otroci, kaj delate tu?“

„Po vas smo prišli, oče so nam rekli!“ je lagal najstarejši sin, kateremu so rekali potolčeni Karmuh. Otroci so se držali za roke in se niso izpustili.

Mati je malo pomislila, potem pa rekla:

„To ni res, otroci, vi lažete!“

Nato je spet pomislila:

„Domov pojdite, otroci!“ jim je ukazala.

„Brez vas ne gremo!“ so se odrezali mali Radmani in se strnili v vrsto.

Zdaj je bila Radmanca v očitni zadregi. Njene stroge oči so zrle čez vrsto otrok nekam v breg, toda pri tem ji je lice nalahno trepetalo. Čez nekaj časa je rekla s pogumnim glasom:

„Otroci, domov morate, ker nimate tu kaj jesti!“

Otroška vrsta se je zganila kakor zid, ki se vdaja. „Ni kaj jesti? ...“

„Da!“ je hitela mati, „še jaz ne bom imela kaj jesti!“

„Potem pa pojdite z nami!“ je rekla drobna enajstletna Afrula.

„To pa ne gre!“

Z veliko težavo je spravila Radmanca otroke domov. Ko so se naposled odpravljali, so ji obljubili:

„Jutri pridemo spet po vas.“

Doma se je najstarejši deček zlagal očetu:

„Vsi smo prišli nazaj, ker ni hotela mati nobenega obdržati.“

Radman se je ugriznil v ustnice in molčal. Naslednje jutro pa je vse tri leve otroke, to je jirsa, šeka in prama, naložil na prazen voz in se z njimi odpeljal proti bajti. Tam je z nogo odrinil vrata, postavil vse tri otroke v vežo, zaprl za njimi vrata, nato pa glasno zavpil:

„Tu imaš svoje pankrte!“

Toda zvečer je našel spet vseh sedem otrok doma...

Nekega dne je stara Voruhla prijela Radmanco:

„Ti, ali bo pri nas kar tako šlo naprej?“

Radmanca je bila iznenadena, čeprav je pričakovala, da bo stara spregovorila z njo o tej stvari. Doslej še nista govorili o zadevi, ki jo je prignala k hiši. Sicer tudi ni bilo prave priložnosti, ker je bila stara Voruhla čez dan na dninah, zvečer pa je bil Voruh doma, kar je mater motilo.

Radmanca je molčala, — Voruhla pa je nadaljevala:

„Kaj misliš z otroki?“

„Z otroki?“ je zinila mlada žena. Pogledala je starko z odsotnimi očmi, nato pa uporno dodala:

„Kaj me brigajo otroci!“

„Saj so vendar tvoji?“

„Radmanski so — vsi. Kolikor niso od krvi, so od mojih potnih...“

Voruhla se je pretegnila kot stara lisica in nadaljevala s prejšnjim mirnim glasom:

„Premisli, kaj bo z otroki?“

Tedaj se je Radmanca razburila:

„Ali ste tudi vi proti meni — mati? Tudi vi hočete, da se vrnem k tistemu staremu štoru in zasmrdim pri njem.“

„Ne govorim ti o tvojem dedu, ne silim te, živeti z njim, le to te pobaram, kaj bo z otroki?“

Voruhla je postala prisiljena. Radmanca se je pričela braniti:

„Mati, vem, kaj govorijo ljudje, toda meni je vseeno. Kar sem storila, sem hotela tako. Radmanu se nê godi krivica. Takrat sem bila neumna in sem mislila: glavno je, da je ded! Potem sem si mislila: bajto pa le ima in imela bom kam položiti glavo. Revščina me je gnala v njegovo postelj. Vam, mati, ki ste izkušeni, lahko povem, da sem prokleto drago plačala tisto: na stara leta kam glavo položiti! Ko sem prišla k sebi, sem imela že dvoje otrok. Do takrat sem živela v nekaki kvami in nisem ničesar videla, na nič mislila. — Potem mi je naslinil še dvoje otrok. Kdor hoče razumeti, kaj se to pravi, mora izkusiti! Leta in leta se vlegati v postelj, ko misliš da se vlegaš k trohnobi... Huj, kaj se to pravi?“

Radmanca se je tresla po vsem životu.

Voruhla je prekladala roke pod predpasnikom in jo molče poslušala. Ona pa je po kratkem odmoru nadaljevala:

„Očitajo mi tiste otroke — jirsa in ostale. Vem! A so drago plačani. Petnajst let sem goljufala sama sebe. Petnajst let sem nosila zemljo in kopala odore. Na teh odorih so se otroci skvasili in zato imajo pravico, da so radmanški. Radmanu pa naj bo to plačilo za njegov slinasti užitek. Prav se mu godi.“

Dolgo in globoko je gledala starko. Ta se je zdaj stresla kot mokra kura in počasi dejala:

„Radmanca, ne misli, da je meni kaj, če se ti zdaj z mojim sinom mrhaš. To je vajina stvar! Mrhaj se, toda pri tem ne smeš pozabiti — otrok. Ti si jim dala življenje in brez tebe otroci niso otroci.“

„Otroci...“

Počasi, zlogoma je zdaj Radmanca ponovila to besedo. Videlo se je, da ji gre k srcu.

„Ali je to res najpoglavitnejše?“ je zamišljeno vprašala čez nekaj časa.

„Najpoglavitnejše, najpoglavitnejše, Radmanca!“ je hitela Voruhla. „Delaj, kar hočeš, živi tako ali tako, a otrok ne zavrzi, ne zapusti, ne pozabi!“

„Toda, kako naj to naredim, mati? Kako združiti eno z drugim?“ Radmanca se je z vročim, žejnim glasom obrnila k neizprosni starki.

Tedaj se je starka počasi dvignila, potegnila roke izpod predpasnika in rekla skoraj s slovesnim glasom:

„To moraš pa sama iznajti. Jaz ne vem!“

Voruh je prevzel večjo poseko lesa v žlebu za Radmanovo bajtigo. Dela je bilo za nekaj mesecev. Prav za prav ga je Radmanca k temu nagovorila. Tako se bo spravila iz bajte in bo vsaj nekaj časa imela mir pred ljudmi, ki so postali neprijetni s staro Voruhlo vred. Najprej sta si postavila v gozdu iz hlodov in skorij skromno drvarsko kolibo, nanosila tja slame ter se z mladim Mecnom vred vselila vanjo.

Poseka je bila na samotnem kraju, sredi samega lesovja; kamor si pogledal, sama temnozelena podoba, nad njo pa plavo nebo. Vigred se je že odmaknila in narava je bila mirnejša, zložnejša. S soncem napojeno smrečje in borovje je izdihavalo toplo, smolnato dišavo. Čez vse je bil razgrnjen velik mir, da so se slišali tudi daljni studenci, ki so žuboreli v globinah gozda.

Radmanca in Voruh sta se z vsemi silami zakadila v gozd. Kakor nekoč, ko sta pri Radmanu nosila zemljo na odore, sta tudi zdaj zgodaj vstajala in do sonca podirala smrečje; potem se je Radmanca lotila lupljenja, Voruh pa tesanja.

„Preveč jih bol“ je menil Voruh.

„Premalo jih bol“ je menila Radmanca.

Radmanca še nikoli ni imela deruha v rokah, toda s kakim veseljem in s kako spretnostjo ga je sukala! Kako silovito je vihtela sekiro! In kadar je padalo drevo, lomastilo skozi vrhovje in vejevje ter se s truščem zavalilo po tleh, kako je tedaj uživala!

„Lepo je v gozdu!“

Njeno lice je žarelo od sreče in miru.

Prvi dan sta podrla deset smrek, toda sonce je bilo komaj čez poldne, ko so bile že vse olupljene.

Drugi dan sta jih podrla petnajst. Tretji dan dvajset. Četrty dan petindvajset.

Radmanca je delala od zore do mraka in se parila v soncu in smoli. Neprestano bi podirala, prisluškovala lomastenju padajočih, umirajočih dreves, sekala ... po tem mehkem, belem, smolnatem lesu ... Pri kolibi se je valjal mali mec in kričal, doli pod poseko na na dnu žlebine je tesaril Voruh. Vse je bilo daleč. Včasih je zaslu-tila, da Voruhova sekira ne poje in tedaj se je ozrla. Voruh je stal na treskah, oprt na sekirin topor in zijal vanjo.

„Kaj pa zijaš?“ mu je zaklicala.

Voruh se ni premaknil.

Tedaj šele se je zdrznila in se zavedela, kako razkoračena stoji v bregu, da se nje bedrovje vidi po vsem tesašču. Zardela je, popravila stojo in zavpila:

„Teslo teslasto!“

Nato se je teslo voruhovsko tudi predramilo, se zarežalo in silovito začelo obdelavati tramovje.

Radmanca sama se ni premaknila iz gozda. Voruh je vsako nedeljo zjutraj hodil po hrano v trg k lesnemu trgovcu, za katerega je delal. Ko se je vračal, ga niti za novice ni izpraševala.

Prvo nedeljo je Voruh takoj po nakupu hotel izginiti iz trgovčeve hiše, toda trgovec ga je prestrigel:

„No, ali ga boš pol litra? Ker imaš takega pomočnika, ga zaslužiš, če ne, boš guznil.“

Voruh se je režal in poln ponosne zadrege ubogal. Ko je svojo mero popil, trgovec še ni odnehal:

„No, ali boš pomočnico pri suhem pustil? Nesi ji liter vina.“

Voruh je ubogal in odnesel v gozd liter vina in liter ruma za čaj.

„Zakaj pa to nosiš?“ ga je karala Radmanca.

„Trgovec mi je rekel, da je zate.“

Zarežal se je, toda Radmanca je skremžila obraz.

„Drugič ni treba nositi!“ je naposled tiho rekla.

Čez nekaj dni je trgovec prišel ogledovat delo. Obtesani les je samo površno pogledal in zamomljal: „Bo!“ Toda pri Radmanci, ki je lupila visoko nad tesiščem, je kar prirastel. Zleknil se je v senco na mahovita tla in jo dolgo motril. Potem je rekel:

„Ali gre?“

„Gre!“ je odvrnila Radmanca.

Čez čas je nadaljeval:

„Kako pa stvar z Radmanom? Ali bo kar tako ostalo?“

„Katera stvar? Saj je že vse v redu!“

„Misliš zato, ker imaš mladega deda?“ Trgovec se je predrzno nasmejal. Potem je nekaj pomislil, nato pa dejal:

„Stvar je dovolj sitna, Radmanca. Zaradi tebe sem si vso sosesko nakopal na glavo. Ljudje, župnik, občina — vse mi je na vratu. Pravijo, naj odpustim Voruha, da ne bo pohujšanja. Kaj praviš k temu?“

Radmanca je prekinila delo, se vzravнала, po kratkem premisleku pa odločno rekla:

„Napravite kakor hočete, nazaj k Radmanu ne grem!“

„Sedem otrok si pustila. Ali ti ni nič hudo?“

„Koliko ste jih pa vi pustili, da ne veste, kje so?“ mu je zabrusila v obraz.

Trgovec se je ugriznil v jezik in se v zadregi zagledal v sivkasto modro nebo. Potem se je okrenil k Radmanci.

„He, he, baba si pa res, da malo takih. Dozdaj te še nisem poznal. Kaj bi bilo, če bi si bila midva malo dobra? ...“

Radmanca je ostrmela.

„Ali me imate za navadno kuzlo? Kuzla pa nisem.“ Njene besede so bile trdne in osorne.

Trgovec jo je belo pogledal, potem pa izkašljal: „Samo za šalo sem rekel. Zdaj si seveda preskrbljena, ker imaš mladega deda, he, he!“

Nato je odšel ...

Čez nekaj dni je prišel v gozd kmet — lastnik z uprego.

„Stelja se osiplje, treba jo je spraviti domov!“ je že od daleč vpil. Ko je zaokrenil voz, je rekel Radmanci:

„Ti — kako naj ti rečem, Radmanca ali Voruhla, ali mi boš pomagala naložiti?“

„Bom!“

Radmanca je zlezla na voz, kmet pa ji je podajal plasti.

„Na, kaj pa s teboj?“ jo je pobaral.

„Nič,“ je mirno odgovorila.

„Kako nič? In tista stvar z Radmanom?“ je nadaljeval kmet.

„To je že končano!“

„In sedem otrok, ki si jih pustila?“

Radmanca je molčala.

Kmet je spet vrgel par plasti na voz, nato pa dejal:

„Prav za prav bi moral to Voruhu povedati, toda še bolj se tiče tebe. V sosesi je hudič, vse vpije nad mano, da kaj takega dopuščam...“

„Kaj dopuščaš?“

„Ker dopuščam, da se z Voruhom v mojem gozdu mrharita.“

„Kaj pa to koga briga?“

„Vse briga! Občino, farovž, žandarje. Župnik je bil že dvakrat pri Radmanu in ga pregovarjal, naj gre po tebe. Ded pa je trd in noče. Na občini pravijo: Ta dva junca bosta zdaj nasrala nič koliko pan-krto. Kdo jih bo pa redil! Treba ju spraviti vsaksebi!“

„K Radmanu ne grem več!“ je rekla Radmanca, ko je kmet končal.

„In če te žandarji odženejo?“

„Tega Radman ne bo dovolil. Sovraži me!“

Nekako zadoščenje je bilo v njenem glasu.

Kmet je zavalil ogromno plast pred Radmanco. Medtem ko je ona uravnavala steljo po vozu, jo je nekaj časa opazoval, naposled pa rekel:

„Baba si pa, baba!“

Ko je Radmanca stopila z golo nogo kraj voza, jo je nenadoma zgrabil za gleženj in ga stisnil. Radmanca je popadla vejo in ga neusmiljeno krcnila po roki.

„Pusti! Ali nimaš doma babe?“

„Lej jo, svetnico!“ je dejal kmet in jo izpustil.

Ko je odpeljal, je Radmanca zdrsula navzdol po poseki, se vrhu tesašča usedla na zemljo in dolgo molče motrila Voruha, ki je enakomerno vrtel tesačo nad brunom. Potem ga je poklicala:

„Voruh!“

„Kaj hočeš?“

„Veš, da nisem več taka, kakršna sem bila.“

„Kako?“ je ostrmel Voruh, ki je ni razumel.

„Tebi bom ostala zvesta, tebe ne bom nikdar zapustila, ker si dober človek...“

Voruh jo je gledal, gledal in je še vedno ni razumel. Ona pa je skočila k njemu in ga vroče objela...

V nedeljo se je Voruh zgodaj vrnil v gozd. Najedel se je, a po kosilu se je sit in zadovoljen zavlekel v smrečje za kolibo. Stegnil se je po hladni mahoviti zemlji in kmalu zaspal. Ko je Radmanca pospravila po kolibi, se je tudi ona spravila v senco.

Na poseki je bilo prijetno, mirno in praznično; belo, mrtvo drevje je ležalo križem po njej, tla so bila na debelo pokrita s steljo, deloma še, s temno zeleno in mastno, deloma pa že z osuto. Na vse to mirno razdejanje je žgalo sonce tako močno, da se je suha hosta hrstajoče zvijala in pokala, a smola je tako silno izparevala, da se je naredila v ozračju pravcata vzdušna plast, ki je kot dremotna mora tlačila vso poseko. Lesovje okoli nje je bilo prav tako mirno in praznično in ob tem času se niti žuborenje voda ni čulo.

Tudi Radmanco je kmalu zajela dremotna utrujenost, da je zaspala. Nenadoma so jo prebudili otroški glasovi. Dvignila se je, izmencala si oči, pogledala po poseki in ostrmela: pred kolibo je poleg svojega meca zagledala vseh sedem radmanških otrok.

Skoraj ni mogla verjeti svojim očem.

„Otroci!“ je nehote vzkliknila.

Sedem glav se je okrenilo k njej.

„Otroci, kako ste prišli sem?“

„Maline smo šli obirat, pa še niso zrele,“ ji je odgovoril zbor glasov.

Nenadni pojav otrok sredi te veličastne mrtve tihote jo je predramil s čudnim občutkom: vse je počivalo, v zraku se niti sesuljica ni zganila, niti ena sama ptičica ni čivkala in v tem miru so se ne daleč od nje počasi, umerjeno, čisto domače pregibale majhne otroške postavice. Nekaj tednov je bilo tega, kar jih je zapustila, napetih in razburljivih tednov, ki ji niso dali misliti na nič drugega, kakor na odrešilno bilko, za katero se je njeno življenje zagrabilo. Zdaj pa je mahoma tako mirno in preudarno lahko gledala te otroke. Polotila se je je prijetno otrplost in dolgo je tako sedela. Na eni strani so se otročje postave premikale skozi sončno zmes, z druge strani pa so prihajali zategli, trudni glasovi spečega Voruha.

Zdaj jo je potegnilo k otrokom. Počasi se je dvignila in odšla za kolibo.

„Pojte sem!“ je rekla in se usedla sredi osulega igličevja. Vsa čreda se je usula za njo. Najmlajša radmanška dva, pram in šek, sta se ji skobacala na kolena, medtem ko so jo ostali v krogu obdali. Le mec, njen sedanji gozdni otrok, je miren obtičal nekoliko stran in se zavrtal v steljo.

„Kaj delate otroci?“

Molče so jo gledali.

„Kdo pa vam kuha?“

„Jaz kuham!“ se je oglasila dvanajstletna Afrula.

„Kdo vam pere?“

Otroci so molčali.

„Kdo vas umiva in češe?“

Tudi na to ni dal nihče odgovora.

Otroci so bili umazani in raztrgani. Mogoče so bili taki tudi prej, ko je bila še ona pri bajti, toda danes jo je pogled na revščino otrok posebno živo zadel.

„Otroci, najprej se boste umili!“ je rekla in odšla v bajto po milo. Malo stran je iz žleba tekel močan studenec. Otroci so zaporedoma stopali pod žleb in se umivali, večji sami, manjše pa je oprala mati. In čudno, medtem ko so se mali otroci prej čudovito bali vode in kričali pred njo, sta zdaj pram in šek mirno in potrpežljivo čakala, da ju je mati umila in otrl s spodnjim krilom.

Mati je ostala z otroki do sončnega zahoda. Tedaj jim je ukazala:

„Zdaj pojdite pa domov. Ko spet pridete, vas bom zašila.“

Otroci so se poslušno odpravili in nič več ni bilo tistega čakanja in upiranja kakor prve dni, ko so prihajali pred Voruhovo bajto. Neslišno so se izgubili za poseko. Ko je ostala Radmanca sama, je občutila, da je srečna. Šla je k drevju ter zbudila še zmeraj spečega Voruha.

„Veš kaj, otroci so bili tu,“ mu je rekla z radostnim obrazom. Voruh ji je odgovoril z mirnim, možatim glasom:

„Zakaj me nisi poklicala?“

Prihodnji dan pa je poseka doživela še večje presenečenje. Radmanca in Voruh sta ravnokar podirala zadnje smreke, določene za tisti dan, ko sta začula, da nekdo klesti na onem koncu, kjer sta to jutro začela podirati. Radmanca je šla gledat in ko je dospela na kraj, je onemela: dva njena otroka, Karmuh in Lukač, njen tretji otrok, sta se lotila lupljenja podrttega debela. Karmuh je deblo čistil vejevja in spotoma nasekaval skorjo, drugi pa je z velikim deruhom že lupil. Kakor dve žolni sta se oprijela debela in se nista niti ozrla; šele ko ju je mati poklicala, sta se zdrznila.

„Lupiva, da bo tebi lažer!“ sta rekla oba hkrati.

Potem sta ji razložila, kako sta počakala doma, da je oče odšel na furo, nato sta skrivaj pritekla sem.

Radmanca ni mogla zdobriti.

„To pa vendar ne gre! Kdo bo delal doma, kdo bo hodil v šolo?“ Najstarejši sin je bil šole prost, medtem ko je bil drugi še zašolan.

Otroka pa se nista dala odgnati iz gozda. Radmanca se je na posled vdala in rekla:

„No dobro, pa lupita, bosta kaj zaslužila.“

Prvi dan sta otroka lupila do opoldanskega sonca, potem ju je Radmanca nakrmila s polento in ju nato poslala domov.

„Danes sva olupila le štiri, jutri jih bova že več!“ sta rekla pred odhodom.

Odslej sta prihajala vsak dan za nekaj ur.

Drugi dan sta se pred odhodom že brstila:

„Danes sva jih pa šest.“

„To je dvanajst dinarjev!“ je rekla mati.

Tretji dan sta se brstila:

„Danes sva jih le sedem, ker so bile velike.“

Mati je rekla: „To je štirinajst dinarjev!“

Četrti dan sta se brstila:

„Danes sva jih osem.“

In mati je rekla:

„To je šestnajst dinarjev. Še eno jutro, pa imata vsak po eno srajčko.“

„Koliko juter še, da bo sedem srajc?“ je vprašal Karmuh.

„In koliko juter še, da bo sedem oblek?“ je za njim vprašal Lukač.

Radmanco je zgrabilo pri srcu.

„Toliko ne moreta vidva zaslužiti, ker nimata časa.“

„Morava, prej ne odnehaval!“

„In tudi toliko smrek nil!“

„Ni toliko smrek?“ sta rekla fanta vsa žalostna.

Materi je bilo zdaj žal, da jima je pokvarila up in veselje. Vsi trije so obstali nemi na mestu in se gledali. Iz vznožja poseke je odmevala Voruhova tesača. Radmanca ji je prisluhnila, potem pa rekla:

„Dobro, kar bo bo, kar bo pa manjkalo, bo pa Voruh dal.“

„Voruh?“ sta se zavzela dečka.

Zavladal je kratek molk, ki ga je nenadoma presekala uporni Karmuhov glas:

„Od Voruha pa ničesar ne vzamemo!“

„Zakaj?“

„Ker nam je mater vzeli!“

Mater je bridko zadelo; spoznala je, da je šla predaleč, da se je zaletela, zato je skušala hitro popraviti:

„Dobro, bom jaz dodala, kar bo manjkalo.“

Fanta sta postala zopet bolj zadovoljna.

„Kdaj bomo pa šli kupovat obleke, mati?“ je hotel vedeti Karmuh.

„Na letni sejm. Vidva bosta šla in Afrula in jaz, pa bomo kupili vseh sedem oblek.“

„Zate nič?“

„Za mene le, če bo denarja ostalo.“

Že nekaj dni je bila poseka tiha in žalostna. Sončnemu vremenu je sledil dolgotrajen dež in kakor je bila poseka sredi gozda veličastna, drhteča, dušeča, vžigajoča in kipeča v lepem vremenu, tako je

bila ozka, talovna, stokajoča in ubijajoča, ko je potonila v deževnem vremenu.

Dva dni je kar curkoma lilo izpod neba, nato je še nekaj dni v presledkih huje in pohlevneje mokrilo in onemogočilo vsako delo. Debele breje megle, ki so zastirale nebo, so neprestano vlačile iz sotesk in globač sivkastobelo, mokrotno vlago. Bilo je, kot da je zemlja odprla svoja nedra in je neprenehoma porajala meglo.

Poseka sama je bila tesna in stisnjena v breg. Vrhovi dreves, ki so jo obrobjali, so kakor mrtve pošasti moleli iz cunjastih megel. Zemlja in stelja sta bili napiti težke deževnice. Podrto in križem razmetano steblovje je orumenelo in namesto po smoli je dišalo po vlažni hosti, po trohneči zemlji, po gnilem štorovju. Obenem je skoraj izumrlo petje ptic. Namesto tega je pršelo po vejevju in so bobnele globače noč in dan.

Dokler je curkoma lilo, nista Radmanca in Voruh zapustila kolibe. Zleknjena po ležišču sta uživala nepričakovani, težki počitek. Dva dni so njuni udje zadovoljno mirovali, nato so se kar sami od sebe začeli pretegovati in dolgočasiti. Vreme se ni hotelo spremeniti. Na tesanje ni bilo misliti, ker je dež sproti spiral barvo s tramov; bilo pa je razrezovanja in drugega dela dovolj.

„Nikamor ne hodi! Prehladil se mi boš in zbolel.“

Voruh jo je gledal s svojimi dobrodušnimi očmi:

„Meni to ne škoduje.“

„Kaj ti veš. Ostani pod streho, bova pa potem pritisnila, kadar bo vreme spet lepo.“

Toda tesač je bil trdobočen in je rinil iz kolibe. Tedaj je Radmanca odhajala za njim.

„Pomagala ti bom.“

Voruh se je branil:

„Pusti in ostani v bajti. Prehladila se boš in zbolela.“

„Ne bom zbolela, če le ti ne boš!“

„Jaz sem bolj vaje dežja in mraza.“

„O, ti sirotej ti!“ je vzkliknila Radmanca in se smehljala. „Ali si pozabil, da sem petnajst let bila Radmanca?“

Dolgočasnega jutra, ko je narahlo, a trdovratno pršelo, je prišel od Radmana Karmuh. Pokukal je v kolibo in rekel:

„Ali bomo začeli?“

„Še ne, mokro je!“ mu je rekla mati. Fant je ves taloven obstal pred kolibo in premišljeval.

„Potem ne bo oblek!“ je dejal žalostno.

Mati se je medtem domislila nekaj drugega:

„Pojdi k bajti in prinesi vse otročje cunje, da operem in pošivam, dokler imam čas.“

Fant se je kmalu vrnil s svežnjem umazanega in raztrganega perila in oblek. Radmanca je dva dni prala in šivala in v kolibi se ni bilo mogoče premakniti, ker je od stropa viselo perilo in se sušilo v dimu ognja, ki je ves dan plapolal na ognjišču. Vsa tesna koliba je dišala po perilu.

Zvečer se je Radmanca stisnila k Voruhu, ki je sit ležal na slami. Po skorjasti strehi je škralbljal dež in se v lenih kapljah plazil po zemlji, ki ga ni mogla več neslišno požirati, temveč ga je v tenkih curkih zlivala proti soseski.

„Kaj pa ti je? Ali te zebe?“ jo je vprašal Voruh.

„Ne zebe me, temveč srečna sem!“ je odvrnila Radmanca.

„Ti si malo nora!“ je dobrodušno menil Voruh.

„Nisem nora, če sem tvoja ljubica.“

Njen glas je bil topel in drhteč...

„Kako dolgo boš pa moja?“

„Na večno tvoja in mojih otrok!“

Za vlažno nočjo, ki je bila polna nemirnega grgranja in kloko-tanja odtekajočih se voda, se je rodilo svetlo jutro. Skozi meglo so se začele jasni prelihe, se širiti, dvigati in zraščati v prostorna okna belega, vedrega, sonce obetajočega dne. Zrak je postajal toplejši in čistejši, lahen vetrc je komaj za spoznanje pihljal od zapada in nalahno stresal drevje, s katerega so se vsipale poslednje kaplje mokrote. Že se je videlo modro nebo. Poseka se je sama od sebe jasnila, širila, rastla, postajala bolj barvita in polna.

Pred kolibo sta stala Voruh in Radmanca. Ozirala sta se po poseki in globoko dihala. Izpred njunih oči je bežal mrak, iz njunih prsi je bežala tesnoba, svetloba in moč sta se vračala v srci in telesi. Zemlja pod nogami je rastla, vstajala in ju dvigala kvišku.

„Lep dan bo!“ je rekla Radmanca.

Voruh ni rekel nič; molče se je iztegnil za skorje, potegnil izza njih žago in cepin ter izginil proti tesišču. Ko se je skril pod robom, je prešerno zavriskal.

Trikrat mu je odgovorila narava: enkrat kratko in jedrnato sama poseka, drugič že zateglejše in oddaljenejše globača pod njim, tretjič pa, oddaljenejše in pojemajoče, strmine onstran globače. Ko je zamrl zadnji odmev njegovega vriska, je gori nad poseko, odkoder je vodila cesta preko strmin do Radmana, zacingljal nov, mlajši vrisk. Temu pa žlebovje še ni utegnilo trikrat odgovoriti, ko se je na istem kraju razsul tretji, še mlajši vrisk.

„Otroci so tu!“ je pomislila Radmanca.

Koj nato so od tam začeli odmevati udarci sekire.

„Pom-pom-pom-rom-pom-pom!“ je pel trdinast sek na debeli, olupljeni smreki.

Radmanci je zagomazelo po žilah. Kakšen znak in kakšen odmev! Žlebovje še ni utegnilo požreti tega odmeva, ko je Karmuh zavpil doli po poseki z močnim, čistim glasom:

„Radmani so tu!“

Zdaj je Radmanco dvignila zemlja; zgrabila je za sekiro za žago in za deruha ter se zagnala v breg...

Čez strmine navzdol so se spustili sončni žarki in poljubili poseko od vrha do tal, da se je spremenila v eno samo preprogo neštetihi barv in podob. Že so pele žage; na dnu tesišča umerjeno, enakomerno, na zgornjem koncu poseke sunkoma in pretirano. Poseka je postala živa, začela je dihati, lomastiti, požirati.

Karmuh in njegov brat sta se lotila že tretje smreke. Bila je mogočna, a vitka in iztegnjena, njeno vejevje je bilo mehko in brstnato, a njena skorja je bila nežna ko vosek ter se je brez odpora in mlaskajoče vdajala pritiskom deruha.

Karmuh je trebil že proti vrhu, brat mu je bil tik za petami.

„Osem skorij!“ je štel.

„Devet!“

Deset!“

„Dvanajst skorij!“ je končal s ponosnim glasom in iztrgal izpod debla zadnjo razcefrano skorjo.

Karmuh, ki je tik pred bratom otrebil zadnje vejevje z vitkega vrha, je zdaj s prešernim zamahom sekire hotel olupljenemu deblu odsekati košati vrh. Zamahnil je dvakrat, trikrat, hotel zamahniti četrtrič, ko je iz bližine zaklicala mati:

„Pusti, ne odsekaj ji vrha! Danes je vse sklizko in deblo lahko zdrči v globačo.“

Toda bilo je že prepozno. Vrh je bil že čez polovico odsekan, težina drevesa je pričela deblo sukati, useklina je zapokala in z enim samim hrstajočim pregibom se je vrh odtrgal. Deblo se je preobrnilo ter začelo drseti po brežini. Sprva počasi, otepajoče se med steljo in ostalim steblovjem, potem vedno urneje in brezobzirneje, preskakujoč vse ovire. Butnilo je v štor, a se ni ustavilo, temveč ga je preskočilo in drselo dalje, butnilo je v skalo, odskočilo, se zarilo v kup stelje, ga prevrtalo in drlo pod njim dalje. Zadelo je ob nekaj drugih debel in jih sprožilo, da so se z njim vred spustila v tek proti spodnjemu koncu poseke.

Karmuh in brat sta strmela za pobeglim deblom.

„Vidiš, kako drsil!“ je zaklical Lukač žarečih oči.

Ta hip ju je vzdramil prestrašeni, svarilni krik Radmance:

„Varde-e-j!“

Njen glas je štrbunknil v globačo in se odbil od nasprotnih bregov, kjer je enakomerno odmevala Voruhova sekira.

Drseča debbla so zdaj z veliko brzino strmoglavila proti nižini in ropotajoče izginila pod robom nad tesiščem. Grozotno bobnenje iz globače je javilo, da se je plaz tam ustavil.

Ni pa še zamrl ta odmev, ko je poseko napolnil še grozotnejši krik: „Voruh!“

Radmanca, ki je doslej nepremično stala v bregu in stisnjenih ustnic strmela za drsajočo belo pošastjo, se je v divjem diru spustila proti tesišču. Sekira, ki je prej treskajoče odmevala tja do bregov onstran globače, je mahoma utihnila...

Otroka sta se tudi zagnala za njo.

Sredi tesišča je z obrazom, zaritim v treske, negibno ležal Voruh. Tesača je ležala pod bruní, ena noga je tičala v coklji, druga pa je bila bosa, a leseno obuvalo je ležalo za kupom obtesanega lesa.

„Voruh, Voruh!“

Z enim samim zaletom je Radmanca preskočila stol in se z obupnim krikom sklonila nad tesača. Ko mu je dvignila glavo iz tresak, je zapazila na ustih kri. Tudi treske so bile orošene z njo.

„Voruh, moj Voruh!“ Vzela je njegovo glavo v naročje in jo nežno tresla.

Toda njen trud je bil zaman: Voruhovo toplo, težko telo je ostalo negibno in njegove oči se niso odprle. Deblo, ki je štrknilo čez tesišče, mu je z enim samim, nekrvavim udarcem zlomilo tilnik.

Počasnih, boječih korakov sta se otroka približala materi. Na treskah je bilo tako malo krvi, da nista niti zapazila. Strahoma sta počenila k materi vsak na eni strani in se ji stisnila k ramam.

Mati je še vedno držala Voruhovo glavo v naročju. Njene prsi so se sunkovito dvigale.

„Kaj pa je, mati?“ jo je vprašal Karmuh z rahlim, prizanesljivim glasom.

Mati je dvignila glavo, pogledala skozi solzne oči zdaj enega, zdaj drugega otroka, potem je vzela njuni glavici, jih nežno stisnila v naročje tesno k Voruhovi glavi in z boleznim, a močnim glasom rekla:

„Smrt...“

POT NA KLOP

„Za božjodelj, — Lenc, skrij otroke. Gašper gre ...“

„Svetneči Gašper?“

„Svetneči Gašper, kdo pa drugi!“

Vožnikova gospodinja, ki se je pravkar s prazno svinjsko mevtro vračala iz hleva, je obstala sredi gorice in se skoraj preplašeno zastrmela dol proti lesu, iz katerega se je pohlevna cesta vila po polju proti domačiji in kjer je čisto spodaj na robu opazila krevsajočo moško postavo.

Gospodar je s prazno ardesejo¹ v rokah in ves pokrit s plevami in z gumnskim prahom stopil pred most. Pramenaste kocine plev, res in prahu so mu visele od že itak zaraščenega obraza in le tri luknje so pričale, da ima ta pošast usta in dvoje oči.

S strokovnjaškim pogledom je ugotovil, da ima gospodinja prav: tisti, ki se ziblje tam spodaj s cekarjem na hrbtu, je Svetneči Gašper, stari tesar, razvpit pijanec in najodurnejši preklinjevalec, kar jih je ta del koroške zemlje sploh poznal.

„Videti je, da ga ima!“ se je obrnil proti gospodinji, ki je še zmeraj neodločena stala na starem mestu.

„Seveda ga ima, saj vidiš, kako ga zanaša. Kaj boš storil? ...“

Mrmraje nekaj nerazumljivega skozi prašne ruse, je gospodar odšel nazaj na gumno in točil dalje. Z jeznimi zamahi je sukal ardesejo v rokah in pri tem se je zgodilo, da je preveč droba uhajalo skozi sito. To je pomenilo, da je bil Vožnik vznemirjen. Pojava Svetnečega Gašperja mu je vzbudila celo vrsto pomislekov.

Ta stari pijanec je očitno na poti k njegovi hiši. Da prihaja pijan, je mogel ugotoviti že od daleč. In ravno to je bilo nekaj ne navadnega. Nikdar si Gašper ni upal k njegovi hiši, kadar je bil pijan. Dobro je vedel, da mu pijanemu Vožnik ni nikdar dal kapljice mošta, niti na prošnjo niti na kletve. Navadno se je klatil, kadar je imel svoj čas. Po cele tedne je popival, najprej po krčmah, in kadar mu je zmanjkalo denarja ter so ga krčmarji vrgli na cesto, je hodil od kmeta do kmeta, od hiše do hiše in nastrigoval okrog starih znancev; Vožnikove hiše pa se je ognil.

„Hm, hm, hm!“ je mrmral in v taktu jeznorito odbijal ardesejo ob desno stegno.

¹ veliko rešeto.

Zraven je razpredal. Zdaj je listopad. Torej zima pred durmi, ko se ne moreš beračev znebiti. in tudi dan se že h koncu nagiba; na dnu pogorskih sten se že nabira večerni mrak in ob takem času je iskalca prenočišča težko postavljati pred vrata. Vožnik tega ne more, kajti kako bi potem mogel veljati za poštenjaka stare krščanske korenine. To bi bila sramota za Vožnikovo hišo... Kako bi se dala stvar z Gašperjem izkoristiti. Letos ni bila sadna letina bog ve kakšna. To ve tudi Gašper in ne bo se pretežko izgovarjati. Za vsak primer stoji pripravljen sod marternika,² ki lahko služi za ljudi Gašperjeve sorte. In Gašper ni izbircen pri pijači — samo da je kislo in da v grtancu zažge.

„Hm, hm, hm...“ Vožnik se je tako zamislil, da je skoraj ves drob pretočil skozi rešeto in je moral potem z roko pospravljati latovje s kupa.

.... kaj ko bi ga vpregel za kakšno delo? Stelje ni nasekane in v gozdu ležijo drva naokrog. Gašper bi se tega gotovo lotil. Toda s tem bi ga mogoče privezal in ravno zdaj za zimo. Potem pa — kam bi ga dal? Za prenočišče ni težav, ali kam bi ga skril pred otroki? Gašper je pravo pohujšanje za otroke. Vsaka druga beseda mu je kletev, bogoskrunstvo in otrok se take reči primejo ko cek.³

Iz zamišljenosti ga je prebudil ropot sekir pred bajto. Zdaj je tu, si je mislil Vožnik, a se je delal, kakor bi se za Gašperjev prihod prav nič ne zmenil. Uporno se je zazrl v plešočí drob na dnu sita in surjal⁴ z delom. Še preden pa je Gašperja zagledal, je že začul na mostu njegov glas:

„Dober večer, Vožnik, mojkršenduš.“

Težki koraki so se ustavili na gumnskem pragu.

„Bog ga daj!“ Vožnik se niti ozrl ni.

„Točiš, tega hudičega prekletega!“

Staroznani, zadirčni, izpiti Gašperjev glas.

Vožnik je dalje presejal. Šele čez nekaj časa je zaskovikal skozi ustno luknjo:

„Si pa že žejen?“

Odgovor, ki je na tak rezki, očitajoči izraz prišel iz Gašperjevih ust, je bil po navadi pritrjevalen: „Hudič!“ Tudi danes je bil odgovor kratka kletvica, ali s takim razbitim glasom, da je razodeval vse prej, kakor pa željo žejnega pijanca.

Zdaj se je Vožnik skoraj presenečen ozrl. Pred seboj je videl Svetnečega Gašperja, ki je bil naslonjen na mlatilnico ob vhodu in je s

² pijača iz sadnih že pretisnjenih-tropin.

³ klop.

⁴ hitel.

praznimi očmi strmel vanj. Res, Svetneči Gašper je bil, ali še nikdar ga ni takega videl. Nikomur ni bil podoben, niti treznemu tesarju, ki je z lahkoto s težko cimrako čmokotal po najtrših grčah, niti vihravemu koscu, ki je z zavihanimi rokami stal med redovci,⁵ niti pijancu, ki se je vse dni pretegoval za plotovi. Nekaj tujega je bilo v njegovem glasu in njegove kletve niso zvenele tako pristno in ošabno, kakor jih je bil vaje pri njem.

Stal je pri stroju in Vožnik je prvič opazil, da ima pred seboj sedemdesetletnega starčka sključene, suhe postave s poveznjenimi rameni, z belimi, od tobaka ožganimi brki. Ko je strmel v to izsušeno kostišče, si ni mogel prav priklicati v spomin tisto navadno Gašperjevo sliko, katero se je navadil gledati desetletja in katero je zadnjič videl še pred nekaj meseci. Tista stara podoba je na mah obledela in zdelo se mu je, da je bila menda le utvara, ki je na mestu pravega Gašperja že dolgo hodila po svetu, pa je drugi niso opazili. Nekaj se je zganilo v Vožniku in skoraj je bil pozabil na svojo trdoto in odurnost do postopačev in pijancev, ko je rekel:

„Kaj se je pa zgodilo, Gašper?“

„Arduš, Vožnik!“ je zaklel Gašper, zdaj s še bolj strupanim⁶ glasom: „Nadme je prišlo. To, česar sem se že dolgo bal, se je zgodilo zdaj.“

Kmet ga je gledal, počasi pa ga je začelo glodati pri srcu; kaj če bi Gašper bil res bolan in bi obležal pri hiši. Kakšne težave...

„Ne glej me tako zabodeno, mojkršenduš. Kakor sem ti rekel, prijelo me je. Včeraj sem še sekal na Janečem, danes zjutraj pa, ko sem vstal, mi je nekaj reklo: Gašper, zdaj je pa tvoja zadnja; spravi svoje stvari in pojdi nekam, kjer boš lahko v miru izčivkal svojo kosmato dušo. Potem sem si mislil: beštija, če bi stopil k Vožniku, k temu hudiču skoparitemu. Dovolj ima prostora in klopi, kamor se lahko vležem in počakam na to smrt, na to kanaljo izdano, ferdamansko. — Danes torej nisem prišel k tebi, da si s tvojim jesihom izžgem grlo, tega satana luciferskega, temveč sem prišel, da mi daš na svoji klopi toliko prostora, da bom lahko umrl.“

Vožnik še nikdar ni slišal kaj takega iz Gašperjevih ust in zdaj ga je tako zavzelo, da je prenehal s točenjem ter se obrnil.

„Ne bo tako hudo, Gašper! Mogoče si ga včeraj na Janečem preveč potegnil, pa ti je prišlo v glavo in se ti le tako zdi.“

„Tebi se zdi! — Jaz vem, kako mi je. Vem, da je prišel čas, ko je hudič začel odpirati za mojo dušo kotel in ko se Lucifer že veseli,

⁵ redmi.

⁶ razbitim.

kako jo bo cvrl. Pa sem si mislil: lej zlodeja buzaronskega, kaj ko bi šel crkavat k Vožniku. Tristo rogačev. Midva se nikoli nisva marala — to se pravi, ti me nisi nikoli maral. Učil sem te sekati, ko si bil še čisto zelen. Takrat sva se razumela. In ko bi se ti ne osmolil na to hubo Vožnikovo ter bi ostal tesar, kakor sem ostal jaz, bi se bila mogoče bolje razumela. Toda dobro! Ko sem spoznal, da prihaja ura, ko se bo treba pograbit z Luciferjem, sem si mislil: Ne pojdeš ne na Pokrovle ne na Podpeško ne h Gačniku, temveč k Vožniku greš. Vožnik je skoparitnež, da večjega ni, a je pošten človek; prostora ima in me bo na zadnjo uro vzel na klop. Zdaj sem tu, daj mi klop, da se stegnem na njej.“

Vožnik je sprevidel, da gre menda za res, zato se je najprej globoko odhrkal in izpljunil črno čorbo po skednju, potem si je obrisal prah in pleve z lic, nato pa rekel:

„Ti vse prehudo jemlješ, Gašper. Ko se boš napil dobrega mošta, ti bo odleglo in boš spet pozabil na te črne misli. Pojdiva v hišo, tam je toplo in ti bo dobro storilo.“

Odgnil je Gašperja v kuhinjo, ga posadil na mizo, sam pa je vzel veliko glinasto majoliko in se napotil po mošt. V veži je mimogrede spregovoril z ženo.

„Menda vendar ne misli ostati tu? Zadelj otrok...“ je rekla ona.

„Menda bo nekaj takega. Zdi se mi, da ni nekaj prav z njim.“

Ko je Vožnik korakal čez gorico proti kleti, je imel še trden sklep, da bo Gašperju potegnil ozimičevca iz soda. Siromak se mu je zasmilil in ker ga je poznal, da mu je bila dobra kapljica zmeraj najboljše zdravilo, si je mislil, da mu bo s tem pomogel na noge. Toda ko ga je objela topla kletna vlaga in mu je zadišal naproti duh vležanega alkohola in sladkorja, pomešan z vonjem jabolk, ga je nena doma spreletelo neko tuje čustvo, ki mu je za hip ohromilo ude in možgane. Pod nekim hudim pritiskom, ki je tlačil vanj spomin na neskončno trdo delo, preden je ta božji dar našel pot v redove mogočnih sodov, mu je prvotni namen mahoma otrpnil in namesto da bi se stegnil po cev in stopil k četrtinjaku v kotu, se je ustavil za vrati in že je brez pomisleka počenil k marterniku, odvril pipo in natočil majoliko do vrha. Nato je hitro zaklenil vrata za seboj in šele, ko je bil zunaj, je dopustil, da mu je rahla misel zaočitala, zakaj je storil nekaj drugega, kakor je nameraval.

„Ah!“ je kakor v opravičilo zamahnil z roko. „Gašperju je vendar vseeno, temu pijancu. Niti poznal ne bo, kaj pije. Pil bi tudi črno olje, samo da bi teklo.“

Ko je prišel v hišo, je mirno postavil majoliko pred Gašperja in rekel:

„Pij, Gašper, da si razženeš misli. Ni bog ve kako dober, ali pre-slab tudi ni. Drugega še nimam na pipi. Potem ti bo pa mati kaj toplega napravila.“

Gašper, ki je kaj redko posedal za Vožnikovo mizo, se je najprej malo nejeverno zagledal v ogromno zeleno grčo na mizi. Takih posod ta oblagovtnež⁷ navadno ni postavljajl pred take goste, kakršen je bil on. Podoba zapeljive grče je oživila v njegovih bolnih kosteh stari ogenj neugasljive žeje in vse telo se je preganilo kakor samo od sebe. Toda kdor bi ga pri tem natančno opazoval, bi videl, da so njegove oči ostale trudne, brez starega žgočega ugodja. Iztegnil je suho roko, da bi naveznil, ali že se je pokazalo, kako slab je, ker je morala priti na pomoč še druga roka, da je mogel dvigniti dvalitersko grčo k ustnicam.

Nato je vlil. Gašper ni pil, kakor pijejo drugi ljudje, temveč je vlival; njegovo grlo ni požiralo in grtanec mu je bil med črepanjem popolnoma miren ter je zaigral šele potem, ko je odstavljajl. Tudi zdaj se je spočetka zdelo tako in Vožnik, ki nobene Gašperjeve kret-nje ni izgubil izpred oči, si je na tihem že mislil: „Saj sem vedel, kaj mu manjka!“

Toda njegovo notranje zadovoljstvo se je koj nato spremenilo v očitno grozo. Gašper je potisnil grčin ustnik globoko v široko odprta usta in pogumno nagnil. Komaj se je pa začul pljusk pijače, ki je padla čez škrbine, je njegov dolgi in suhi grtanec nenadoma poskočil gor in dol. Gašper je razprl roke, skremžil obraz in naslonjen na zid še dolgo zijal v gospodarja.

Tri, štirikrat je zaprl in odprl oči, pri petem mežiku so mu pri-vrele solze iz njih, da si jih je z raskavimi rokami moral obrisati, nato je skrivil hrbet, kakor bi zbiral moči in šele čez nekaj časa je dejajl s hripavim glasom:

„Mojkršenduš, ali si mi hudičevega olja nalil? A-a-a-a-“

„Kaj pa je?“ se je zganil gospodar.

„Moj gajžvani duš. Takega jesiha še nisem nikdar okusil.“

Gospodar in gospodinja sta se spogledala, potem je Vožnik kakor v opravičilo izustil:

„Tako slab pa že ni. Zadnje sadje sem spravil skupaj, to je res in tudi malo mehkobe je že bilo zraven. Kaj pa hočeš, ko smo pa sami za delo? Mi ga vsi pijemo.“

Gašper je dalje sopihal in si utiral solze, ki so mu še zmeraj vrele iz oči.

Vožnik je še enkrat izmenil pogled z ženo, potem pa je rekel z odkritim in skoraj toplim glasom.

⁷ požrešnež.

„Zdaj pa vem, Gašper, da si bolan. Hitro nekaj toplega, potem pa pod odejo. Kaj bi rad?“

„Mleka ali pa močne prežganke ali kave?“ je pobarala gospodinja. Gašperja je začelo tresti.

„Sto zlodejev naj odnese mleko ter vse tiste čorbe. Mošta mi skuhaj, cimeta daj noter in sladkorja. Dva litra mošta! Toda ne strupene čežajne,⁸ od katere bi pes crknil, če bi mu jo hudiču na rep vлил.“

„Dobro!“ je Vožnik zaključil posvetovanje z izmučenim glasom.

Gašper je takoj pristavil:

„Lenc, ni se ti treba cemeriti, ne, zato te ne bo hudič vzel, ne tebe ne tvoje bajte. Vej, da mi zadnjikrat strežeš in da te nikdar več ne bom nadlegoval. Sam satan ti to lahko potrdi.“

Vožnik je odšel ven v noč, ki je medtem že pokrila globačo, mati pa je zakuhala dva litra mošta. Prijeten duh je napolnil kuhinjo. Medtem se je gospodar vrnil in rekel:

„Zdaj pa greva. Spal boš v bajti in ogenj že gori v peči. Mošt boš pa v postelji popil, da bo več zaleгло.“

Gašper se je počasi skobacal izza mize, kot da bi nosil deset cimpermanskih stolov na upognjenem hrbtu.

„Vožnica, želim ti prekleto lahko noč.“

Gospodar je svetil z majhno leščerbo in v drugi roki je nosil posodo z zdravilno pijačo. V bajti, ki je stala na koncu gorice, sta stopila v majhno sobico, ki je bila namenjena za preužitkarja. V zidani laški peči je plapolal vesel ogenj in toplota se je vidno širila po tesnem prostoru. V kotu je bila ozka postelja, ki jo je gospodar takoj odgrnil.

„Vidiš, Gašper, sem se vlezi. Soba bo kmalu topla in razen tega sem ti prinesel še eno odejo, da se boš razgrel. Jutri boš pa že dober, verjemi mi.“

Gašper se je skobacal v postelj, naveznil pisiker s kuhanim moštom in skoraj v dušku vse popil, potem se je pa skrčil pod odejo, ne da bi še kaj rekel.

„Ali bo?“ ga je pobaral gospodar, medtem ko je pogrinjajl še težko odejo nanj.

„Kar bo,“ je kratko odvrnil Gašper.

Drugo jutro je Vožnik pred zajtrkom stopil v bajto. Nalašč je hodil trdo in je treskal z vrati, kot bi hotel odganjati negotovost od sebe. Z istim namenom je tudi na ves glas pozdravil:

„Dobro jutro, Gašper. Kako je bilo?“

⁸ pijače.

Nepremični črni kup na dnu postelje se je začel premikati in Vožnikovo lice se je kar samo od sebe široko raztegnilo. Še je živ, mu je šinilo po glavi.

Nato se je Gašperjeva glava izmotala izpod odej. Po sobi je svitalo medlo jesensko jutro. Vožnik je videl dvojce skoraj steklenih oči in potno čelo.

„Mojduš, ali je že dan? Si ga videl hudiča! Meni se je pa zdelo, da sem komaj zaspal.“

„Ali boš vstal?“

Gašper je umolknil, napel oči, kakor bi se preizkušal, potem je odločno odvrnil:

„Vstal pa ne bom.“

„Tudi jaz mislim, da je bolje, ako ostaneš v gnezdu. Kaj boš pa jedel?“

„Zdaj nič, ali opoldne, adergata, bi mi pa tak pisker kuhanega mošta spet dobro storil.“

Vožnik se je počohal za tilnikom.

„Kar naprej taka pijača ni dobra. Dela vročino, a ti bi moral piti kaj proti vročini. Stara bi napravila čaja, lipovega, kameličnega ali kaj takega.“

„Fej te bodi s temi čorbami. Če mi ne privoščiš tega, kar bi mi dobro storilo, potem pa nič,“ se je vidno razjezil bolnik.

Vožnik ni nič odgovoril, temveč je zakuril peč in odšel. Že na hišnem pragu so ga srečale vprašujoče ženine oči.

„Slabo, vročino ima in oči so že steklenaste. Pojdi ti k njemu, če kaj želi.“

Vožnik ni šel vse popoldne v bajto, zato sta pa hodili tja žena in dekla. Gašper je odbil vse druge pijače razen kuhanega mošta.

Proti večeru se je Vožnik spravil k njemu. Takoj ko je vstopil, je sprevidel, da je slab. Bolnikove oči so bile še bolj osteklenele, koža obraza je postala še bolj rumena, a posušene roke so imele že skoraj mrtvaško polt. Gašper je bil kot star štor, v čigar sredini gori ogenj s pravih plamenom, medtem ko je od zunaj kakor zmrzel.

Možakarja sta dolgo molčala. Gašper je brezizrazno strmel v nizki strop, Vožnik pa je gledal čez posteljo v kot za Gašperjem. In kot bi tam odseval plamen ognja, ki je medtem razjedal Gašperjevo telo, je videl pred seboj vse njegovo življenje, tako, kakor ga je vsa soseska poznala po njegovi zunanosti.

Svetneči Gašper. Dvajset let starejši od njega, zapit kmečki sin, star samec, tesar, v svoji mladosti razuzdanec, a pozneje dosleden pijanec, ki je zmeraj manj prenesel. Ko je bil on, Vožnik, še mlad in komaj kos sekiri, ga je Gašper učil sekati. Takrat je bil na vrhuncu svojega zdravja. Kolikor je on v enem dnevu oplaknil lesa, ni zmogel

nihče drugi. Pa tudi piti ni mogel nihče tako kakor on. Včasih se je za cele tedne zaril v lesove in drl goldinar za goldinarjem, preživiljal se ob sami polenti, potem pa ga je nenadoma popadlo, da je pil, dokler ni pogнал zadnjega groša. Zdaj je bil na tem, da pade na občinsko breme in soseska je samo pričakovala, kdaj se bo to zgodilo.

Toda kolikor je bil znan kot pijanec, toliko bolj je bil znan kot preklinjevalec, bogokletnež. Vsaka druga beseda mu je bila kletev. Bog ve, kje se je tega naučil. Njegova dva brata, ki še živita, ne kolneta.

Vsa soseska je vedela, kako je Gašper opravil svojo zadnjo izpoved. K fari je prišel nov fajmošter, ki razmer ni poznal. Ko je na veliki četrtek spovedoval, je prišel v spovednico tudi Gašper. Odmolil je očenaš in se zastrmel skozi rešetko v veliko uho, ki je bilo od druge strani tja prislonjeno. Ker dolgo ni bilo nič, je duhovnik vprašal:

„No, kaj si pa napravil? Ali piješ?“

„Pijem — tega...“

„To je grda navada, kristjan...“

„Hudičevo grda navada,“ ga je prekinil Gašper.

Takrat se je naslonjeno uho odmaknilo in skozi rešetko je pogledal iznenadeni duhovnikov obraz.

„Kje pa si...?“

„O, krvavi duš, skoraj bi bil pozabil,“ se je Gašper hitel čohati za ušesom.

Tedaj je bilo duhovniku dovolj.

„Smrduh, poberi se iz božjega hrama. Ali si na steljeraji ali v cerkvi? Kadar se boš naučil hoditi k spovedi, pa pridi.“

Nagnal je Gašperja brez odveze iz spovednice.

To je bilo že davno, mogoče pred štiridesetimi leti in vsi so vedeli, da Gašper od tistih dob ni več pokleknil k spovednici.

Tega se je zdaj z vso bridkostjo spomnil tudi Vožnik. Stvar ni bila preprosta. Ta zakrknjeni grešnik leži pri njem na mrtvaški postelji. Bil je prepričan, kot veren človek, da bo Gašperjeva duša še topla odnešena v pekel, ako brez žegna zapusti to izsušeno, grešno telo. Vrh tega ni prijetno, če mu tu umre neizpovedan človek, najmanj pa tak, kakršen je Gašper.

Odločil se je in kar naravnost treščil z mislijo:

„No Gašper, ali si že pomislil na obračun z Bogom...?“

Gašper je zazijal.

„Kaj si hudiča rekel?“

„To, kar sem rekel. Slab si in treba se je pripraviti za vsak primer.“

Gašper se je le malo skrivil pokonci, a je hitro omahnil nazaj na plevnjačo.

„Vem, da sem pri kraju — ali da ti pravico rečem — na to še mislil nisem, na tega škrate hudičevega...“

„Pa je le treba misliti tudi na to. Čist nisi...“

„Arduš, kdo pa je rekel, da sem čist. Nihče od nas ni čist, tudi ti ne. Mojduši, če bi midva devala na tehtnico najine grehe, ne vem, katera stran bi potegnila.“

Vožnik se je nevidno zdrznil. V sobi je bilo temno, le sem in tja je plamenasta svetloba iz peči ožarila steno za vrati.

„Ti si strašno pil,“ je spregovoril kmet, kot bi s tem hotel odvaliti tesnobo od sebe.

„Pil sem, moj sveti duš, to je res. Toda, zakaj naj bi se tega greha jaz izpovedoval, zakaj ne bi bog klical na odgovor tistih, pri katerih sem pil. Tiste, ki so mi slabo burlo⁹ prodajali za dober, težko prislužen denar. Strela krvava, si videl Tonača? Bajto si je bil postavil. Si videl Križana, hišo si je postavil. In povsod je moj denar zraven. Kako bi ti prodajal mošt in mogel nositi denar v hranilnico, če bi ne bilo pijancev. In poglej, sałaminskega hudiča, ti tudi nisi manj popil od mene. Ko bi vse tiste sode, ki si jih ti izpil, razporedil po gorici, ne bi našel praznega kota. Samo da si ti pil vsak dan, jaz pa sem stradal, včasih po mesec, po dva, da sem potem pil. Če bi se to razdelilo, bi si lahko roke podala.“

Vožnik je obmolknil.

„Kaj sem še storil krivičnega?“ je zadrto vprašal Gašper.

Vožnik se je čohal za ušesi, oni pa je v presledkih nadaljeval.

„Kosmati peklenski, kaj sem storil? Delal in garal sem vse življenje in na greh še časa nisem imel misliti. Ukradel nisem nikomur nič... včasih kakšna baba, kadar ti tako pride. Ali je to greh? Judež je cerkveni ključar, pa ima tri sorte pankertov, teh hudičev natrošenih.“

Kmet se je odkolcal, potem je dejal:

„To je res, kar praviš. Toda ti si strašen preklinjevalec. In pri spovedi tudi že nisi bil, kar pomniš. Pomni, če boš zdaj tako izdihnil, nepripravljen na to večno pot! Še zvoniti ti ne moremo.“

„Vušinski grajšček v Černečah ni bil od otroških let pri spovedi ter se je sam ustrelil. A zvonili so mu v petih cerkvah z vsemi zvonovi, temi piskri ferdaminskimi.“

Zdaj se je Vožnik vdal in je prišel na dan le še z zadnjim dokazom:

„Dobro, Gašper, vsi vemo, da si vse življenje delal in nikoli kaj prida nisi imel. Ker si pa ravno k meni prišel končavat svojo zadnjo uro, je malo sitno za hišo, če bi tako umrl...“

⁹ pijačo.

„Moj krvavi duš, Lenc, to je pa druga stvar. Zakaj pa mi tega takoj nisi povedal. O tem moram premisliti.“

Vožnik je ves presunjen vstal.

„Le hitro premisli, da mi boš jutri zjutraj lahko povedal. Teh stvari ne smemo odlašati. — Kaj pa za večerjo?“

„Tristo živih vragov! Veš, kaj bi rad? Če imaš prekajenega svinjskega mesa v kašči in grčo zakuhanega mošta, to bi še rad okusil.“

„Dobiš!“ je rekel Vožnik.

Po večerji, ko sta Vožnik in Vožnica sama ostala v kuhinji in pripravljala večerjo za Gašperja, je gospodar rekel:

„Nocoj ga bomo morali varovati.“

Oba sta odnesla večerjo v bajto.

Toda kmalu se je pokazalo, kako je bil Gašper že pri kraju. Kos svinjine, ki jo je poželjivo stlačil v usta, je bil zanj brez okusa in že pri prvih slinah se mu je uprl želodec.

„Ne morem,“ je rekel in odložil vilice.

Kuhan mošt pa je počrepal v dolgih požirkih.

„Bog ti poplačaj in sam sakramenski! Vožnica, dobro pijačo si mi napravila.“

„Zakaj pa tako preklinjaš, Gašper, če si se odločil, da ti pokličemo gospoda?“ mu je rahlo očitala gospodinja.

Vožnik je bedel pri Gašperju. Bolnik je bil miren; včasih je globoko zaspal, a ta spanec je le kratko trajal in vselej, kadar se je prebudil, se je zdelo, kot bi se prebudil iz težke nezvesti, a ne iz spanja. Opolnoči je zahteval tobaka za čikanje. Vožnik mu ga je odrezal malo manjši kos, toda tudi tobak, ta največja slast za pijačo, ni Gašperju več dišal. Malo ga je povaljal med dlesni, potem pa izvalil v pest in skoraj suhega položil na mizo.

Uro pozneje se je Gašper spet vzdramil iz kvame,¹⁰ široko pogledal Vožnika in skoraj zastokal:

„Vožnik, povej mi, zakaj je življenje tako hudičevo težko...“ Potem se je spet pogreznil v kvamo.

Še pred svitom je Vožnik poklical gospodinjo.

„Bodi ti pri njem, jaz moram po gospoda. Ko se bo dan delal, bo konec.“

Znano je bilo, da župnik ne hodi rad ponoči na sprevidenje. Gotovo bo godrnjal, toda odlagati se ne more. Bilo je še temno, ko se je Vožnik odpravil k fari. Na pozno jesenskem nebu ni bilo nobene zvezdice niti kake druge svetlobe. Visoko na gori je krivec bučal okrog Črnega vrha in oznanjal spremembo vremena, v bližnji strugi

¹⁰ omotice.

je potok z močnim šumom preskakoval skalovje. Vsa kotlina je bila polna teh glasov, ki so skoraj strahotno odmevali v noč.

Vožnika ni bilo strah, čeprav je bil na nenavadnem potu. Široko je zamahoval z leščerbo, ko je stopal po že nekoliko zmrzli cesti nizdol. Krivec se je z gore spuščal niže v dol in kmalu se je veter zapletel v vrhove Vožnikovega stoletnega gozda, ki se je razprostiral nad poljem. Globok šum je odmeval doli do ceste. Stare smreke so grmele. —

Pri tem odmevu ga je spreletelo čudno, tuje čustvo: vidiš, Gašper se poslavlja. Kmalu bo prišlo nad tebe in tudi ti se boš tako poslavljal. Posušil se boš, izgorel na plevnjači in prav nič ti ne bo pomagal odmev teh stoletnih smrek...

Pospešil je korak.

Na gorici se je medlo svitalo, ko je prišel duhovnik. Domači so medtem vstali in prekadili vso gorico in bajto z blagoslovljenim lesom.

Gašper je bil popolnoma pri zavesti. Ta zavest mu je ostala še po duhovnikovem odhodu. Vsa družina je bila zbrana pri njem v izbici in ga gledala s srečnimi očmi. Podoba je bila, da se mu je začelo obračati na bolje.

„Kako je bilo, Gašper?“ ga je vprašala dekla.

„Preklete lepo,“ je odgovoril.

„Krišobari Gašper, pa vsaj zdaj ne preklinjaj, ko si odvezo sprejel in si čist kot uršulske device na gori.“

„Prav imaš, Vožnica, skoraj bi bil pozabil na tega hudiča.“

Vse ženske so se prekrižale.

Čez nekaj časa se je Gašper iznenada spomnil:

„Vožnik, skoraj bi bil še na nekaj pozabil. Zunaj na tnalu sem pustil cekar z orodjem, tem zlomkom salamenskim. Vse življenje me je drl ta hudič. Notri je cimraka, kranc, dve klamfi, cepin in še dve sekiri. To je vse, kar imam, ko sem sedemdeset let star. Prodaj in imej za krsto in za pogreb... Da ne bo kdo rekel: Vse življenje je pil, nazadnje pa je še na tuje stroške gagnil, ta hudič... prekleti... zgarani...“

Po teh besedah se mu je glava obesila na blazino in takoj nato je umrl.

PRVI SPOPAD

Čarnoglavova freta¹ je ena izmed tistih tisočernih kmečkih gospodarstev na Slovenskem, ki svojim gospodarjem pravijo:

„Deri me ti, če ne, bom pa jaz tebe!“

To se pravi: trgaj in delaj neprestano, potem se že morda dokoplješ do blagostanja; nekega dne lahko zamenjaš to freto z lepo dobičkanosno kmetijo, kjer boš nosil roke na hrbtu; če pa popustiš, če se napravljaš, kakor bi hodil lačen na gnojišče, potem boš zdrknil s frete in se znašel na cesti!

Taka freta je prevelika za bajto, da bi se domače delo lahko mimorede opravilo, večino leta pa bi potem domači storili na dninah, v tovarni, ali v gozdu. In spet mnogo prekuževa,² da bi doma pridelali dovolj živeža, da bi se družina mogla oblačiti, kot se spodobi, da bi bilo za davke, za novice in druge fretarske potrebe. — Na takih fretah je vse leto opravljanje zadosti in takrat je delo zmeraj najnужnejše, kadar bi se v soseski dalo na dninah še kaj zaslužiti. Kadar pa delo doma malo premonkne,³ tedaj ga tudi v soseski ni.

Zato je fretarski rod kot na viseči drsalici, s katere bo zdrknil ob najmanjši neprevidnosti; spodnji konec drči v proletarsko negotovost, gornji konec pa, ki vodi k cilju blagostanja, se da doseči le po neumornem, napornem plezanju...

Zato se fretarski rodovi grabijo za to svojo zemljo, grabijo in grabijo... čeravno te zemlje fretarske ne ljubijo... temveč se je boje, kot človek strohnelega mrliča, po katerem pleza iz jame, da se reši na sonce...

Čarnoglavi so se krčevito grabili za svojo freto, za te suhe njivice, ki so bile kot krtine razgrebljene po strmini, za to vresovje se je pulil rod za rod, da ne bi zdrknil s frete, ne da bi to krtino mogel zamenjati za domačijo, kjer bi si oddahnil.

Sedanji Čarnoglav se je, kakor njegovi predniki, grabil za grudo, ki ga je rodila. Ni pil, ni hodil na semnje brez potrebe in ljudje so rekali:

„Ta se pa zna izkopati.“

¹ majhna kmetija. Fretati se pravi tudi žuliti, zato freta — žulj.

² premajhna, preneznatna.

³ preneha.

Imel je svoj časnik in se je bolj zanimal za napredno gospodarstvo, kakor se je takemu fretarju morda spodobilo.

Le to so mu mogli prigovarjati tisti, ki so v soseski kaj veljali. Toda Čarnoglav se za to ni brigal; hodil je v cerkev vsako nedeljo, hodil po svoj časnik v farovž in se vračal zmeraj ob istem času, natančno ob istem času domov, leta in leta. Kadar ni točno ob enajstih primigal izza lesov, se je moralo zgoditi nekaj izrednega in Čarnoglavina je bila takrat koj vznemirjena.

Prav tako je bila vznemirjena neke jesenske nedelje, ko ga ob navadnem času ni bilo na spregled. Čarnoglavka je bila več na pragu kot pri ognjišču in je strmela tja za les.

Celo uro pozneje kot pa po navadi se je vrnil Čarnoglav s slovesnim, skoraj veličastnim obrazom, da je ženi takoj zamrlo vprašanje na ustnicah. In mož je izsul pred osuplo družino:

„Mati, kupil sem mlatilnico! Tepan mi jo je prodal, ker je dobil novo, moderno mlatilnico, tako, da sama stresa in veje. Tepan je plačal likof, mene ta zamuda ni nič stala.“

Ta novica je presunila vso Čarnoglavovo žvot; kajti mlatilnica je bila njihov sen, njih skrivna, prešerna želja, podedovana že od prejšnjega rodu. Čarnoglavovi so bili še izmed onih redkih fretačev v vsej okolici, ki še niso imeli mlatilnice in so še mlatili s cepci.

Pri njih so pokali cepci še po starem običaju dolgo v noč in zgodaj zjutraj, dan na dan, dan na dan. Dokler še ni bilo otrok, sta Čarnoglavova sama gonila cepec, ko pa se je zlizal najstarejši Francuh, mu je oče že z dvanajstim letom urezal gabrovo grčo.

V soseski je pomenil cepec zaostalost, siromaštvo, manjvrednost. Zato je ta novica povzročila pri otrocih noro veselje. Čarnoglavina je drhtela:

„Mlatilnica, mlatilnica ...“

Tisti dan, ko je Čarnoglav pripeljal stroj, je bil pri hiši praznik otrok. Pogled na mlatilnico, ki je čepela privezana na garah kot pošast, sicer ni bil vabljiv; stvar je bila zaprašena, črnikasta, neprijazna, ledena in tuja, nič toplega, domačega ni bilo na njej. Dvoje mogočnih koles z gonilkami ji je bilo ob bokih, eno kolo zobčasto, črnikasto, železno hrbitišče naboklo, zadaj pa temno žrelo, prepleteno s strašnim železnim zobovjem. Debela, zasušena plast prahu iz Tepanovega gumna, kjer je mlatilnica mlatila že 20 let, je pokrivala to črno, odurno pošast.

Čarnoglavova žvot se je nezaupljivo plazila okrog nje, ali vsa odurnost ni mogla potlačiti veselja, ki je kípelo iz mladih src od občutka, da so zdaj Čarnoglavovi prenehali biti zadnji v soseski, da bo zdaj s pomočjo tega stroja življenje lažje in boljše ...

Z globoko spoštljivostjo so začeli otroci s podrobnejšo preiskavo tega čudesa. Francuh in Andruh sta zavrtela kolesi in mlatilnica je grčavo zarigala, da so žvoti drevene žile.

„Proč od stroja! Še prehitro se ga boste nažrli,“ jih je podil Čarnoglav.

Da bi pa ne izgubili veselja nad novo pridobitvijo, je hitro zakrenil in jim napravil pridigo o nevarnostih, ki jih je ta novi stroj ves poln kljub vsej svoji koristnosti; naslikal jim je grozodejstva tega železnega žrela, ki žre prste in cele roke in iz zdravih ljudi dela amažnike in berače.

Pri teh zgodbah je Čarnoglave oblivala zona groze, v širokem krogu so od daleč zijali na stroj, prvo navdušenje se je začelo boriti s pritajenim nezaupanjem.

Čarnoglavka je nekako talovna opazovala strojno pošast; ni se je dotaknila in ko je šla z dvorišča, je rekla:

„Zdaj se je tudi na naše gumno naselila ljudska martra.“

Že prvi večer je Čarnoglav pripravil mlačvo na stroj; pritrdil ga je k podu, pripravil mizo, nadrešil kup ovsu iz petra, ki je bil čisto pohleven, ki bi ga pa trije mlatiči morali s cepci obdelovati tri ure, če bi ga hoteli izmlatiti.

Čarnoglavka je prinesla piskerček žegnane vode in s hojevo vejico poškopila mlatilnico ter vse navzoče. Čarnoglati so se prekrizali, kot bi se odpravljali na negotovo, težko pot.

Nato so se postavili na odrejena jim mesta: oče Čarnoglav je golorok stopil k zobčastemu kolesu, Čarnoglavka k žrelu pinje, štirinajstletni, tudi goloroki Francuh k drugemu kolesu, enajstletni Andruh z vilami pred mlatilnico, a sedemletna Micoga je stopila k mizi-nakladavici, na katero še brade ni mogla položiti. Tako pripravljeni za spopad s strojem so vsi za hip nepremično obstali ter šli po sapo.

Potem je mati rekla:

„Bog in ta sveti križ!“

Po teh besedah, ki so se glasile kot vojna napoved, so se vsem skrčile žile in zažele pesti; gonilca Čarnoglav in Francuh sta se zagnala v kruke, stroj je zarigal in stekel; prvi snop je završel skozi žrelo, se izkozlal pred Andruhom in seme je brizgnilo po gumnu. Mlatilnica je bila v pogonu. Žrelo je goltalo, hropelo in pljuvalo, gumno se je treslo, po ušesih je šklepetalo, po nogah gomazelo, po rokah je škrtalo.

Čarnoglav je vedel, kaj pomenijo ročne mlatilnice, ker je hodil včasih pomagat sosedom, toda vedel je tudi, da mora zbrati vse moči, da bo moral goniti skoraj sam, ker je Francuh, njegov pomagač, še slab in še ni utrjen. Zato se je krčevito oprijel kruke. Njegova čo-

kata postava se je zgrbila, njegov obraz je zalivala kri. Žile so se mu nabrekli, počasi ga je začelo greti, začel ga je oblivati znoj...

Francuh, njegov pomočnik pri drugi kruki, se je zgrabil s mlatilnico s pogumom neizkušnega, preobjelnega lahkovrneža. Toda kmalu ga je kruka poučila, kakšnega trdega mačka ima v rokah. Že po nekaj krogih so začele pesti popuščati, prsi so se mu prenapolnile s sapo, da jo je moral odvajati s široko odprtimi usti. Videl je, da se mora bolj poprijeti, zato se je razkoračil in se s težino svojega mladega telesa naslanjal na kruko, ker je bilo manj naporno.

Železni maček je hropel in bljuval. Čarnoglavka je previdno mašila v njegovo žrelo, redčila snopovje v enakomerne tenke plasti, da stroj ne bi šel pretrdo. Včasih pa je žrelo požrla predebelo zalogo, se hotelo zagoltati, kolesje je vidoma začelo teči počasneje. Kadar se je to zgodilo, sta Čarnoglavu in Francuhu narasla hrbta, oči so jima stopile iz jam, morala sta vleči z zverinsko močjo, da se maček ni zagamžal.⁴

Čarnoglav je prevpil stroj: „Pazi-i-i, nismo živina-a-a!“

Andruh je odkopaval slamo in jo metal na kup; včasih je bil prepočasen, ker je bil premajhen in preslab, pa je pinja začela motati slamo nazaj. Mlatilnica je zatulila, kruke so vzdignile iznenadena gonilca iz ravnotežja. Spet je Čarnoglav prevpil ropot:

„Od — ko — pavaj!“

Mati Čarnoglavka je škiljila na Francuha in srce se ji je stiskalo od bolečine, ko je videla, kako meče kruka njegovo šibko telo, kako mu gorijo lica, kako se mu lepijo lasje na mokri tilnik, kako se mu širijo nosnice, kako mu krvave oči. Potem je poškiljila na Andruha, ki je komaj zmagoval težke vile in ves zasopljen odkopaval. Potem je poškiljila na malo Micogico, ki je bila za nakladanje premajhna in je imela prekratke roke ter skoraj ni bila snopovju kos. Pred sabo je videla skrivljena pleča svojega moža, čula je pokanje njegovih kosti in vohala njegov znoj.

Da bi vsega tega ne videla, je zamižala; da bi olajšala tek stroja, je začela mašiti manjše zalogaje v žrelo. Stroj se je oddahnil in se urneje zaletel... Toda že se je čutil Čarnoglavov krik:

„Ali spiš!“

Nič ni pomagalo...

Čarnoglavu so delali šele nekaj dobrih minut, pa se jim je zdelo, da so vpreženi v stroj že cele ure. Kup snopovja v kotu se ni hotel in ni hotel zmanjšati.

Najhuje je bilo gonilcema. Obhajati ju je jela rahla omotica.

⁴ zamašil.

Francuh je pomislil na druge stvari, da bi premotil in umiril skeleči občutek prenapornega dela. Na šolo, na pašo, na to, kako bo odrastel, kako bo postal močnejši, kako bo dorastel tudi Andruh, kako bodo potem trije Čarnoglati zgrabili tega starega mačka in ga gnali... gnali z lahkoto trije krepki gonilci, da bo tulil, kakor tuli na drugih gumnih... stisniti zobe in goniti, goniti... Ta kup, ta prekleti kup... ali se ne bo zmanjšal, ali ga ne bo že zmanjkalo?... Bo, bo, samo gnati, gnati... še malo, še malo... gnati, gnati in če ti duša izskoči...

Čarnoglav je rinil z vso svojo močjo; njegove žilave roke so bile sicer utrjene, ali v tako trdi vpregi še niso bile dostikrat. To je hudič, ko si vedno suženj te kruke... neprestano, niti za hip ne smeš popustiti, ker začne ta pinja prekleta takoj prežvekati in prepušča celo, neomlačeno latovje... Zato je treba pritisniti, pritisniti... saj bo trajalo samo še nekaj minut. Kup se vendar manjša... manjša se, čeprav se zdi, da se je sam peklenšček podelal v kot in da ne bo nikdar konec...

Čarnoglav se je motil z drugimi mislimi: trpljenje je le zdaj spočetka. Francuh je še šibak, ni utrjen, a čez leto, čez dve, čez tri bo močnejši, bo utrjen; prirastel bo Andruh, prirastla bo Micoga, prirastel bo Petruh, ki leži še v zibelki, ta najmlajši. Potem jih bo za celo gumno, potem pa naj pogleda ta stroj — s kom ima opravka. Dà — to bo, to bo! Čarnoglav vidi, kako pešajo Francuhu moči. Zato zbere svoje sile, stisne kruko in goni... Pri Tepanu goni stroj vodna moč... na Dvoru ga goni elektrika... V Blateh ga goni gepelj... oh, kako pojo tam pinje, kako vrši snopovje skoznje. Dà, to so drugi tiči, kot pa on — Čarnoglav! Toda tudi pri njem bo nekoč drugače, ko žvot doraste. Pozneje bi se dal nabaviti tudi gepelj... mogoče. Dà!... Ali zdaj je treba goniti... goniti. Pred leti je nekoč gnal stroj pri nekem skopuhu pod goro. Dva dni, potem je pobegnil z dnine. Kdo bi vzdržal! Človek ni črna živina. Takrat da... ali danes je druga stvar... danes gre za domačo stvar. Bolje je, malo stisniti zobe, izžeti iz srajce potne srage, bolje to, kakor pa mlatiti cele dneve, biti s cepcem cele tedne in izgubljati čas. Na vojni je bilo še huje, pa si le pretrpel... Mogel bi najeti pomagača, na dnino, toda to stane. Mogoče ga bo, toda to stane, stane... Kruka, le ubogaj, kruka, le suči se... Ti duša fretarska, le goni...

Mlačev je trajala dobrih deset minut, a skozi glave Čarnoglavov je v teh desetih minutah švignilo vse njihovo življenje... z vsemi bridkostmi, z vsemi sanjami... Kaj vsega ne stori tak stroj, kako ti znori možgane, da rojijo kakor obsedeni...

„Ho — o — o — j!“

Konec! Čarnoglav ga je naznanil z zasoplenim glasom, ki je kot vzdih prevpil šklepet pinje in kolesja.

Francuh je takoj izpustil kruko in padel napol brez zavesti na kup slame. Iz njega je vse gorelo. Čarnoglav pa ni takoj izpustil stroja; zavrl ga je z upiranjem in šele ko se je stroj ustavil, se je zmagoslavno ozrl po ostalih in dejal z izbuljenimi očmi:

„Ni bilo prehudol!“

Toda nihče mu ni odgovoril: Francuh je zasoplen ležal na slami, poleg njega se je zgrudil Andruh, ki ga je delo izčrpalo do kraja; Micogica se je vsa preplašena stisnila v kot, le mati Čarnoglavka je nepremično obstala in zrla v žrelo. Tedaj se je zrušil tudi Čarnoglav na slamo...

Nekaj minut so ležali brez glasu in brez giba. Na znojna telesa Čarnoglavov se je zlegal gosti žitni prah in se lepil kot skorja na kožo. Počasi so se zasvetlikale špranje. Vse oči so zrle kot ukovane v črno pošast sredi gumna...

Prva se je vzdramila mati. Pristopila je k Francuhu, ga pokrila z njegovim suknjičem ter rekla:

„Da se ne boš prehladil.“

Potem je stopila k Micogici, ki se je še zmeraj vsa prestrašena stiskala v kot, in ji otrla s predpasnikom znojno čelo; nato je obrisala tudi Andruha. Ko pa je hotela pokriti tudi zasopljenega moža, se je ta junaško dvignil s slame, se sam ogrnil ter izjavil z zmago-slavnim, bodrilnim glasom:

„Prvi tuš smo zmagali, drugi bo že lažje šel!“

Potem jim je na dolgo in široko začel razlagati prednosti strojne mlačve.

„Prihodnje leto bo že lažje šlo, naslednje še lažje in tako naprej.“

Otroci so si počasi opomogli, zlezli iz slame, si obrisali prah iz oči in ga pljuvali iz ust. Skušnja prvega srečanja s strojem je bila prestana. Možganov se je sicer oprijel trpek občutek, toda v četrto ure so zmlatili toliko, da bi trije cepci ves dolgi večer tega ne zmogli. Prašne postave Čarnoglavov so se jele gibati po gumnu; pri vsakem gibu so jim pokali sklepi, skeleče čustvo v možganih je počasi prehajalo v trpko vdanost usodi, ki jih je navezala na to črno, zaprašeno pošast med njimi...

Francuhu je še tisto jesen počila mrena. In Andruhu bo bržkone tudi, čim se spopade s kruko. Toda Čarnoglavi, fretarji, so zmehanizirali obrat...

ODPUSTKI

1

Stari Žvapovki je od presenečenja zašklepetala brada. Od gozda sem, čez travnik se je vračal njen mož, obložen z orodjem kakor da bi bil delo dokončal. To pa ni bilo mogoče. Ali se je ponesrečil, usekal? Na hoji se ni poznalo. Čakala ga je pred bajto.

„Kaj je, za božjo gnado...“ je vzkliknila.

Žvap je z negotovim, švedrastim korakom prekoračil travnik in ko se je približal bajti, je molče vrigel orodje za leseno steno, da se je streslo vse ostrešje. Nato se je spustil na tnilo, trudno pogledal ženo s svojimi suhimi očmi in skrušeno vzkliknil:

„Né morem več...“

Starka je žalostno zrla vanj.

„Ne morem več! Prišla je tista ura, ki me je mučila že deset let kot bi me mora tlačila — zdaj je tu: ne morem več — odpovedalo mi je...“

Starka je molčala.

„Komaj sem danes nabasal stole, je že prišel Osrajnikov pisar in mi rekel naravnost brez ovinkov: Tvoj les, Žvap — ni več za rabo! Odpovedale so ti oči, ne vidiš več in več kot polovico lesa pokvariš. Nehaj, vrni se domov in si odpočij. — Tako mi je rekel in zdaj sem tu...“

Njegove suhe, od smole in sončnega leska izpite oči so obupno zrle v ženo, ki je še vedno nepremično stala na mestu.

„Zdaj sekira ne bo več pela žvink, žvink...“

Ženinini koraki so zadržali čez visoki prag.

„Bog bo že dal...“

„...ne bo nikdar več pela žvink, žvink!“ je nadaljeval Žvap zatopljeno, kakor bi ne bil slišal žene.

Sključil se je na tnilu v kup porumenelih, smolnatih kosti in se zatuhtal v bridko resnico.

Bil je sedemdeset let star, od svojega dvajsetega leta je tesaril po gozdovih in poznal vse globeli in vse dobrave od Uršlje gore do Svinjske planine kakor svoje raskave dlani. Petdeset let je vihtel cimrako in cepin, petdeset let ga moči niso zapustile, toda zapustile so ga oči. Zadnja leta je delal le še z veliko težavo, več otipal z rokami, kakor spoznal z očmi. In zdaj je konec, ne bo več zvenelo

žvink med smrekami in borovci... In kakor bi ga ob spoznanju tega začele zapuščati tudi moči, je trudoma vstal in zašvedral čez prag.

„Še danes, takoj stopim po obračun.“

Oblekel je nedeljsko obleko, vzel s seboj seznam storjenega lesa, ki ga je po svoje zabeležil na dveh treskah in ki ga nihče drugi ni znal razbrati, ter se odpravil v trg.

Lesni trgovec Miha Osrajnik je bil njegov mladostni prijatelj; bil je bajtarskega rodu kot on. Od kraja sta nekaj let celo skupaj tesarila, toda Osrajnik je kmalu začel barantati z lesom na lastno pest, od začetka le toliko, kolikor ga je sam utegnil obdelati, potem pa zmeraj več, dokler ni postal najmogočnejši lesni trgovec v dolini. Danes ima posestvo, gostilno, parno žago, vilo in avtomobil, piše se že davno Mihael Ossreinigg in njegovi otroci ne govorijo več slovenski ter so vsi v visokih službah.

Kmetje, delavci in vozniki so ga preklinjali vsi po vrsti. Kljub temu pa je ostal poljuden, ker se je s sovrstniki vedno prav vedel. Žvap mu je vedno rekal po domače Miha, le kadar je bil oni v kaki boljši družbi, mu je moral rehati: „Gospod Ossreinigg!“

„Hej, pustimo te abotnosti in rajši ga dajmo še en liter...“

Ko je danes Žvap stopil pred njega, se je napravil osuplega:

„Pavel — kaj pa je tebe prineslo tako nenadoma?“

V resnici pa je sam poslal pisarja v gozd, da Žvapa spodi domov.

Žvap se je trudoma sesedel na klop kar v veži in dejal naravnost:

„Ne delaj se neumnega, kakor bi nič ne vedel —“

„Kaj se je zgodilo, da si tako nataknen?“ Osrajnik je bil v zadregi, ker nista bila sama, zato je nekdanjega vrstnika naglo potegnil v pisarno in ga obzirno posadil na usnjat stol.

„Kaj je? Izprazni se zdaj!“

Medtem je že zarožljala steklenica v stenski omari.

Žvap je zvrnil dva kozarca slivovke vaze.

„Kljub temu, da se mi že od jutra dela temno pred očmi — prijatelj Miha Osrajnikov, sem vendar dobre volje. Nič ne zamerim, čeprav se norčuješ iz mene: naročil si pisarju, pojdi in spodi slepega Žvapa domov, ker ni več za rabo, ker dela sam izmeček...“

„Ali ga boš še kozarec, Žvap?“ ga je prekinil trgovec.

„Daj sem, ne bom se ga branil, ker ga bom odslej le še redkokdaj okušal. — Povem ti pa, ne delaj še neumnega in povej po pravici: Dragi prijatelj, Pavel Žvapov, ki si bil včasih strah in trepet vseh razbijačev od Velikovca do Labuda, srčno mi je žal, toda tvoje delo je dognano; ti si odslužil, ne jaz, ne kdo drug te v gozdu ne more potrebovati...“

Žvap se je kratko prekinil, nato pa nadaljeval z bridkim glasom:

„Nič ti ne zamerim Miha, saj si prav imel. Vsaka stvar enkrat dozori in tako sem tudi jaz dozorel. Dozorele so moje oči. Zato se mi zdi, da sem izgubil tudi že pol svojih moči. Komaj in komaj sem prišvedral v trg.“

Trgovca je pozorneje pogledal skrušenega tesača in videl, da njegovi udi drgečejo, kakor bi ga tresla mrzlica.

„Prav imaš. S teboj je pri kraju...“ je mislil sam pri sebi. Glasno pa je rekel:

„Preveč si žalosten. Ako petdeset let, od jutra do večera poslušáš eno in isto pesem, si misliš, da brez tega ne moreš živeti. Človeška pamet pa pravi: ako si se trudil petdeset let, potem je čas, da izprežeš in si oddahneš“

„Izprežeš! Ali ne veš, da moram namesto cimrake vzeti beraško palico v roke — če hočem živeti?“

„Ako bi ti rekel: Pavel, zakaj pa v svojih moških letih nisi nič na starost mislil, bi bilo to očitiranje. Toda jaz ti nočem očitati. Poznava se od nekdaj in nočem reči, da bi ti ne hotel pomagati. Storil bom korake pri občini...“

Bridkost, ki je zalila Žvapu srce, se je spremenila v trpkost in srd.

„Napravi obračun, kaj bi govorila nepotrebne reči.“

Obračun je Žvapu vrgel še čez 30 šilingov. Ko mu je Osrajnik našteval denar, je dodal:

„Da ne boš o meni slabo mislil, ti iz svojega dajem še sto šilingov povrhu... Ko boš zimiš v bajti, zakopan v sneg in samoto, se z Nežo tudi mene spomnita s kakim očenašem. Pride čas, ko je človek le še za molitev dober.“

Žvap je že iztegnil roko po stotaku, pa jo je zopet umaknil.

„Ne preišluj, Žvap! Prav ti bo prišel ta denar in tudi molitev ne bo škodovala ne tebi ne meni. Spomni se malo nazaj — za trideset let — in videl boš, da imam prav...“

Žvap se je tedaj dvignil, visok in koščen, njegove oči so se zapičile v okroglega Osrajnika, njegov glas pa je vprašal:

„Ali misliš na Mudafovega kajžarja v Senčnem kraju, ali pa na Pozdiha v Ivnici...?“

„Ne mislim niti na enega izmed obeh, niti na nobenega izmed tolikih drugih, mislim le na sebe in tebe, kako sva ponoči, na skrivnem zaznamovala debela, ki v kupčijo niso bila všteta. Mislim na to, kako sva račune delala... Ha, ha, ha!“

Ta suhi smeh pa se Žvapa ni oprijel.

„Ako ti, ljubi Osrajnik, tako misliš — potem shrani svoj denar in mir besedi. Za svoje grehe bom jaz sam odgovarjal.“

Po teh besedah je zaloputnil vrata za seboj.

Žvap je bil po vsem okraju znan tesač. Njegova cimraka je žvenketala po lofentolu, v Mežiški dolini, na pobočjih Svinske planine, po dobravah Podjune in obdravskih bregovih od Kamna do Traberka. V mladosti je nosil zelen kvabuče, pel je čisto in visoko, da je v ušesih cingljalo, in kadar je polagal pesti na gostilniške mize, so se krčme same od sebe jasnile.

Zato se je novica o njegovi bolezn hitro raznesla po okolici. Številnim njegovim znancem je bila kakor opomin iz onega sveta; kdor jo je slišal, je sam pri sebi pomislil:

„Ako je takega hrusta položilo, potem ga ne bo več izpustilo. — In če je zmagalo njega — kaj bo potem z menoj...“

Žvap, ki se je kmalu po obračunu z Osrajnikom vlegel na bolniško posteljo, je cele ure nepremično strmел v sajasti strop nizke izbe ali pa skozi okence pri vznožju v izsekan jan gozdnatega hriba onstran globeli. Čeprav ni občutil nobenih posebnih bolečin, je bil kakor zlomljen. Noč in dan, dan in noč mu je zvenelo v srcu:

„Žvink, žvink...“

Za tem obučtkom pa je vedno močnejše bolelo spoznanje:

„Zdaj pa nikdar več ne bo žvink, žvink...“

Zunaj je bila mrka jesen, globel se je vedno bolj napolnjevala z meglo in potok za bajto je vsak dan neslišneje tekel. Čez dva dni pa je padlo snega do kolen in pod njegovo odejo je zamrl odmev vode.

Neža je razbila zadnjo grčo na tnalu, naložila železno peč, se stisnila v kot in zarožljala z rožnim vencem. Bajta se je pogreznila v zimski mir.

Popoldne pa se je nenadoma stresla stena. Pred bajto se je s hruščem zaustavila vprega in čez prag se je privalil zasneženi Jažev hlapec.

„Gospodar vama pošilja voz drv, da ne bosta zmrznila.“

V mraku je stopil v izbo sam Jaž. Niti poslušal ni, ko se mu je Neža s sklenjenimi rokami zahvaljevala za pomoč, temveč je prižgal pipo in se usedel k Žvapu. Jaž je bil bogat kmet iz Jamnice, posestnik dveh gruntov in znan skopuh. Pred leti enkrat je Žvap delal zanj.

„Zima...“ je pričel Jaž.

„Zima navsezgodaj!“

„Postarala sva se...“

„Mene je položilo...“

„Kaj si hočemo, vsi smo na tem potu.“

„Ali misliš, da mi ne bo odleglo?“ je boječe pobaral Žvap.

„Mogoče ti bo, mogoče ti ne bo, kdo bi vedel! Toda bolj hvalježno je misliti na zadnjo uro, da človeka ne iznenadi.“

Žvap je molčal, po mozgu je prenehalo cingljati žvink, žvink! Jaža ni nikdar prav mogel in zdaj mu je postajal posebno zoprni.

„Kaj naj človek navsezadnje dočaka na tem svetu? Še meni ni do tega, dasiravno bi si lahko toplo postlal. Sebi si v nadlego in drugim. — Saj veš, kako je danes s sosesko. Vsak bi rad ob njej živel.“

Žvapov obraz se je nagrbnčil.

„Ne misli, ljubi Žvap, da na tebe cikam. Bolj pameten si bil kot jaz! Ti si použil, kar si prislužil — medtem ko sem jaz nosil v hranilnico in sem si po prevratu hleb kruha kupil... — Ampak sedaj, ko je človek že na tem potu, kaj bi se obračal nazaj. — Ko sem čul, da te je vrglo, sem si mislil: Gotovo nima tople bajte... Sedaj si preskrbljen za nekaj časa s kurjavo, medtem pa bo bog naredil svoje. Stene so, kakor vidim, še trdne, zato nalagaj v peč in kar pride, pride. Ni prijetno ležati na mrzlem, po mojem je tudi smrt na mrzlem ležišču hujša od one na toplem.“

Žvap se je zahvalil s presunjenim pogledom.

„...ko sem tako premišljeval, mi je nekaj reklo: Stopi k Žvapu in se mu oddolži. Saj ne veš, kdaj te zadnja ura čaka! Na moji duši sicer nič ne leži, toda tudi sleherno trohico je treba razčistiti. Kdo drug bi se mogoče na to niti ne pomrdnil. Toda jaz hočem imeti vest čisto... Pred tridesetimi leti, ko sem sekal na Jazovcu, sem ti pri računu zatajil nekaj mer. — Ni bilo veliko, toda bilo je! Mislil sem si: Žvap bo tako vse zlil po grlu, škoda denarja — jaz pa ga spravim k pridu... Tako se je zgodilo! Ti tega niti zapazil nisi in ako bi hotel biti lopov, bi mi tega sedaj ne bilo treba razlagati. — S tem pa, da sem ti zapazil bajto s stogi drv, sem svojo krivico popravil. Prav za prav to nobena krivica ni bila. Takrat bi bil tiste rajniše zlil po grlu — danes pa bi zmrzoval v bajti. Zato pa — ko boš stopil pred sodnika, boš o svojem prijatelju Jažu le spoštljivo govoril...“

Bolnega tesača je davilo v grlu, da ni mogel ziniti. Jaž se je pa poslovil od njega in od Neže.

„Mnogo laže grem, kakor pa sem prišel. Vedel sem, da sta pravična. — Zmolita tudi zame kak očenaš...“

3

Dva dni se je Žvapova bajta pogrezala v tihoto zasnežene globeli. Tretji dan pa so na gazi pred bajto zaškripali kvedri, v bajto se je privabil Repasov pastir in butnil ogromen cekar na mizo.

„Koline sem prinesel!“ se je v zadregi odhrkal. Ko pa je okrog sebe opazil samo siromaštvo, se je smelo usedel k peči.

Žvap je napel oči: Repasov s Podnjive! Kaj pa ta: Ali je že v Podnjivo prodrla novica o njegovi bolezni?

Pastir se je kmalu razgrel in razkoračil:

„Ali imate tobaka?“

Ko je polnil iz Žvapovega mehurja, je fantin pripovedoval:

„Morali bi klati šele o božiču, toda prasici je nekaj prišlo, da smo jo morali zabosti. Vampe sno nastavili lisicam, meso pa smo dali oferjem. Gospodar je tudi za vas naložil en cekar.“

Žvapa je trla jeza. Najrajši bi bil vzrožil in vrgel mrhovino iz bajte. Toda Neža se je že spravila nad cekar in začela razdevati meso. Ko pa je bil pastir zunaj, sta bruhnila iz njega jeza in užaljenost:

„Mrhovine ne bom žrl...“

Poln grenkobe se je uporno okrenil k steni in se grizel v pre-mišljevanje, kaj je Repasa napotilo, da mu je poslal koline. Repas je bil ošaben kmet, s katerim se že od mladosti nista marala, čeprav sta skupaj odraščala. Sedaj mu pošilja koline.

Neža je spekla ribo in po sobi je prijetno zadišalo. Ob prijetnem duhu se je Žvapu umiril puntajoči se stud in na ženino prigovar-janje je le večerjal. Ko sta bila sita, je Neža vzdihnila:

„Z mesnino sva preskrbljena za vso zimo...“

Žvapova jeza se je počasi sprevračala v onemoglo užaljenost.

Po večerji se je kakor lisica prihulila v bajto Podeževa Mojca. Ob podbojih je zaropotala posoda.

„Mati so nalili mleka in polič smetane. Posodo moram nesti nazaj.“

Neža je nalila dve golidi mleka in golido smetane.

Ko je deklina odšla, sta se oba pogreznila v tihe misli. Kaj je nenadoma prišlo nad te ljudi? Te spremembe — Jaž, Repas, Podeževka. Ljudje, o katerih sta prej slabo mislila kakor dobro.

Razmišljanje je zaključila Neža z vzdihom:

„Ako bo šlo tako, potem nama ne bo hudo.“

Naslednji dan pa sta še bolj zijala. Obiski iz vse soseske so se ne-prestano čredili, da je bila do bajte kmalu izhojena široka gaz.

Najprej je prišel stari Repas z mehom ajdove moke pod pazduho. Na pragu se je otrcal:

„Bil sem v mlinu, ali ne gre, vse je pokrito. Pa sem se hotel pre-pričati, kako je pastir včeraj opravil...“

Žvap se je s silo delal prijaznega. Repas je kadil tobak in hodil kakor maček okrog vrelih jegličev.

„Naposled sva prišla tja, odkoder ni ovinka. Danes je prijelo tebe, jutri lahko mene. — Neumno je, dotikati se starih stvari, ali jaz mi-slim, da si je treba biti na jasnem, preden odkašljamo. — Ti si me zmeraj po strani gledal, od tistih dob, ko smo bili pri svetem Roku, ker si mislil, da sem ti jaz prikopal tistih osem mesecev. Mislil si, da sem krivo prisegel. Pa nisem. Če sem na sodnji na tebe valil, sem delal zategadelj, ker se v tistem metežu sam nisem spoznal. Mislil

sem, da sem prav delal! To sem ti hotel povedati, da ne bi kaj ostalo med nama ...“

„Lopov si bil in lopov pojdeš na oni svet!“ si je mislil Žvap. Pred nekaj dnevi bi mu to še v obraz zabrusil, sedaj pa je bila njegova te-saška upornost in neprizanesljivost že tako zlomljena, da je vse pogoltnil in rekel:

„Pusti te fantovske norčije! Vsak bo za sebe dajal odgovor.“

„To je tista stvar! Toda na to se moramo pripraviti, da pred več-nim sodnikom ne bomo drug drugega tožili. Odpustiti si moramo že na tem svetu, kaj ne, Neža?“

Neža mu je pritegnila, Žvap pa ga je smehljaje se pomiril:

„Zategadelj te ne bom hodil strašit, čeprav si se takrat ti in vsi drugi zmazali in sem jaz za vse plačal. Kar je bilo, moramo po-zabiti!“

„Pravično si govoril!“ je zakrehetal krmežljavi Repas.

Ko je vstajal, se je spomnil:

„Res, Neža, kaj bom nosil to betvo moke s seboj. Stresi jo v krušnico, pravijo, da ajdovi žganci olajšajo sapo. Doma še imamo, hvala Bogu! —“

Komaj je odšel Repas, je že prišla Podeževa mati:

„Ko sem čula, da Pavel leži, sem takoj poslala Maričko. Bolezen, starost in zima — moj Bog, kako bi bilo, ako bi drug drugemu ne pomagali! ...“

Žvap je zakašljajal in Neža je ropotala v kotu.

„Menda ne bo tako hudo! Grča si, Pavel, ali tudi na take pride vrsta. Tudi jaz sem o pustu že napravila križ pa sem se vseeno zopet izlizala.“

Žvap je premišljeval, kaj jo je neki prignalo, ko ga je obisko-alka sama prekinila:

„Zmeraj sem bila nate malo nakajena, ker si nekoč po soseski raznašal, da sem ti odškrnila nekaj dnin, ko si pri nas prekrival ostrejša. To ni bilo res! Vsako dnino sem si sproti zarisavala na dveri in sem jih vsega skupaj petintrideset zarisala. Ti si pa trdil, da si jih napravil štirideset! Nisem te ociganila; ako se je kaj zgodilo, potem se je zgodilo le zaradi pomote! Zmoti se lahko vsak človek. Zategadelj pa še ni treba plačevati za maše, temveč je treba stvar dopovedati.“

Žvap ni nič rekel, Podeževka pa je še pri odhodu obljubila:

„Odslej bo Marička vsak drugi dan prišla z mlekom. In če imaš, Neža, kaj posebnega, kar njej naroči. Saj nisem kaka požrešnica, nikoli bila in nikoli ne bom!“

Za njo je prišel Ražej iz Pleč z oprtanim pučem, ki ga je kar nastavljal s pipo, katero je prinesel s seboj.

„Najbolj cenim ozimničevce, ker je dober za prsi. Jeseni sem ga nalil sod za posebne priložnosti, zdaj pa, ko sem čul, da te je vrglo, sem si rekel: Pavlu bo dobro storil! Potegni ga, je kakor strd!...“

Žvap je pil in se čudil Ražejevi dobrotljivosti.

Ko sta bila že pri tretjem litru, se je Ražeju otajalo:

„Ti si tudi nekaj polovnjakov potočil iz moje kleti! Če se ne motim, si kupil tri. Eden se ti je menda v jesih spremenil... Toda pri tem ne zadene mene nobena krivda! Človek ne more povsod sam biti! Takrat je bila slaba sadna letina! Se reče, pri meni je — hvala Bogu, bila dobra, a v okolici ni bilo sadja. Pa sem za domačo uporabo dal prilivati vodo k tolkovcu, da bi se še več prihranilo za prodajo. Saj veš, kako je in takrat sem bil še dolžan... Hlapec pa je k vsaki preši namesto enega vedra prilil dve vedri vode. Voda je sicer pri nas taka, kakršne daleč okoli ni... in tako se je zgodilo, da sem ti takrat prodal polovnjak lesnikovca za čisto pijačo, ki se ti je potem v jesih spremenila...“

Žvapa je silil bolesten smeh.

Procesija sosedov, znancev, prijateljev in sovražnikov je trajala vse naslednje dni. Oglašali so se ljudje, da jih je Žvap komaj spoznaval. Medtem ko je Žvapa od kraja navdajala bridkost in se mu je upirala duša pred občutkom beraštva, se je to čustvo začelo izpreminjati v vdan prezir in ga polniti z vedno močnejšim studom do tega sveta. Do zadnjega mu je bila misel na smrt zoprna, toda v zadnjih dneh so se ti neprijetni občutki stajali. Hkrati pa je prišel vidno slabeti.

Konec tedna se je oglasil občinski pisar zadeli starostne podpore. Svojemu poročilu je pripisal:

„Bajta založena z živežem! Za prosilca renta najbrž ne bo prišla v poštev, ker bo umrl. Ostane le še njegova žena!“

4

Prav razveselil se je Žvap, ko je nekega jutra priropotal v bajto tesač Graš, stari njegov znanec iz Rude, s katerim sta veliko skupaj sekala, a se že nekaj let nista več videla. Graš, ki je bil tudi brezposeln, je ostal pri bajti dva dni, se gostil s kolinami in izpraznil puč z ozimničevcem do dna.

Dvakrat ga je Žvap pridržal:

„Ostani, Graš, še nekaj dni in počakaj na mojo smrt!“

„Ne šantaj takih bedarij, Žvap! Popravil se boš; ko bo prišla vigred, bova skupaj vzela kako poseko in spet bo pela sekira: žvink, žvink...“

„Ampak na pogreb boš prišel, če bo treba...“

„Zanesi se name, pa čeprav imam tri ure do sem.“

„Nositi me morate le tesači!“

„To je moja skrb, Žvap! Karnuh, Čegun, Žigoj in jaz...“

Ko je Graš slednjič vzel palico v roke, se je še zadnjič obrnil k svojemu znancu:

„Nekaj sem te mislil še prositi, če ne boš hud! Človek le ne ve, kaj ga čaka. Pavel, ne bodi hud, ker sem te takrat, ob plebiscitu, pregovoril, da si glasoval za Avstrijo. Vem, da si posihmal z menoj vred večkrat preklinjal to goljufijo. Organiziran sem bil pri socialistih in so me naplahtali, da sem agitiral za Avstrijo. Pravili so, da se bo v republiki delavnemu ljudstvu cedilo mleko in strd. Zdaj pa imaš hudiča...“

„Tiho bodi, Graš, so nas pač opeharili, kakor se to ubogim ljudem vedno godi,“ ga je potolažil Žvap.

„Torej je ta reč pozabljena?“

„Pozabljena, pozabljena!“

Koj za Grašem je prišel na obiske kajžar Ogničar od Drave. V mladih letih sta z Žvapom dosti skupaj sekala, potem pa si je iz pristradanega denarja kupil na produ kočuro za dve kravi.

„Čul sem, da te je vrglo, pa sem se takoj prepeljal čez vodo.“

V bajti je še od Graša ostalo nekaj vedrega, neprisiljenega in obisk starega znanca je bil zato od srca dobrodošel.

„Mislim, da si ravno o pravem času prišel!“

Ko je Ogničar prisluhnil sumljivemu vretju v Žvapovih prsih, je takoj napravil svoj sklep. Da bi prijatelju ne otežil srca, je na dolgo in široko zabavljajl čez slabe razmere, čez krizo, čez sušo in oznanjal konec sveta.

„Sedaj je tisti, ki ga smrt reši, še srečnejši! Kaj bi od tega sveta? Siromaštvo, davki in biriči! Pravijo, da bo vojska.“

Žvap in Neži je Ogničar tako od srca govoril, da mu nista dala oditi in si je moral čez noč postlati na klopi pri peči. Ko je drugo jutro začel jemati slovo, se je videlo, da ga še nekaj tišči. Toda šele zadnji hip se je odkašljajl:

„Nekaj sem te še mislil pobarati, neko sitno reč!... Saj nisi hud name, ker sem te takrat naplahtal, da si glasoval za Jugoslavijo? — Obljubljali so mi, da se bo grofovska zemlja razdelila med kajžarje in kmete, če zmagamo. Trdili so tudi, da bo za nas bolje. Mene pa, kakor veš, žulijo tisti ogoni, ki jih imam v najemu od graščine že čez dvajset let. Zato sem verjel.“

Žvapa je prešinil rahel nasmeh. Skoraj v zadregi je odvrnil:

„Oh, ne ženi si tega k srcu, Ogničar! To sem že davno pozabil!“

„Dobro je, zdaj lahko mirno grem! — Si moramo pač tako misliti, da so nas vse od kraja speljali na krivo pot!“

Kmalu nato je zaškrpala gaz po zasneženi globeli in kočja se je spet pogreznila v zimsko samoto. Po zadnjih dveh obiskih se je bolnik še bolj zatopil v zamišljenost, iz katere ga je le v presledkih dramil dušljivi kašelj. Kadar je zadremal, je kmalu začel sanjati in blesti.

Nežja je začelo postajati strah.

5

Bilo je že pozno in v bajti je bledela leščerba, ko se je prihulila iz veže Nežina prijateljica, stara Burga. Plaho se je ozrla na bolnika, ko pa je zapazila, da menda dremlje, se je lotila svoje prijateljice.

„Ali si že govorila?“

„Kakor sem ti že naprej povedala: Grdo se je obregnil, češ, ali sem že križ naredila nad njim!“

Starki sta kakor pribiti obsedeli v kotu.

„Toda nekaj se mora ukreniti! Slab je...“

„Kaj ko bi ti poskusila, Burga?...“

Bolnik se je predramil in uzrl novo obiskovalko. Nikoli je ni mogel prav videti in tudi med boleznijo je čenčala večidel le z Nežo. Zdaj se mu je pa približala s čudno vabljivim obrazom:

„Kako je, Pavel? Spal si!“

„Mislim, da bom kmalu za vedno zaspal!“ je odvrnil bolnik.

Neži se je skrčilo srce.

„Če je tako, ali si že kaj mislil na obračun...“

„Kaj pa to tebe briga!“ se je zadril Žvap in se srdito obrnil v kot.

Burga je klecnila, nekaj pošepetala z Nežo, nato pa jo je požrla neslišna noč. —

Kakor hudi duh se je širila po soseski novica, da je Žvap že čisto na koncu in da je nevarnost, da bo umrl brez Gospoda. Na zasnežene domove po vrhovih in globelih je ta novica legla kakor težka mora. Celi soseski je bilo znano, da Žvap ni duhovnih reči jemal tako natanko, kakor bi se kristjanu spodobilo. Že od mladosti je imel navado, da je ob nedeljah cerkev le od zunaj podpiral, največ zaradi tega, da se je potem na sejmišču postavljaj. Bil je razvpit zakrknjenec, ki ga ni ganila nobena reč.

Kljub temu, da Žvap nikomur ni delal spotike in ni mogel imeti nad seboj nobene posebne odgovornosti, je njegova zakrknjenost predramila vso sosesko.

Župnik se je posvetoval z mežnarjem. Nato se je odpravil v samotno bajto cerkveni ključar Ožeg. Ko je po dolgem pripravljanju prišel z besedo na dan, ga je Žvap užaljeno odpravil:

„Ali sem vam že tako v spotiko!“

Ožeg je odšel neopravljenih poslov.

Smrt se je očividno bližala bajti. Bolnika je vedno češče obhajala slabost, kdaj pa kdaj je že začel izgubljati zavest. Nežo in Burgo je navdajala groza.

Ostala je le še ena tolažba:

„Po Lukeža!“

Kmet Lukež iz soseske je bil na glasu, da s svojo besedo premaga vsakega zakrknjenca in da je na zadnjo uro otel že mnogo duš pogube. Razen tega so o njem govorili, da si je svoje posestvo pribarantal na sejmih ter da ima mnogo na svoji grbi. Zato da se skuša odkupiti z reševanjem vragu zapisanih duš. Zategadelj je imel tudi priimek: Zveličar.

Žvap je bil precej pri sebi, ko je prišel Lukež. Ponoči ga je neznansko dušilo, zjutraj pa mu je odleglo in po nekaj dneh mu je prvič zopet teknila jed.

„Pa so rekali, da se boš stegnil, zdaj pa vidim, da se zalagaš kot dninar.“

Vedri Lukežev glas je bolniku ugajal.

„Mene je tudi stiskalo, pa je minilo. To je vse od človeške volje in odločnosti odvisno,“ je lagal Lukež in izpod štrlečih obrvi zasajal oči v Žvapa.

„Ne verujem, da bi se izkopal!“

„Seveda se boš! Najslabše je, ako človek obupa,“ ga je bodril Lukež.

Ko je bolnika tako razvedril, je mahoma lopnil vmes:

„Kaj pa, ali si že opravil?“

Zakrknjenec je zazijal.

Zveličar pa ga ni pustil k besedi.

„Torej je vendarle res, kar trdijo. — Tega ne razumem, Žvap! — Saj veš, kako govorijo o žegnu: če ne koristi, škodi tudi ne! Nihče ne ve, kako je na onem svetu.“

Žvap ga je začel z zanimanjem poslušati.

„Ali misliš, da ne bi škodovalo...“

„Vse prej kakor to! Človek se umiri in to je za zdravje velikega pomena. Jaz sem ležal kakor klada, ko sem se pa spovedal, se je koj začelo obračati na bolje.“

„Že sam sem premišljeval, ali če se prav pobaram, nisem na tem svetu nič posebnega zagrešil, kar bi mi mogli na sodni dan šteti v zlo,“ se je branil bolnik.

„Ni stvar v tem, ali si grešil ali ne!“ je odvrnil Lukež. „Gre za to, da opraviš šego.“

„Ne vem, kako bi...“ je okleval bolnik.

„Le daj se, le spravi se!“ je pritegnila Neža, ko je videla moža omehčanega.

„Tiho, babel!“ je vzrožil Lukež nad njo. „Babe ne razumete ničesar, mi bomo to sami opravili. Take sile pa še tudi ni, kakor bi kdo mislil.“

„Naj bo po tvojem!“ se je zakrknjenec vdal.

Lukež je pridirjal k fari z novico, ko se je nedeljsko opravilo končalo in so se verniki vsipali iz cerkve. Še so bile množice zbrane na sejmišču, ko je srednji zvon zazvonil na spoved. Takoj je zavrelo med množico:

„Žvapa gredo spovedovat!“

Skoraj pol fare se je usulo za duhovnikom in mežnarjem, ki sta se napotila v samotno globel. Na čelu te procesije je zmago-slavno korakal sam Lukež, za njim pa Jaži, Repasi, Ražeji, Ogrizki, Podeževke in drugi občani, ki so hoteli biti deležni od-pustkov tega dogodka.

Medtem ko je bil Žvap od kraja nezaupljiv in redkobeseden, se mu je duša polagoma odtajala in z otroško zaupljivostjo je začel naštevati spovedniku vse svoje grehe in krivice, dokler je segal njegov spomin nazaj. Med drugim je zdeval s svoje duše tudi skrivnost, da je ob plebiscitu na Koroškem ogoljufal Graša (kakor Ognjičarja. Od prvega je dobil pet kilogramov sladkorja in dve stavi zimskega perila, od drugega pa dva kilograma to-baka in vrečo pšenične moke, glasoval pa ni niti za Avstrijo niti za Jugoslavijo, temveč je obe glasovnici strgal...

Več kakor eno uro je trajala spoved in soseska, ki se je zgri-njala pred bajto, je postajala že nestrpna. Odmolila je že vse tri rožne vence, da bi bog zakrknjenca omehčal.

„Dolgo se dajeta!“ so mrmrali možje med seboj.

Nekdo je piknil Lukeža:

„Zdaj gre za novo šprikljo na lestvi.“

Medtem so se odprla vrata, spoved je bila pri kraju. V snegu klečeč je soseska sprejela blagoslov. Nato so se počasi razgubili po samostnih stezah mrkih pobočij.

Že drugi dan so zapeli farni zvonovi Žvapu zadnjo popotnico. K pogrebu se je zgrnila vsa soseska, prišli so in se utešili vsi nje-govi dobrotniki zadnjih dni, prišel je celo Osrajnik iz trga. Nosili so ga štirje tesači. Pogrebci so v en glas sodili, da je bil Žvap po-štenjak, kar je dokazal tudi že s tem, da se je ravno o pravem času spravil s tega sveta, še preden je padel soseski v nadlego.

SAMORASTNIKI

S prijateljem Lipušem Košatom sva se soparnega poletnega dne po več ko dveurni hoji zvrnila na hrbet širokega gozdnatga slemena, ki se je naslanjalo na severno pobočje mogočnega Obirja. To sleme tvori z mnogimi drugimi tisto pohlevno obirsko predgorje, ki se izgublja na sever proti Dravi in ki ima podobo nagrbaničenih korenin obirske gore, ko da bi ta gora pila z njimi iz Drave in po njih srebala sokove za svoje večno življenje. Ena teh korenin, najmogočnejša med njimi, se je drzno postavila Dravi v bran in zasukala njen tok proti severozahodu; tako se je zaokročila tvorba Podjune, teh nedrij koroške dežele.

Vrh tega slemena, Karnic, je v prejšnjih časih živel kmet Karničnik. Rekli so mu tudi Kresnik in sicer zategadelj, ker so Karničniki imeli pravico in dolžnost o kresu na Obirju kresove žgati. Zato so bili znani ne samo po bližnji Podjuni in po spodnjem Rožu, temveč tudi po vseh krajih Koroške, koder so se ti kresovi videli.

Karniška huba je bila ena med prvimi, če ne prva, ki je v teh krajih postala žrtev tako imenovane „kmečke kuge“, bolezni, ki je v drugi polovici preteklega stoletja uničila po Karavankah na stotine kmečkih posestev. Danes so Karnice grofovsko last in od nekdanjega njihovega ponosa ni ostalo skoraj nič. Polja so bila že davno zasajena in lepi gozdovi so jih že drugič prerasli; od hramov so ostale samo lesena bajta in ovčje staje; oboje je danes bivališče ubornega najemnika, ki pa bolj zasluži ime drvarja, zakaj na preostalem polju okrog bajte more rediti le dve, tri krave in par ovac.

Sledovi ostalega, nekdanjega obširnega poslopja Karnic so se že vdrli v zemljo, le tam, kjer sta bila nekdanj ognjišče in krušna peč, se še vidi kamenito groblje, ki ga ruša še do danes ni mogla prerasti. Okrog bajte sameva nekaj suhljatih tepk in lesnač, odetih v plininski drevesni mah, da se zde ko sivi strahovi, sicer pa pritiskajo na to tesno bivališče od vseh strani črni lesovi s svojimi temačnimi sencami.

„Ta hiša mora imeti zanimivo zgodovino,“ je začel Lipuš Košat, ko sva se nekoliko ohladila. „Vsaka kmetija, ki jo je svoj čas požrla ‚kmečka kuga‘, ki je prišla iz kmečkih v gosposke roke, ima svojo posebno storijo. Mislim zgodbo, kako je do tega prišlo, kaj je povzročilo zadnji sunek.“

Njegov pogled je zamišljen pil borno sliko tega razpadlega kmečkega bivališča.

Obrnila sva se proti bajti pod lesom. Krog nje je vladala že plainska tihota, polna enakomernega žuborenja vode, ki je v mogočnem loku curljala iz mahovitega tatermana¹ v široko korito. Ta vodovod je bil menda tudi še spomenik nekdanje karniške svojine. Gotovo že par sto let stara bajta je bila lesena in zgrajena v tistem prijetnem gorskem slogu, ki se s svojim razveženim ostrešjem in z aherci² tako sklada z okolico, da si večje umetnosti niti predočiti ne moremo. — Njene stene so bile od starosti in vetra že počrnele in razpokane; kazila so jo le prevelika, neokusno zaokvirjena okna, ki jih je v te stene vstavila doba modernizacije stanovanj.

Pri bajti nisva opazila nikogar. Zdelo se je, kakor da ni nikogar doma, čeprav so bila vežna vrata na stežaj odprta. Ko sva hotela vstopiti, naju je že za pragom prestregla starka:

„Sami nimamo nič; ubogi najemniki smo.“

Starka je bila zanimiva. Ko sva jo pomirila, da ji ne bova na težavo, se ni na njenem rumenkastem širokem licu sicer nič spremenilo, ali po zgibih njenega telesa sva spoznala, da ji je padel kamen s prsi. Po njeni zunanosti bi bilo težko uganiti njeno starost. Po svoji že precj zgrbljeni izsušeni postavi bi mogla imeti tudi 80 let, po gibčnosti 20 let manj, a po njenih živih neizgorelih očeh ter po še gostih, komaj na rahlo posrebrenih laseh bi ji človek prisodil še deset let manj. Vidno zadovoljstvo ji je tudi šinilo čez razorano lice, ko je čula, da govoriva slovenski; kajti tujci, berači in turisti, ki so hodili tod okrog kot gospodje, so bili skoraj izključno le Nemci.

Ko je starka po nekaj besedah utrujena sedla na prvo prečnico strmih, zakajenih stopnic, ki so iz veže vodile na podstrežje, sva spoznala, da ji nisva v napotje. Duh sajastih sten in njih prijetni hlad sta naju objela z vso domačnostjo, da sva se tudi midva usedla pred starko na nizki prag preddverja.

„Ali je to vse, kar je ostalo od nekdanjih Karnic?“ je Košat naravnost vpadel s svojo željo, da bi kaj več zvedel od starke.

Stara mati pa se ni ganila; Košat je moral mleti dalje.

„Koliko let je že, odkar so Karnice grofovske?“

„Karnice so bile prodane 1875. leta.“

Njen suhi glas je imel neki poseben strasten prizvok, ki ga je Košatovo tenko uho takoj ujelo.

„Mati, kako je prišlo do prodaje karniške hube...?“

¹ lesena cev, iz katere teče voda v korito.

² pristrežje na koncih slemena.

„To je skurna³ storija.“ Starka se je kratko odrezala, ko da bi hotela zadušiti oživljeno čustvo. Preden pa sva utegnili še siliti vanjo, so se njene oči v globokih jamah zabliskale, da se je čudno pomladil ves njen žolti obraz; v njenih prsih je nekaj zahreščalo, ko da bi počila tajna struna, potem pa je nepričakovano goreče izsula iz sebe naslednjo zgodbo Karnic.

Na Karnicah je živel star rod in že od nekdaj je bila tu bogatija doma. Huba je imela tri sto johov grunta, njen svet je na treh straneh slemena segal dol do doline, kakor bi se Karnice s tremi mogočnimi nogami upirale v nižavo, njeno zaledje pa se je naslanjalo na visoke obirske stene. Včasih je karniški svet segal baje celo do vrha Obirja; ta svet jim je zaradi nekih zadev vzela gosposka. Od tistih časov menda so imeli Karničniki pravico žgati kres na Obirju. Zaradi tega so bili znani daleč po koroški deželi, vsaj tako daleč, kolikor so se videle Karnice. Te pa so na severni strani Obirja najvišje selišče in je odtod odprt ves svet do Savinje, do Dobrača in tja čez Šentvid. Znano je tudi, da niso Karničniki v starih časih opravljali tlake niti niso dajali desetine, temveč so plačevali dačo v zlatu. — Vrh slemena, koder raste zdaj črni les, so pokrivala položna polja, pri hiši se je redilo čez trideset govedi in čez sto ovac, razen tega sta spadali k hiši še dve, ob vznožju slemena ležeči bajti, katerih vsaka je tudi zmogla nekaj volov.

Karničniki niso bili znani le kot zamožen in mogočen rod, pač pa so bili znani tudi po svoji ošabnosti, trdovratnosti in samoljubnosti. Ta lastnost jim ni bila vcepljena le od prvotnega njihovega ognjišča, marveč so jo rodile tudi mogočne ženitve; karniške gospodinje so bile iz samih mogočnih hiš bližnje in daljne okolice; celo čez Dravo so bili Karničniki v sorodu z imenitnimi hišami. Pri hiši se je košatil napuh, ki je mnogo pripomogel k žalostnemu koncu Karnic.

Moja zgodba se pričenja pred kakimi sto leti, ko je gospodaril predzadnji Karničnik, ki je imel troje otrok, dva sina in eno hčer. Kot po navadi je bila huba namenjena najstarejšemu sinu Ožbeju, zato ga je dal oče naučiti pisanja in branja; da se nauči nemški, ga je še čisto mladega dal na zmeno tja za Svinec, razen tega ga je tudi oprostil vojaške službe.

Ko je bilo Ožbeju dvajset let, je prišla k hiši za ibržnico Hudabivška Meta iz belanskih globač. Hudabeli so bili kajžarji, ki so se preživljali z dninarstvom, z divjim lovom, s kresanjem smole in s prodajanjem črnega oglja. Zaradi tega in pa, ker je bila bajta zmeraj polna otrok, so bili na slabem glasu, čeprav so bili pošteni kot druga

³ zoprna, grda.

soseščina. Še dandanašnji je huda biti siromak; takrat pa, v starih časih, ko ni imel ubogi človek sploh nobene pravice, je bila revščina še hujša in sramotnejša. Najbrž so jim tudi iz tega vzroka dali tako zlobno ime. Otrokom so bili Karničniki botri.

S sedemnajstimi leti je postala Meta najlepši deklič v vsej fari in gotovo tudi v celi Podjuni. Bila je srednje velike postave, belega obraza, plavih oči in temnih, ko konoplja dolgih las; njena koža je bila žametna, njena postava kot tisa na Obirju. Njena botra, karniška gospodinja, je hitro spoznala, v kaki nevarnosti je mlada iberžnica Meta. Zato jo je navajala k samozatajevanju in pokori, da je morala moliti več rožnih vencev, kakor pa ostala družina.

Meta še ni dobro prestopila sedemnajstega leta, ko je že postala široka z Ožbejem.

Pri hiši je bilo, kakor bi udarila strela. To je bil nezaslišan dogodek in dva dni ni jed nikomur dišala. Nad hišo je legla strašna mora:

„Sramota za Karnice...“

Najprej je Karničnik položil Ožbeja na koleno in ga pretepel kot petletnega otroka. Na Meto ni nihče položil prsta. Toda čim se je zvedelo o nesreči, ni smela več sedeti pri mizi. Zaprli so jo v posebno kamro, kjer je vsa odrta⁴ čakala na sodbo.

Drugi dan so zagnali po staro Hudabivnico, ki je kot vdova zastopala tudi očeta. Ko je kakor zbegana zver pridirjala na Karnice, je že na dvorišču na glas zavekala:

„Meta, Meta, kaj si storila?...“

Njen jok je predril do Metine kamrice. Vendar ni mogla materi odgovoriti, ker so njen jok zadušili onemogli krči njenih izjokanih prsi. Toda gorje ti, ubogo dekle belanskih globač.

Karničnika sta sprejela mater kakor dva sodnika:

„Poglejte Hudabivka, kakšno sramoto ste nam rodili?...“

Obraz nesrečne matere je bil bolj prestrašen kot nejevoljen nad tem, kar se je zgodilo. Kako tudi ne? Doma je imela še troje majhnih otrok, dvojce, četudi mlajših od Mete, pa je služilo za pastirja pod Olševo.

Nato se o Meti ni več govorilo. Hudabivko so posadili za mizo in jo pogostili po stari navadi, kakor bi se ne bilo nič zgodilo. Hudabivški materi je bilo, kakor bi jedla otravo; da pa ne bi razžalila hišne gostoljubnosti, je jedla po sili. Vsa hiša je bila tiha, razen gospodarjev ni bilo nikogar na spregled; vse se je zdelo nekam grozotno praznično.

⁴ objokana.

„Poslušaj Hudabivnica. Nočem ti delati težjega srca, kakršnega po pravici že imaš. Po tebi je prišla sramota nad našo hišo in ti odgovarjaš za to, kar si rodila. Nas ne zadene nobena krivica; bolj paziti, kot smo, nismo mogli. Da pa nihče ne bo mogel kaj čvekati, bom za pankerta položil na graščini trideset rajniš — za petnajst rajniš si takrat dobil par volov —; zato pa mi ti pri svoji krvi obljubiš, da Karnice ne bodo ne o tebi ne o Meti in ne o pankertu nikdar in nikoli več čule. Na graščini v Dobrlivesi bom poskrbel, da Meta ne bo dobila v bližini službe — Hudabivniki pa ne kajže.“

Hudabivnico je strah stiskal za grlo. Karničnik pa je nadaljeval:

„To je prva stvar, ki smo jo na ta način uredili; druga pa je pokora. Ti veš, kako se take reči že od nekdaj kaznujejo. Včasih so vlačuge pred cerkvami privezovali na sramotni steber. To je bila huda pokora. Zmenimo se, katero kazen ji naložimo. Poleg tega odločam še jaz, ker sem ji boter ter nadomestujem njenega očeta. — Ožbeja sem že sam kaznoval, da do smrti ne bo pozabil.“

Mož je govoril, ko da bi drva cepil. Njegov obraz je bil neizprosen, njegov pogled sovražen. Hudabivki so od strahu šklepetale čeljusti, mislila je na kajžo, na svojo staro mater in na troje mladih kljunov.

„Jaz ne vem, jaz nič ne vem, oče Karničnik...“

Toda Karničnikov sodni glas je nadaljeval:

„Povesno in večno sramoto.“

„Povesno in sramoto!“

„Povesno in sramoto, to pokoro sem ji namenil. Pokora mora biti, da se zadosti časti hiše, ki jo je nesrečna Meta oskrunila.“

Nato se je pričela pripravljati starodavna rihta, po kateri so po mogočnih hišah kaznovali prešuštvo. Gospodinja je pogrnila mizo z belim prtom. Karničnik je položil nanjo slamnico lanenega prediva. Nato je zaklical iz dimnice z ukazujočim glasom:

„Ožbej!“ In sin, ki ga ni bilo prej nikjer videti, se je privlekel v dimnico in se zrušil na klop pri peči.

Gospodinja je prignala Meto in jo posadila k mizi, da je bila obrnjena proti božji martri v kotu. Njeno lice je bilo zabuhlo od izjokane žalosti, oči pa krvave od pekočih solz.

„Mati, mati,“ je zajokala Meta, ko je zagledala staro Hudabivko, in se ji hotela vreči v naročje.

Telo stare Hudabivke se je streslo kot v smrtnem krču; toda, zavedajoč se hčerine krivde in svoje siromašnosti pred karniško mogočnostjo, je potlačila svojo materinsko ljubezen in odpahnila hčer nazaj na klop.

„Mati, mati, ali me preklinjate tudi vi? ...“ je zavpila Meta.

Mati ji prestrašena ni mogla odgovoriti.

V dimnici je vladala strahotna mora, polna čudne slovesnosti. Meta je z nejasnim dojemom zastonj iskala odgovora pri navzočih. Skozi solze je videla skrušeno, plaho mater, ki se je stiskala k steni, in skrušeno Ožbejevo postavo za pečjo, ki ni bila njegovi pravi podobna. Videla je strogi, mrzli in neizprosni Karničnikov obraz, neobčutno lice svoje gospodinje, iz katerega je edino to mogla posneti, da ji gori od neizmerne sovraštva. Ta sovražni obraz se niti malo ni zganil, ko jo je trdo vprašala:

„Meta, ali boš kaj jedla?“

Deklič se ponujane jedi ni niti dotaknil.

Razburjena zaradi skrivnostnega pripravljanja in pa tudi zaradi tega, ker je bila hiša ko izumrla, ker ni bilo nikogar domačih na spregled, čeprav so bili pri hiši trije hlapci, domača hči in še tri dekletke, je obupno kriknila:

„Kaj nameravate z menoj? ...“

Njen glas je proseče planil v ozračje, nasičeno s skrivnostjo, a odgovora ni prejel.

Ko je bilo te mučne priprave dovolj, je pristopil k Meti Karničnik.

„Nesrečni deklič, kaj imaš povedati?“

Njegov glas je bil suh in trd.

Meta ga je samo plaho pogledala, kakor bi ga ne bila razumela.

„Vprašam te, ali se kesaš, kar si storila?“

Zdaj šele je Meta razumela, kaj govori gospodar. Bolj iz srca, kot iz ust je zajokala:

„Oh, oče, kesam se tega greha iz vse svoje duše. Oče in mati odpustite mi...“

To toplo, odkritosrčno in krvavečo prošnjo, ki je iskala usmiljenja in utehe, pa je ubilo novo Karničnikovo vprašanje:

„Ali se odpoveduješ tej grešni zvezi na vekomaj?“

Meti je to vprašanje prebodlo krvaveče srce. V svoji otroški neizkušenosti ni pojmla vprašanja tako, kot ga je Karničnik zastavil; glede ranjene mlade ljubezni ni videla drugih posledic, kot so jih že drugi izvajali. Videla ni ne Karnic ne hišne časti in njena mlada ljubezen je gorela le z iskrenim, nesebičnim plamenom čiste vdanosti Ožbeju, izvoljenji in globoko občuteni lepoti najbližjega ji človeka.

In Karničnik ni dobil na to vprašanje odgovora.

Toda preden je utegnil vprašanje ponoviti in ga zastaviti tako trdo, da bi se mlado dekliško srce zrušilo na kolena pred njim, je Meta strastno zajokala in njen jok je napolnil staro hišo do vrha. Namesto odgovora je bruhnilo iz nje:

„Kaj boste storili z mojim in vašim otrokom? ...“

„Molči, pregrešnica!“

Kamen bi se prej omehčal, kakor pa Karničnikovo srce. Počasi, kakor bi valil tnalo za cepljenje drva, je prinesel težko psico⁵ iz kota ter jo postavil pred mizo. Ob pogledu na psico, na laneno vrv in na predivo se je Meti še le posvetilo, kaj jo čaka. Njeno žalostno srce je kriknilo:

„Mati, mati, branite me ...“

Njene oči so se spogledale z materinimi, a zastonj so skušale odkriti v njih to, kar je pričakovala. Mati se je zgrbila, za mizo, njen obraz je čisto posivel, ali iz njenih, od prejšnjega joka zalitih oči je sevalo kakor tolažba, vzpodbuda in tih odpor duše, ki se v svoji revii čuti po krivici ponižana.

„Meta, bodi trdna in močna; kar trpiš, trpi za svojo dušo.“

Njen glas je bil pogumen.

Le Metino srce ga ni moglo razumeti. Zato se je zatekla k svojemu ljubemu in ga poklicala:

„Ožbej, Ožbej ...“

Njen klic ni bil zaman: Ožbej, ki je ves čas stiskal svoj obraz v dlani, je skočil na sredo hiše:

„Oče, kaznujte mene, jaz sem kriv ...“

Toda oče ga je zlomil z mrzlim, grozečim pogledom, ne da bi stegnil roko.

„Na kolena, sin!“ je zagrmel stari nad njim in že se je zgrudil zlomljeni Ožbej na kolena za klop, kjer je spet zakopal glavo v roke. Meta je videla, kako nalahno drhti in čeprav je bila sama napol uničena, je bila v njenem srcu prostora za tiho usmiljenje do strtega ljubčka.

Takrat se je je dotaknila železna gospodarjeva pest. Obšla sta jo groza in stud, vendar je našla toliko moči, da je vstala, s trdim korakom pristopila k psici in se vdano usedla na marterniški stol. Materino ponašanje in pa usmiljenje do Ožbeja sta jo navdala s pogumom, ki ga malo prej niti slutila ni. Tudi ihtenje je popustilo in solze, ki so še lile iz njenih oči, niso bile več tiste bridke solze, ki curljajo iz srčnih bridkosti; kmalu pa so se tudi te posušile v novi moči, ki je rasla v njej, ko je sedala na marternico, ko je polagala svoje roke na psico, da jih je okrutni gospodar mogel pod zapestjem privezati na les, da sta se navzgor obrnjeni, tesno stesnjeni dlani zaokrožili v majhno skledico.

Metina žalost je bila zaradi ječe v kamri in zaradi prezira in sramote, ki ju je morala prestati po odkritju svoje nesreče, že čisto izčr-

⁵ kolarski stol.

pana in je bila na koncu svojih moči. Toda to, kar je doživljala zdaj, ko je na eni strani z materjo vred občutila svojo revščino, svojo neznatnost in nevrednost, na drugi strani pa neizprosno trdoto svojih rednikov in njih dušeče sovraštvo... vrh tega pa poteptano ljubezen do Ožbeja, to jo je streznilo in navdajalo z novo močjo. V njej se je oglasil skrit, užaljen odpor, ki se je pa večal in jo vso napolnil ravno takrat, ko se je začejala martra.

Vedela je, da mora sprejeti trpljenje kot neizogibni boj proti krivici in da mora v tem, čeprav neenakem boju, tudi zmagati.

„Delajte hitro, oče Karničnik,“ je rekla z močnim, prezirajočim glasom.

Pokora z žganjem prediva na rokah je bila starodavna pravica svobodnih kmetov, ki so imeli z njo kaznovati svoje posle za prešuštvo, za krajo, za nepokorščino, za lenobo in za druge grehe. Pred sto leti se je še čulo tu in tam o njej, potem pa je ta kruta šega izginila. Ta način kazni je mnogo hujši, kakor pa se zdi. Tleče predivo ne peče in ne žge samo dlani in prstov, ne prežge samo kože do živega mesa, temveč žge s peklenskimi bolečinami v možganih, pri srcu in v vseh čutilih telesa. Predivo tli počasi, brez plamena, toda peče tako žarko, da tudi najmočnejši ljudje le kratek čas prenesejo to martro.

Ko je njen sovražnik, karniški gospodar, prižgal predivo, je bil njegov obriti obraz mrliško miren. Ko je Meto spekla prva bolečina, je hotela v prvem hipu izviti roke iz otveze; ker so pa bile trdo privezane na težko psico, se je le onemoglo zvilo njeno telo. Potem je kmalu zasmrdelo po ožganem mesu. Metine oči so postajale vedno večje in izstopale so iz jamic; na čelu so se zbirale velike mučeniške srage. Mučenica je z zobmi grizla ustnice, da bi stopnjevala svojo odporno moč in zadušila stokanje...

Njena mati Hudabivka je že prej padla na kolena, sklenila roke in obrnjena k božji martri glasno molila žalostni del rožnega venca.

„... ki je za nas krvavi pot potil...“ je pridušeno odmeval njen, sedaj čisto tuji, neznani in odsotni glas po veliki dimnici. Šega je namreč bila, da so navzoči med martro glasno žebrali. Zdaj je bila pa podoba, da moli samo Metina mati. Karničnik je pazljivo nalagal kosme živega prediva na tleče prgišče, z drugo roko pa je z vso silo tiščal prevezano Metino zapestje k psici, da bi se mučenica ne mogla ganiti; pri tem mu je zvijala ustnice besna zloba, ki je izdajala strastno uteho njegovega notranjega sovraštva.

Mati Karničnica se je naslonila na steno in nepremično strmela v Meto; tudi njen obraz je pričal, da njene ustnice ne odgovarjajo Hudabivkinemu žalostnemu delu. Ožbej je klečal ves čas za pečjo,

le da se je še bolj skrotovičil na kup in še niže skril svoj obraz. Po stresljajih njegovega telesa pa se je zdelo, da v svoji notranjosti moli s Hudabelo.

Meta je skušala vsaj neslišno odžebrovati svoji materi, da bi ohranila svojo moč; njena trpeča duša je iskala v molitvi tihe opore, ali njen razum je ni našel. Zato se je že od kraja zmedla, kar je povzročilo, da je jela bolešno stokati.

Hudabivka je hlastno in naglo molila:

„Ki je za nas krvavo gájžvan bil...“

In še hlastneje in še hitreje:

„Ki je za nas težki križ nosil...“

Po stari šegi je smela rihta trajati kvečjemu tako dolgo, da se je mogel odžebrovati žalostni del, ako sodnik že prej ni prenehal mučiti. Karničnik pa je ostal do konca neizprosni; ves je bil zatopljen v svoje krvavo delo. S hlepečimi očmi je polagal predivo za predivom v Metine dlani. Po prstih je že režalo golo meso od kosti in po dimnici se je širil vedno hujši smrad.

Meta se je zvijala od bolečin, kakor bi bila s svojimi silami pri kraju. Hropla je vedno glasneje, kakor bi s tem skušala zadušiti bolešno stokanje. Nekajkrat se je njeno telo tako krčevito zvilo, da se je stresla vsa psica. Proti koncu je Metino hropenje preglasilo materino hlastajočo molitev.

„Kateri si bil za nas na križu pribit...“

Enkrat, dvakrat... desetkrat...

Potem je rožni venec zarožljajal na tla. Hudobivka je planila k Meti... krvava rihta je bila končana. Karničnik je razvezal roke in še hitro odpihnil pepel z dlani, da se je pokazala ena sama, velika, osmojena rana nakiplega mesa in žil.

Meta se je sunkoma dvignila, a takoj s pobešenimi rokami omahnila materi v naročje.

„Na tem svetu je pravici zadoščeno — da bo še na onem pa sama glej...“

S temi besedami je Karničnik opravil svoje delo. Potem se ni več brigal zanj.

Meta je bila vsa pijana od bolečin in se je slepo prepustila svoji materi, ki jo je narahlo objela čez pas in jo vodila iz hiše, da bi čimprej izginila izpred oči teh neizprosnihi ljudi.

Pri durniku⁶ pa se je vmešala Karničnica, ki je doslej sedela, kakor bi bila izrezana iz lesa. Hudabivka je urno potegnila Meto za seboj čez visoki prag, kakor bi jo hotela obvarovati pred novim napadom. Toda v veži jo je Karničnica z enim sunkom iztrgala iz

⁶ podboji.

materinih rok, se je polastila in se z nepopisnim sovraštvom zakadila vanjo. Strgala ji je haderco z glave, jo zgrabila za lase in jo sunila čez prag, da je Meta v loku zletela pred hišo in padla na obraz.

„Prekleta cundra...“

Tako je zaklela Karničnica, hkrati pa zagnala vse Metine stvari za njo, njene obleke in njeno perilo, vsega za dobro culo. Nato pa je treščila vrata v podboje, da se je stresla vsa hiša.

Zdaj se je začel drugi del Metine pokore — očitna sramota pred družino, iz katere je bila za zmeraj izgnana. V tistih časih so na kmetih kaznovali z očitno sramoto skoraj vsako prešušnico, posebno pri velikih družinah; ta kazen je ostala še potem, ko se predivo ni več žgaló.

Greh kake dekle je padel tudi na njene tovarišice; zato so po stari navadi imele pravico, da se nad nesrečnico maščujejo na ta način, da ji nad glavo prevežejo krila in jo s šibami po goli sramoti iztepejo iz dvorišča.

Preden je Hudabivnica, ki je takoj za Meto planila iz hiše in mimogrede v diru pobrala njene raztresene cunje pred pragom, utegnila priskočiti na tleh ležeči hčeri na pomoč, so planile nanjo domača hči, velika dekla in kravarica. Prej ni bilo ves čas nobene videti, zdaj so se pa mahoma nekje vzele, da izvrše nad osovraženo mlado tovarišico njim pripadajočo postavo. Vsa poselska družina je bila zbrana na gorici in čakala, da pride do svojega deleža.

Velika dekla in kravarica sta bili že postarni dekli, ki sta mrzeli Meto zaradi njene lepote, hči pa se je od staršev navzela sovraštva. Te tri ženske so planile na Meto, jo v hipu postavile pokonci, še hitreje dvignile dekletovo gornje in spodnje krilo nad glavo in ju tam prevezale, da je bilo Metino spodnje telo popolnoma golo.

Potem pa so z močnimi brezovimi šibami začele klestiti po nagem životu, zraven pa besno sikale:

„Cundra cundrasta...“

Meta je zakričala z nepopisnim glasom. Čeprav ni mogla ničesar videti skozi krili, je slutila, da posli od vseh strani zijajo vanjo; ta očitna sramota jo je huje zbolela, kakor pa tleče predivo. Če bi ji mati zdaj ne priskočila na pomoč, bi bilo zanjo hudo, kajti bila je zavita v temo in ni vedela, kam naj pobegne pred šibami.

Mati pa je že bila pri njej. Ne da bi poskusila razvezati krila in jo rešiti sramote — tega si tudi Hudabivka ni upala, da bi prekršila stare postave in pravice — jo je objela čez pas in jo v diru vodila do bližnje lese. Onstran plota se pravica očitne sramote že neha. Lesa je bila kakih dvajset korakov oddaljena; dekle se je z zavezanimi očmi slepo zaneslo na mater in tako sta bežali, kakor sta mogli, pred

zasledujočimi, že čisto pobesnelimi zasledovalkami, ki so neprestano udrihale s šibami po njeni goloti in sikale:

„Kuzla, kuzlasta... na... cundra prekleta...“

Babe so bile kakor obsedene; njih hlepeče oči so se še strašneje zagrizle v Metino belo kožo in v njeno lepo oblikovano spodnje telo, kakor pa ostra brezovina njihovih habin.⁷ Kakor bi jih ravno ta deviška belina podžigala k še hujši besnosti. Babam, posebno obema deklama, se je pri tem zdelo, da se maščujejo za neko tajno krivico in zapostavljenost, ki sta jih grizli že od mladih nog. Zato so tem huje pritiskale za bežečima, čim bolj štrenasto je postajalo Metino telo.

Pri tem jih je podžigal krohot hlapcev, ki so zijali od hleva:

„Ali si puščate kri, ho, ho... le daj Mica, ho, ho...“

Stara Hudabivka se ni zmenila za udarce, ki so padali tudi po njeni roki, in je Meto kar z eno roko dvignila čez prelaz. Sramotnega šibanja je bilo zdaj konec.

Znorele babe so pobesile svoje s krvjo obrizgane habine in so se sklonjenih glav vrnile proti hiši, da po stari navadi zažgo šibe na domačem ognjišču.

Hudabivka je onstran plota raztrgala povezo nad Metino glavo, da so se krila spustila in pokrila Metino nagoto. Meta se je šele zdaj prav za prav zavedela prestane očitne sramote. Pozabila je na razbolele roke ter na pekočo bolečino svojih bokov in meč ter kriknila: „Mati, beživel!“ Dvignila je roke in jo na slepo udrila po gonjah navzdol.

Hudabivka pa, ki je dotlej zaničevanje svojega lastnega rodu z junaško vdanostjo prenašala, ker je mislila, da je to dolžna starim postavam in si ni upala nastopiti proti mogočnemu Karničniku, se je zdaj znašla, kakor bi se oprostila težke omotice. Obrnila se je proti hiši, iz katere sta bili pravkar vrženi, dvignila obe pesti v zrak in zakričala:

„Prekleti hudiči... otrok bo pa le Karničnikov.“

Potem je zdirjala za bežečo Meto in jo doletela šele pri lesu.

Tam sta se skrili daleč v goščavo in se zatekli k studencu. Hudabivka je Meti najprej izmila zatekle in podplute oči, nato pa je navezala na ožgane roke lapuhovega listja in drugih zdravilnih zelišč; naposled ji je izprala še razšibano spodnje telo.

Bolečine so že nekoliko popustile, ali Meta se še ni mogla utešiti; bolj kakor rane, jo je skelelo to, kar je pravkar doživela; vsa sramota, vsa črna preteklost sta ji zdaj stopili pred oči. Zdelo se ji je, da je njena ljubezen s koreninami izruvana iz njenega srca. Ni

⁷ močne šibe.

se mogla vpokojiti; z glavo v mahu je ležala na zemlji in drhteče ihtenje ji je neprestano stresalo prsi.

Mati je sklenila, da ostaneta v gozdu skriti in se šele v mraku vrneta domov, da bi se tako izognili zijalom in škodoželjnim marnjam. Meta je bila tako zbita, da ji je bilo že vseeno, zato je prepustila vse materi.

Ko je Hudabivka mislila, da se je hči že malo umirila, ji je rekla:

„Ne jokaj Meta, v nekaj tednih se bodo rane zacelile in spet bo vse dobro. Zaradi greha te ne bom karala, ker si po vsem tem, kar si morala prestati, že zadosti kaznovana. — Ali povem ti, zdaj se je zate križev pot šele pričel...“

Hči ji ni ničesar odgovorila, le v vresovje se je vrgla na obraz, iztegnila boleči roki od sebe in dolgo tiho ihtela. Poleg nje je molče sedela Hudabivka. Šele, ko se je zmračilo, sta se čutili varni, da sta odšli domov v zavetje hudabivške bajte.

Na Karnicah je še isti dan zmanjkalo Ožbeja; pet dni ga ni nihče videl, čeprav so ga povsod iskali, šesti dan so ga pa našli na parni popolnoma pijanega.

Tedaj se je Ožbej prvič napil.

Začetek moje skurne zgodbe ni nič posebnega; kar se je zgodilo z Meto, takrat ni bila nobena izjema. Dandanašnji sicer ne žgo več rok prešušnicam, toda iz hiše pa jih še često mečejo, posebno če gre za priliznjenko, ki se hoče vtihotapiti v hišo bodočega bogatega gospodarja.

Zato se je soseska kmalu pomirila. Kar je sledilo poslej, pa je bilo nekaj drugega od teh vsakdanjih zgodb.

Meta je čez nekaj tednov, ko so se ji zacelile roke, odšla služiti v samoto kraj Drave, odkoder se je vrnila v materino bajto roditi — sina. Rada bi mu dala očetovo ime, toda duhovnik ni dovolil, da bi se obnavljal kakršen koli spomin na Karnice. Otrok je dobil ime — Gav.

Po porodu je pustila Meta tri tedne starega otroka svoji materi ter je odšla služiti na pliberško stran, skoraj štiri ure hoda daleč; v bližini se je zaradi zamere na Karnicah nihče ni upal vzeti v službo, njej pa je bila ta oddaljenost prav dobrodošla, ker se je izognila karniškemu zajedanju in hudim jezikom. Zvezo z Ožbejem si je morala s silo iztrgati iz srca.

Ko je bila vsa zadeva že pozabljena, se je Meta čez dve leti nenadoma vrnila iz službe k materi in preden je soseska razrešila pravi vzrok te nenavadne vrnitve, je Meta izlegla drugega pankerta. Za očeta pa je pri krstu napovedala — karniškega Ožbeja.

To je bilo huje, kakor da bi udarilo iz jasnega. Nihče ni slutil, da je med Ožbejem in med Meto še kaj, niti stara Hudabivka ne. V zadnjih dveh letih je bila Meta samo enkrat in sicer o novem letu doma in tudi takrat komaj en dan in eno noč. Tudi tega drugega fanta duhovnik ni dovolil krstiti za Ožbeja, kakor je Meta želela, temveč mu je dal svoje posebno ime: Gaber.

Stari Karničnik je v svoji prvi jezi spet do nezvesti pretepel Ožbeja, nakar je ta za nekaj dni izginil od hiše. Ko se je vrnil, je bil tako hudo pijan, kakor prvič. Karničnik je v svoji razburjenosti tekkel do havbiške bajte, da se tam znosi nad Meto, ali stara Hudabela mu je pred nosom zaprla vrata, da je mož mogel le zunaj okrog bajte razsajati.

Ko se je pa Meta spet hotela vrniti v službo, jo je zgodaj zjutraj prišel iskat birič iz Doberlevesi in jo odgnal na graščino. Vedela ni, kaj to pomeni, in je polna črnih slutenj šla z biričem kakor vsak, ki je bil takrat ali pa je danes iznenada poklican na graščino.

Tam so jo sprejeli gospodje in stari Karničnik ter jo začeli stiskati, naj se odpove razmerju z Ožbejem.

„Vidiš, Meta,“ ji je zlepa prigovarjal graščinski gospod. „Sama veš, da ta zveza nima nobenih koristi zate. Karničnikovi hiši in tebi sami je v največjo sramoto, vsej soseski pa v pohujšanje. Odpovej se tej ljubezni pred nami, pred Bogom in človeškimi postavami. Tako bo najbolje zate.“

Meta je bila v zadregi. Ni se mogla znajti, kaj tiči za tem in ni nič odgovorila.

Graščinski gospod pa je nadaljeval:

„Ne smeš si namreč misliti, da bi se kdaj koli mogla poročiti s karniškim sinom, najmanj pa smeš upati, da bi kdaj postala Karničnica. Oče Karničnik ne bo tega nikoli dovolil...“

„Nikoli. Rajši razdedinim sina,“ je srepo poudaril Karničnik in se od komaj zatajevane jeze obrnil v stran, ko mu je Meta skušala vloviti oči. Mlada sirota še ni imela dvajset let in je v svoji neizkušenosti in dobroti še zmeraj mislila, da ima srd tega zakrknjenega človeka svoje meje.

Takrat se je ojunačila in je rekla:

„Meni Karnice še na misel ne pridejo. Čez naju oba je prišlo, da še vedela nisva kako. Meni je danes poglavitno samo to, da je Ožbej oče mojih dveh otrok, ki imata pravico do očeta, in da mi je Ožbej najbližji človek na svetu in da ga imam rada...“

Ravno tega pa bi Meta ne smela izpovedati, kajti takoj se je veter obrnil.

„Ravno to ni dovoljena in to si moraš izbiti iz glave. Zakaj si nagaš težavo na mlado glavo, ko ne more biti kruha iz te moke?“

Gospodov glas je bil trd in pogled hud. „Daj si dopovedati in če bomo videli, da si pametna, bo tudi Karničnik storil svoje. — Koliko ste namenili doslej za ta dva pankerta — Karničnik?“

„Vsakemu trideset rajniš, vsakemu pa dam po petdeset, ako deklina obljubi, da bo odslej pustila našo hišo pri miru. Vsakemu po petdeset rajniš, da nihče ne bo mogel Karnic osirati...“

„Meta, po petdeset rajniš. Ali ni to več kot dobrotljivost? Še otroci trdnih hiš nimajo danes takih dot.“

Meti je začelo zapirati sapo, zato se je hitro odločila:

„Karnic se lahko odpovem, ker nanje še misliti nisem utegnila, če pa se odpovem Ožbeju, se mi zdi, kot da bi zatajila svoja dva otroka...“

„Torej ne?“

„Ne! Rajši se odpovem denarju, naj ga Karničnik sam ima.“

Če bi ne bilo na graščini, bi se bil Karničnik kar na mestu znesel nad predrzno deklino; tu pa so bili gospod sodnik. Graščinski gospod je zarjul:

„Premisli, pankertnica, kaj govoriš! Če se temu pohujšanju ne moreš odpovedati zlepa, se mu boš pa zgrda. Lahko te izženemo, lahko te zapremo, lahko te damo tudi na natezalnico, da boš za vse večne čase pomnila. Ali se odpoveš, ali ne?“

„Temu, kar ni moje, se odpovem, temu pa, kar je moje, se ne odpovem...“

Zdaj so gospoda sprevideli, da je vsako siljenje zastonj; zato so sklenili, da jo dajo na stol. Takrat so v Dobrlivesi na graščini še topli.

Birič je zgrabil Meto in jo na zobe porinil na pripravljeni mučeniški stol.

„Če boš močna, te ne privežem, če boš slaba, te moram privezati“ jo je vprašal birič.

„Skušala bom biti močna,“ je odgovorila Meta. Čula je že praviti, da tepejo na graščini kakor nanese kazen, po petnajst, po petindvajset udarcev; pri petdesetih udarcih da se po navadi pričinja nezavest. Meta se je vdala z zavestjo, da trpi po nedolžnem in to ji je dajalo dovolj moči. Oklenila se je stola z obema rokama in stisnila zobe, da bi laže prenesla. Ko pa je čutila, da ji birič viha krilo na hrbet, jo je stresla groznica:

„Ali morate po golem telesu?“

„Kako pa, grlicā nedolžna,“ je robato odvrnil birič in ji s plosko roko pritisnil nago zadnjico na les, da jo je zazeblu pri srcu.

Meta je že nekaj časa ležala pripravljena na stolu, a martra se še zmeraj ni začela. Kaj čakajo? je srepo vlekla sapo k sebi. Po tej sodbi, ki je bila zadnja v dobrliveški graščini, pa ljudje še dolgo niso

mogli pozabiti, kako so se gospoda zagledali v prelestno Metino telo; nikdar baje še niso videli tako lepo oblikovanih nog, tako bele kože in tako zapeljivega čara. Gospoda se dolgo niso mogli zdramiti iz strmenja nad to deviško zapeljivostjo, ki je ležala stegnjena pred njimi; le Karničnik se je sovražno obrnil stran.

„Začni, birič“, je naposled ukazal poglavitni gospod, ko je prišel k sebi.

Birič je začel mazati z močno leskovo palico; pri vsakem udarcu je nekoliko zategnil in po vsakem udarcu je nekoliko premolknil:⁸ ko je prvič primazal, se je zdelo, da se je palica prijela Metinega telesa in da ga vleče kvišku, pri drugem udarcu in pri tretjem se je videlo le še nalahno drgetanje mesa in kože, pri naslednjih udarcih pa je bila golota že bolj podobna komaj vidno kipečemu testu. Do petnajstih udarcev se ni izvil iz Mete še noben vzdih.

Tedaj je graščinski gospod ustavil biriča.

„Meta, ali se zdaj odpoveš?“

Ne da bi jih pogledala, je iztegnila od sebe svoji roki, jih pomolila pred stol, da so se videle zaceljene brazgotine njenih ožganih dlani, ter rekla z glasom, ki je razodeval njeno trpečo, a odločno dušo:

„Kako bi zatajila to, za kar sem že kri prelivala...“

„Namaži jih še petnajst,“ je velel biriču graščinski gospod.

Birič je narezal še petnajst udarcev.

Ti udarci je niso mogli niti toliko omehčati, da bi se spustila v bolesten jok, kakor so njeni mučitelji pričakovali. Meta ni hotela tem trinogom pokazati, kako trpi; toda kar je zatajila s samopremagovanjem občutkov, to je priznalo njeno telo, ki se je po slehernem novem udarcu začelo bolešno previjati. Njena zadnjica je bila že prekrizana z debelimi, marogastimi klobasami, iz katerih je tam, kjer so se križale, brizgala prva kri. Meta je že drgetala od bolečine in iz ust ji je vrelo neko krčevito grgranje...

„Trideset“ je naštel birič.

Graščinski gospod se je nizko sklonil k Meti in pobaral:

„Trdovratnica, ali si si premislila?“

„Jaz si nimam nič premišljevat. Ubijte me — ...“

V tem kriku je bila obtožba, stud, izraz bolesti, sramote, gneva in zaničevanja, samo prošnja ne.

To je gospodo še bolj razsrdilo.

„Petdeset“, je zavpil gospod.

Birič pa, ki se ni več zanesel, da bo Meta prenesla še nadaljnjih dvajset udarcev po isti plati, je predlagal, naj ji slečejo moderc, da

⁸ prekinil.

jo pretepe po golem hrbtu in križu. Gospoda pa se niso hoteli plesti s prekladanjem mučenice niti gledati njenih oči; birič je moral še teh dvajset udarcev nacediti po spodnjem telesu.

Pravijo sicer, da se je Meta začela biriču smiliti, pa je zategadelj prizanesljiveje mazal in skušal udarjati tja, kamor prej še ni dosegel; toda kljub temu je bila Meta že skoraj na koncu svojih moči. Prejšnje sunkovito grgranje se je bilo spremenilo v pridušeno, zmeraj bolj globoko, bolj onemoglo hropenje...

Birič je po petdesetem udarcu vrgel palico na tla in se vprašujoče ozrl po svojih predstojnikih.

„Meta, ali se boš zdaj odpovedala?“ so gospoda poslednjič pobarali, pa tudi zdaj niso dobili drugega odgovora, kakor:

„Končajte me...“

Vprašujoče so se ozrli na Karničnika, ki se ves čas ni ganil z mesta.

„Kaj naj storimo s tako trdovratnico?“

„Tepite jo... tepite jo naprej!“ je zalajal mož.

Toda gospodje so bili pametnejši od njega in so videli, da ne morejo s tem nič doseči. Birič je prinesel veliko mokro plahto, v katero je zavil Metine razbite ude, ter jo položil na široko klop v pisarni. Kakor hitro se je pa spet Meta dobro zavedela, se ji je srce napolnilo z nepopisnim studom in sovraštvom do te skurne hiše in do vsega, kar jo je obdajalo. Vstala je po sili, četudi z velikim premagovanjem in se takoj napotila proti domu k materi. Ali ji je samopremagovanje vlilo to moč, da ni odšla osramočena, kakor so po navadi bežale iz graščine take grešnice, pač pa samozavestno in prezirno skozi Dobrlovce? Vsi, ki so jo videli, so se ji čudili.

Graščinski gospod, ki je dal Meto pretepati, je po končanem prizoru rekel Karničniku:

„Po mojih mislih ne more tu nihče preložiti. Ljubezen, ki prenaša take muke, je pregloboko zakoreninjena, da bi jo kdor koli mogel izrjaviti.“

Karničnik pa je odvrnil:

„Jaz jo bom.“ —

Meta se je s težavo zavlekla k materi in je teden dni preihtela v bajti. Medtem ji je mati toliko pocelila rane, da se je mogla spet odpraviti v službo — to pot nekam pod Peco. Mati je obdržala v bajti Gava in Gabra in življenje je spet teklo svojo pot.

Karnice so z vsemi sredstvi skušale razbiti zvezo med Ožbejem in Meto. Ker zgrda ni šlo, je hotel Karničnik doseči pri Ožbeju zlepa.

„Ožbej, sin! Ti veš, da si od našega rodu določen, da po moji smrti vodiš Karnice. Pot pa, po kateri morajo Karnice hoditi, ni tako lahka. Pomisli nazaj in videl boš, da živi na Karnicah naš rod, odkar se v Dobrlivesi vodijo gruntne bukve. Naši pradedje so ta svet izkrčili, si postavili tu gori ognjišče, odtod so razširili svojino dol do doline in gor do vrha Obirja. Zato je bil potreben stoleten boj. Ogromni naorani robovi naših brežnih njiv pričajo o tem, kolikokrat je bilo treba iti za merjascem, koliko oplazov je bilo potrebno razkopati, preden so se mogle Karnice postaviti na tako trdno podlago, na kakršni stojijo sedaj. — Tisti, ki nam zavidajo, nas potuhtano opravljajo, češ da je v starih časih neki Karničnik ubil svojega soseda na Malih Karnicah, da je mogel združiti oba grunta v Velike Karnice, kakršne so sedaj. Jaz ne vem, če je to resnica ali laž, toda če se je resnično zgodilo, je bilo Karnicam v korist. Če hočeš kraljevati, moraš iti brezobzirno svojo pot! — — — Tisti, ki se nas boje, nas imajo za trdosrčneže, za samobučneže. Dobro! Taki smo, kakršni smo in kakršni morajo biti tisti, ki hočejo živeti na Karnicah. Zato smo naše ognjišče ohranili do današnjega dne, zato nismo nikoli pred nikomur snemali klobuka, razen pred duhovno in posvetno gosposko — — — Zdaj ko naš rod lahko samozavestno zre raz Karnice po Podjuni, zdaj prideš ti, Ožbej, in mi začneš delati zgago. Ženiti se hočeš, kakor se na Karnicah doslej še nihče ni ženil. Moram ti povedati, da ne gre za posteljo, gre za Karnice! Karnice potrebujejo gospodinjo, ki so našega duha, ki Karnice razumejo, ki čutijo v sebi to, kar čutijo vse Karnice, vsaka brazda, vsaka globača, vse sleme... Tega duha pa Hudabivniki nimajo in ne morejo imeti. Ta rod — Hudabivški se plazi po globačah, kod da bi se črvi plazili; nakapljal se je iz nešteti postelj, suženjski je in ne zna nositi glave pokonci. Hudabivniki niso za Karnice...“

Karničnikov glas je bil proti koncu skoraj rahel; poznalo se mu je, da govori z globokim občutkom. Njegov sin je mislil, da je prišel čas, ko lahko odkritosrčno govori z očetom.

„Hudabivška Meta je bila mlada in mislim, da bi se privadila na Karnice in na Karničnike. Vi tudi sami veste, da na Karnicah že dolgo ni bilo tako pridne iberžnice, kot je bila Meta.“

„Ali je tako težko razumeti, kar sem ti ravnokar razlagal? Ali je tako težko razumeti, da hudabivška žvot⁹ ne spada na Karnice? Ne toliko zategadelj, ker bi ji moral za balo še spodnjo janko kupiti. To navsezadnje ni odločilno. Odločilno je, da je taki žvoti tuje naše hotenje. Meta bi se v naš nagon ne mogla vživeti. Njena kri ni in ni za Karnice. Ožbej! — —“

⁹ pleme, rod.

Skoraj proseče je izzvenel Karničnikov glas. Sinu se je zdelo, da razkriva oče neko doslej še nepoznano nežnost. Zato je tudi on hitro razkril svoje srce:

„Oče, meni se zdi, da bi bil srečen le z Meto, Meta pa z menoj. Že dvoje otrok imava, ker se je tako zgodilo. Jaz bi bil rad srečen, ali s svojo srečo bi ne bil rad na poti sreči Karnic. Če mi dovolite vzeti Meto, se Karnicam odpovem; dajte jih Volbenku, mojemu bratu, meni pa prepustite bajto na Malih Karnicah ali pa bajto na Pušči, če ne gre drugače, pa vsaj v dosmrtni užitek. — —“

„Sin!“ ga je prekinil Karničnik z votlim, skoraj otožnim glasom. „Kar si zdaj spregovoril, je mnogo huje, ko pa to, kar si rekel malo poprej, da bi rad pripeljal Meto na Karnice. Tu pred menoj si se odpovedal Karnicam. To moram slišati od lastnega sina! Ne, Ne! Tako čebezijo¹⁰ slabiči. Mi pa, Karničniki, nismo slabiči. Ne dovolim ti, da postaneš slabič, ne dovolim ti, da postaneš zezej!¹¹ Vidim, da te je strup, ki ti je bil zavdan, že daleč podlezel. Toda še je čas, da ozdraviš, da spregledaš, da se vzbudi v tebi karniški duh! Bridko je, Ožbej, ko moram slišati, da hočeš pobegniti s Karnic, da jih hočeš zamenjati za janko. Ali nisi iz prahu, ki ga že stoletja nosi veter okrog Karnic, ali ne čuješ v sebi krvi, ki je tekla v naš rod po nevidnih žlebovih iz osrčja samega Obirja? — — — Ne vidiš tega, ne čutiš tega! Joj meni, joj Karnicam! ...“

Karničnik se je popolnoma vdal težki, notranji tugi. Njegov obraz je postal poln skrbi, njegove oči vlažne in žalostne. To je Ožbeja zrušilo; očetov srd je laže prenašal kot pa njegovo tugo.

„Oče, napravite kakor hočete!“

Karničnik je spredvidel, da je treba hitro odločiti, kajti iz svojega poslednjega razgovora s sinom se je prepričal, da je njegov najstarejši otrok res neodločen, mehak slabič. To je pripisoval strupu, ki mu ga je po njegovem in po mnenju vseh Karnic zavdala Meta in pa vsa hudabivška žvot. Zato je sklenil, da Ožbeja oženi. Sicer je bilo proti šegi Karnic, ženiti sinove, preden se jim je izročilo posestvo, toda sedaj je bil pri roki dober izgovor, da je Ožbej še mladoleten. Ožbeju so poiskali nevesto na oni strani Bêle, na Jamnicah pri neki hiši, katere rod je že od pamtiveka razkopaval oplaze po brežinah svojih rodih njiv in ki je veljala za bogato hišo. Dečva, ki mu je bila namenjena, je bila lepa, pa so vsi mislili, da ga bo mogla odvrniti od Hudabivnikov.

Ožbej se je spočetka branil, potem se je pa vdal v svojo usodo. Ni mu bilo lahko; odkar je poznal Meto, je bil v kleščah; na eni

¹⁰ govoričijo.

¹¹ neodločnež, pokveka.

strani pritisk domačih, oziri na očeta, na drugi strani pa ga je ne-
prestano grizla ljubezen do Mete. Odkar je bila Meta pregnana s
Karnic, jo je le nekaj barti videl in še to z veliko tveganostjo. Ta
duševni precep ga je stalno stiskal in mu lomil njegovo samostojnost;
postajal je neodločen, prikrit in nezaupljiv.

Ko je Meta zvedela, da se Ožbej ženi, je dan na dan nestrpno
čakala, da se bo oglasil in ji vsaj razkril vse težke okoliščnosti, ki so
ga pritirale do tega koraka in ki jih je tudi ona dobro slutila. Zdelo
se ji je, da bi ji Ožbejev prihod mnogo olajšal muke, ki jih je za-
tegedelj morala prenašati. Toda čakala je zaman, Ožbeja ni bilo od
nikoder. Da bi šla sama do njega, pa ji je branil skriti dekliski ponos,
neka hudabivška trma, ki pa ni mogla posušiti solz, katere je pre-
takala mnogo svetlih noči.

Karničniki so pripravljali velikansko svatbo; klali so živino, Kar-
ničnik je šel sam po vino na Štajersko, camar je navabil skoraj sto
parov svatov. Čeprav je to ustrezalo starim šegam, je soseska ven-
darle zapazila neko pretirano, mrzlično napuhnjenost pri tem. Hu-
dabivniki so se potuhnili.

Tedaj se je zgodilo nekaj nezaslišanega!

Na dan poroke, tako zgodaj, da sta Drava in Podjuna še ležali
v somračni meglenosti in se je komaj na Karnicah začelo rahlo svi-
tati, je prišel camar z godci pod Ožbejevo okno, da ga po stari šegi
slovesno prebudi iz spanja poslednje noči njegovega fantovskega stanu.
Vstajanje so prebujajočemu se svetu naznanili možnarji, ki so za-
grmeli doli za gorico. Godci so zagodli že tri podoknice, toda Ožbeja
še ni bilo na spregled. Ko je camar nato odprl njegovo kamro, je
našel tam nedotaknjeno postelj... ženina pa nikjer na vseh Kar-
nicah...

Nezaslišana sramota! Ženinovi svati so se zbirali na Karnicah. Ko
so zvedeli, da ženina ni, da se je skril, so se osramočeni razbežali na
vse strani. Stari Karničnik se je skril, ker ni mogel prenesti sramote.
Karniška hiša je imela tudi ogromno škodo, ker je morala plačati vse
priprave. Toda ta škoda ni bila še nič proti veliki sramoti, ki je padla
na to staro domačijo.

Ožbeja ni bilo osem dni na spregled. Vrnil se je nekega dne, ko
je sedela družina ravno pri obedu. Po zalitih očeh in zabuhlem licu
se mu je poznalo, da je preživel dolgo pijanost. Ko pa je vstopil v
dimnico, ni bil več pijan, temveč je prišel vdano in tako mirno ter
smelo, da je vsej družini zastala sapa. Ni bil še sredi izbe, ko se je
stari Karničnik kakor ris zakadil vanj. Vsa družina je s pridržano
sapo pričakovala najkrutejši obračun, kajti Karničnik je bil vsem
dobro znan kot človek, ki ne zna krotiti svoje jeze.

Toda namesto nepričakovane tepežke se je zgodilo nekaj drugega; Ožbej je kakor ukopan obstal na mestu, pokleknil sredi dimnice, sklenil roke k prošnji in mirno ter odločno zaprosil:

„Oče — zaradi tega me ne boste tepli!“ Nato se je obrnil proti družini, pogledal po vseh obrazih in nadaljeval prav tako mirno in preudarno: „Oče in mati, brat in sestra, vsa družina, vse Karnice, odpustite mi sramoto, katero sem vam nakopal s svojim dejanjem. Prišlo je na mene in nisem mogel ravnati drugače...“

Nekaj hipov je vladal v sobi težak molk. Vsi obrazi so bili bledi, na vseh se je poznalo, da se užaljena prevzetnost bori z občutkom odpuščanja. Materin obraz je bil najbolj bel; bila je silno prevzeta žena in njeno srce je bilo težko ranjeno. Stari Karničnik je ostrmel nad sinovo mirno odločnostjo, nad njegovo skesano prošnjo. Nevidna sila ga je potisnila stran od klečečega sina. Zrušil se je na klop, skrtil svoj obraz v dlani in dimnico je napolnil njegov obupani tuleči glas:

„Skot nesrečni...“

Ožbej je še zmeraj klečal in čakal na besede odpuščanja; njegove oči so romale od očeta do matere, od sestre do brata, do vseh hlapcev in do vseh dekel, se ustavile pri pastirju, ali nikjer na nobenem obrazu ni mogel zapaziti poteze, ki bi odkrivala to, kar je tako neutešljivo iskal in pričakoval. Nikjer ni zapazil odpuščanja. In tisti, kateremu je bil tako srčno vdan, katerega je tako neizmerno ljubil, tisti se je sklonjen na mizo zvijal v težkih bolečinah, ker ga ni razumel.

Tedaj je Ožbej počasi vstal in rekel: „Kar so imele Karnice za voljo mene škode, odtegnite od moje dediščine.“

Potem je zapustil dimnico.

Ožbej je ostal doma in čakal, kaj bo prinesel čas. O njegovi skazeni ženitvi na Karnicah niso več govorili. Leto še ni bilo okoli, ko je Meta nenadoma prišla domov k materi, kjer je zlegla novega — tretjega pankerta. Otrok je bil že štirinajst dni star, preden so našli botre. Ta tretji otrok je bil krščen za Mohorja. Pri vpeljankah je morala Meta doživeti še eno sramoto; zaman je čakala po maši pri vratih, duhovnik je ni hotel vpeljati, kakor je pri porodnicah šega; Meta je morala iz novo sramoto zapustiti cerkev.

Rojstvo tretjega pankerta je pri Karničniku slednjič zazorilo sklep, ki ga je dotlej še vedno odlagal, v upanju, da se bo ta stvar vendarle nekako preložila. Poleg nesrečne zveze z Meto je dala povod za njegov odločilni korak še pijača, kateri se je Ožbej v svoji razdvojenosti zmeraj bolj vdajal.

Karničnik se je torej odpravil na graščino v Dobrloves in izjavil:

„Primoran sem, da za čast naše hiše odvezam Ožbeju prvorojenstvo. S tem pa razveljavljam tudi njegovo vojaško oprostitev.

Vzemite ga k soldatom, mogoče ga bo to izmodrilo. Grunt bo dobil mlajši sin.“

Graščina je storila po njegovi želji. Na Laškem je pravkar bila vojna in cesar je potreboval vojščakov. Kakor blisk se je raznesla po Podjuni in po Beli novica, da se je Karničnik odpovedal svojemu sinu in ga dal v vojsko. Čeprav je mnogo ljudi prej odobravalo neizprosno stališče starega Karničnika, ki je hotel z vsemi sredstvi preprečiti zakon med Ožbejem in Meto, je bilo zdaj zmeraj več takih, ki Karničnikovega koraka niso odobraval in so se zgražali.

Ožbej in Meta sta dobivala zmeraj več pristašev. Dočim je soseska gledala Meto doslej le kot veliko prešušnico, veliko grešnico, je ta Karničnikov korak povzročil, da je jela imeti to zvezo za nekaj globljega, nekaj svetlejšega in lepšega. In že so se čuli glasovi:

„Zakaj se ne bi vzela, če se imata rada...“

V ljudski duši se je začel v prvih obrisih oblikovati trnjevi venec, ki ga je spletala ljubezen med tema dvema nesrečnima človekoma, od pokore, ki jo je morala Meta pretrpeti na Karnicah, do pretepanja na graščini. To privrženstvo je raslo počasi, kakor prihaja rosa na travnike; človek niti ne zapazi in mahoma se vse bliska okoli njega.

Na dan Ožbejevega odhoda na vojno se je že pokazalo, koliko ljudi je bilo na njegovi in Metini strani. Soldati so se zbirali v Dobrli-
vesi, odkoder so se potem odpeljali z vozovi do Celovca. Od vseh strani se je zbralo mnogo ljudstva, vsakogar je kdo spremljal, celo najbolj zapuščenega hlapca. Le Ožbej iz Karnic je prišel sam. Mogoče so Karničniki slutili, da se javno mnenje spreobrača proti njim, mogoče pa so tudi slutili, da bo Ožbeja spremila Meta, pa jim sovraštvo ni dalo, da bi šli še oni.

Bilo je prvič, da sta se Ožbej in Meta javno pokazala pred svetom. Meta je prišla z vsemi tremi otroki in mogoče so otroci takrat tudi šele prvič videli svojega očeta. Ljudje so bili žalostni in potrti, ker se je vojne vsak bal, a kljub temu ni nihče zamudil pogledati Ožbeja in Meto, toliko je bilo zanimanja za oba.

Dasi je bila Meta že mati treh otrok in je prestala takšne muke, je bila med vsemi zbranimi ženskami v Dobrli-
vesi najlepša. Bila je ko sonce, pred katerim se je moralo vse skriti. Pri slovesu ni jokala kakor ostale ženske. Ta možatost jo je delala še lepšo. Ožbej je bil globoko ganjen; prvič se je smel pokazati med ljudmi ob Metini strani in videl je, iz stoterih oči je mogel brati, kakšen biser je Meta.

Marsikdo, o katerem bi si ne mogel misliti, je pristopil in jima stisnil roko. Posebno tisti, ki so odhajali na vojno, so jima odkrivali svoje duše. Vojna naredi tiste, ki ji morajo biti žrtvovani, mehkejše, pristopnejše in odpustljivejše, saj pravi star pregovor, da še na vojni odpuščajo najbolj zarjaveli grehi. In ko so se pomikali okinčani vo-

zovi iz vasi, je marsikatera roka mahala Meti, je marsikak glas klical:

„Meta, nič ne maraj, vojne bo konec, mi pridemo nazaj.“

Potem se je zgodilo, da jo je neka družina pobrala na cesti in jo vzela na voz, s katerim se je odpeljala skoraj do domače kajže. Meta je sprevidela, da svet ni tako skuren, da zna ločiti pravico od krivice. To ji je vtilo novega poguma v srce, da se je ob pogledu na svoje tri otroke začutila trdno in močno in je zaupljivo gledala v bodočnost...

Čez dve leti se je Ožbej kot amažnik¹² vrnil z vojne s prestreljeno nogo. Šepal je, razen tega pa še rajši pil kot pred odhodom. Zato ga na Karnicah niso bili veseli. Vendar je ostal pri hiši.

Čez leto dni je Meta zlegla četrtega sina...

To je nagnalo župnika, da je poklical Karničnika v farovž.

„Karničnik, zdaj pa je dovolj ciganstva! Štirje pankerti v vašem rodu, prosim vas...“

Karničnik je molčal, župnik pa je nadaljeval:

„Zadelj te svinjarije bom moral zapustiti faro. Kaj takega ni v vsej deželi! Ne preostane drugega, ko da se vzameta.“

„Nikdar in nikoli!“ Karničnik se je dvignil in ves mrzel stal pred duhovnikom.

„Ta trmoglavost ne koristi nič. Ta dva niti hudič ne spravi vsaksebi!“

„Kar sem se zarekel, sem se zarekel: Hudobivška žvot ne bo nikdar gnezдила na Karnicah.“

S temi besedami je Karničnik odšel iz farovža.

Četrtega pankerta je župnik krstil za Ožbeja; ljudje so trdili, da je storil to na inat.

Tedaj se je začelo po soseski govoriti, da se bosta Ožbej in Meta vzela na proste roke, kakor se pravi „na palec“. Meta sama je silila k poroki. Najprej je prigovarjala Ožbeju, naj pregovori očeta, da ju vzame v eno izmed karniških bajt, ko pa je stari to odločno odbil, da gresta v kako drugo kajžo. Toda iz tega ni bilo nič; kadar je bil Ožbej pri njej, je bil za to, kadar pa je bil na Karnicah, je spet zapadel oblasti starega Karničnika, oblasti neupogljivih Karnic in je odlagal... Karničnik pa je šel še dlje. Izposloval je pri srenji, da je Ožbeju prepovedala ženitev z Meto. Tisti čas so srenje še imele pravico dovoljevati ali prepovedovati ženitve. Ubogi ljudje se niso mogli vzeti, da ne bi zarod padel na breme sosesk. Ožbeja je to življenje vedno bolj grizlo in za uteho se je zmeraj bolj vdajal pijači. Sčasoma je postal eden najbolj razvpitih pijancev in sicer tistih, ki

¹² invalid.

jim pravijo, da pijejo na kvatre, nekajkrat na leto, toda takrat vlečejo osem dni in še dlje, dokler ne obnemorejo.

Ob takem življenju je Meta nehala pritiskati na možitev; vdala se je v usodo in živela za svoje otroke. Med njo in Ožbejem se je le toliko spremenilo razmerje, da je Ožbej poslej odkrito zahajal k njej.

Kmalu je petič zanosila. Takrat je morala prenesti še poslednji odkriti napad Karnic.

Za verne duše je šla popravljat grob svoje matere, ki je medtem že umrla. Populila je travo in hotela ovenčati grob z lepo kito zelenega bršljina z Obirja, ko so prišle na pokopališče karniška hči in dve dekli. Ena izmed njih jo je pred leti izbičala od hiše.

Čim so jo zapazile, jih je že popadla sveta jeza in vsule so se na Meto:

„Na tem blagoslovljenem svetu ni mesta za vlačuge...“

„Še mrtvi nimajo miru pred flekami...“

„Ponovca mora ven...“

Že je začelo leteti na Meto kamenje in prst.

„Ven iz tega blagoslovljenega kraja...“

„Huj...“

Zadirljiv krik in vik sta napolnila pokopališče, na katerem je bilo precej sveta; pri vhodih so se začeli zbirati radovedneži. Vsi so pričakovali, da bodo videli zanimiv obračun med ženskami. Toda prišlo je čisto drugače. Karniške babe so se pripodile že čisto do Mete. Ta se pa ni zganila, temveč je mirno stala ob grobu; z eno roko je držala Ožbeja na rodi, z drugo pa Gabra za roko. Tako je stala visoka, lepa in nedostopna pred obsedenimi nasprotnicami. Te so se zganile, zasople in ko je vse pričakovalo dejanskega napada, so se Karničnice same od sebe jele počasi z dvignjenimi rokami umikati pred Metino podobo, ki jih je na tako čuden način premagala.

Prešuštnica ni klonila glave, vlačuga je stala visoko zravnana pred svetom, iz nje je blestel neki nepremagljiv čar lepote, materinstva in moči. Iz gruč, ki so se zbrale, se je začul škodoželjen smeh, ki pa ni veljal Meti, temveč se je z vso ostrino zarezal v duše karniških žensk.

Meta se je zganila šele tedaj, ko so bile njene nasprotnice že daleč od nje, čeprav so se še zmeraj obračale proti njej, kot bi se ne mogle ločiti od tega pogleda. Prevzelo jo je doslej nepoznano čustvo samozavesti, enakovrednosti in to čustvo jo je navdalo s hladnim, vzvišenim prezirom. Vsa polna zavzetja, ki ji je dalo moč, da je tako lahko zmagala svoje nasprotnice, je šla skozi vas; to zavzetje je ni več zapustilo, prebujalo jo je k doslej nepoznani samozavesti, k odporu, k moči, da je začela sama sebi rekati:

„Kje je še katera, ki je bila za svojo ljubezen živa žgana... kje je katera, ki je bila za svojo ljubezen na marternico položena...?“

Meti in Ožbeju so leta enolično minevala.

Petega sina so krstili za Vida.

Čez dve leti se je rodila Burga.

Dve leti po Burgi je prišel Primož na svet.

Tri leta za Primožem se je zalegel Til.

In tri leta po Tilu se je našla še najmlajša Nana.

Ko se je zlegla Nana, je najstarejši Gal, izpolnil dvajseto leto.

Devet pankertov... Devet Hudabivnikov, devet Karničnikov...

Vsi lepi, zdravi otroci.

Okrog Mete in njenih devet pankertov so nastajale cele legende in so se širila razna prerokovanja. Nekateri so se bali šibe božje, če bo stvar ostala pri številu devet. Drugi so s strahom pričakovali novih rojstev in se bali sodnega dne, ako jih bo dvanajst; tretji so se spet tresli, da bognasvaruj, ako bi ta zibelka zazibala trinajstič...

Meti so rekali ljudje: „Pankertska mati“ ali „Pankertnica“, otrokom pa na splošno: „Hudabivški pankertniki“, pozneje pa tudi „Hudabivški samorastniki“; bajta, v kateri je ta drosa¹³ živel, je bila znana pod imenom „Pankertska kajža“.

Čimbolj se je Ožbej staral, tem bolj je pil, tem večji srotej je bil. Na Karnicah je bil zmeraj bolj v napotje, zato je večino svojih, zmeraj bolj pogostih pijanosti prespal pri Meti. Prihajal je k njej ves potolčen, smrdljiv in nemaren; Meta ga je sprejemala, čistila, zdravila in negovala kakor velikega otroka.

Po takih prespanih, omotičnih pijanostih je Ožbeja zmeraj navdajala neka mehkoča. Posedal je z otroki, ki so bili še pri hiši, jih poljubljal in objokaval, sam sebe pa preklinjal, da ga je morala čestokrat Meta tolažiti.

„Ne maraj, Ožbej, vdaj se v božjo voljo, smo pač nesrečniki vsi skupaj.“

„Jaz sem kriv vse te nesreče! Ali razumite me: jaz sem med dvema mlinskima kamnoma — na eni strani Meta, na drugi strani pa Karnice, moj oče. Dolgo sem omahoval, dokler me ni stisnilo, da se nisem mogel ganiti. Danes pa — kar je dejano, je dejano, srotej sem, amažnik na duhu in na telesu, carapa,¹⁴ brez odločnosti in volje. Moj oče je čisto drugačen mož in ti, Meta, si čisto drugačna...“

Mali pankerti so ga nemo poslušali ter iskali odgovora pri materi.

¹³ čreda.

¹⁴ šleva.

Ta ga je potem tešila:

„Vse se bo še preložilo, nič še ni zamujenega, Ožbej.“

„Da, toda vzeti se morava in vse bo še dobro! Karnice ne morejo biti več moje, kar nič ne dé. Vzeti kako kajžo v najem in živeti skupaj. Če bom hotel, mi morajo dovoliti ženitev. Toliko vas je že, da bo soseska le vesela, če boste imeli pravega očeta. In tega ciganskega življenja bo potem konec.“

Po vsaki taki težki pijanosti se je Ožbej poslavljal od svoje družine z besedami:

„Da, o pustu se vzameva.“

Do pusta tako, potem pa je začel:

„Po veliki noči se vzameva.“ In tako dalje.

Meta je morala skoraj sama preživljati svojo droso. In to je bilo sila težko, kajti pri bajti jih je bilo zmeraj najmanj četvero; eden je bil v zibelki, drugi je komaj shodil, tretji je že hlačal in četrti je postal goden za prvo pastirsko službo. Tako je bilo skoraj petnajst let.

Meta je morala delati tako rekoč noč in dan; poleti je hodila na dnine, pozimi je predla doma, plela slamnice, jerbace in koše, delala leseno orodje, žlice, kuhlje, solnike, žličnike, z eno besedo: prijala je za vsako delo, ki ji je prišlo pod roke. In ni bilo dela, ki bi mu ne bila kos! Soseska jo je poznala kot najboljšo dninarico, ki ji nobena pot ni bila predač, nobeno vreme pregrdo. Kljub temu, da je jemala otroke seboj, se je ob velikem delu soseska zanjo pipala.¹⁵ Z najmlajšim v zibelki na glavi, pa še dva, tri hlačarje ob sebi je odhajala ob prvi zori na delo in prihajala ponoči domov. Njena pridnost je bila skoraj nadčloveška. Edino tej pridnosti, ki je je bila zmožna le tako velika materinska ljubezen, kakršno je nosila v sebi Meta, se je bilo zahvaliti, da je tako velika družina odraščala brez prevelikega pomanjkanja, da so vsi otroci odraščali zdravih udov in zdrave pameti.

Ob takem večnem nadčloveškem boju je v soseski od leta do leta rastel Metin ugled. Pomalem je javno mnenje prehajalo na njeno stran. Ljudje so se zmeraj bolj spotikali nad trdovratnostjo starega Karničnika, ki se je še vedno strastno protivil zakonski zvezi med Ožbejem in Meto. Da bi svojo voljo lažje uveljavljal, je še sam ravnal posestvo, čeprav je mlajši sin že postal polnoleten.

Meta je dolga leta še sanjala o kajži, najprej o eni izmed kar niških, tako velikih, da bi se njena družina preredila doma, potem pa kakršni koli bajti, samo da bi ji življenje postalo znosnejše; te sanje pa je sčasoma pokopala. Večkrat je bila zadelj tega talovna,¹⁶ mislila

¹⁵ trgala.

¹⁶ potrta.

je na svojo nesrečo in ni mogla razumeti, zakaj mora ravno njo tako tepsti življenje. Te misli pa so izginile, ko se je spomnila otrok. Velike, težke in neodložljive materinske dolžnosti so jo še z večjo silo gnale na delo za vsakdanji kruh. V tej vsakdanji borbi je nikdar ni zapustila zavest, da se ji godi krivica, da trpi po nedolžnem, da se je nad njo storil velik greh; zaradi te zavesti je postala zaprta, skoraj zakrknjena do ostalega sveta. Vendar ni povzročiteljev svoje nesreče sovražila, pač pa hladno prezirala. In ta prezir, ki je gradil med njo in ostalim svetom vedno višji plot, jo je na drugi strani družil z njeno žvotjo v zmeraj močnejšo skupnost. Imela je svoj lastni svet, v katerem je bilo malo svetlih dni, in se je sprijaznila s to usodo, kakor je mogla in vedela. Zakona z Ožbejem si je zdaj želela le še zaradi soseske, zaradi otrok, ki bi s tem dobili priznanega očeta, da bi vsaj po šegi postali enakovredni ljudje.

Soseska ni mogla razumeti, kako je Meta pri takem življenju in pri tolikih otrocih ohranila svojo lepoto; še potem, ko je zlegla že devet otrok, je bila še zmeraj vzravnana, gladkih lic, živih oči, le kretnje so zaradi neskončnega garanja postale manj gibčne.

Lepi so bili tudi vsi njeni otroci, vsi visoko zrasli, ravni, močni, žarečih oči, kar so vse imeli od nje. Metina samosvojost se je zmeraj bolj oprijemala otrok. Pri njih je bila mati vse, podoba očeta je le medlela v njihovih dušah in počasi popolnoma izginjala. Niso bili bojazljivi, toda ljudi so se izogibali in niso nikomur zaupali ter se vedli kot trdobočneži. Če jih je kdo iz nagajivosti vprašal čigavi so, so odgovarjali, ko so še komaj znali obračati jezik:

„Hudabivški pankerti smo!“

„Ali niste karniški?“

„To pa že kar!“ so se neprijazno odrezali.

Zato jim je soseska pomalem začela rekati tudi „samorastniki“. Ko so komaj zlezli iz gnezda, so morali že v službo za pastirje; pasli so po vseh belanskih globačah, po planinah Obirja, Pece in Olševe. Mati je vsakemu naredila za popotnico velik križ na čelo, pod pazduho mu je stisnila par novih cokel, ki jih je sama napravila za novega odhajača, za slovo pa mu je še rekla:

„Zdaj greš v boj za kruh! Ta boj bo težak, ali premagal ga boš, če ne boš pozabil, da si moj, da si Hudabivnikov...“

In če se je odhajač cmeril, kar je pomenilo, da se čuti še nebogljenca in preslabotnega pred svetom, mu je mati rekla:

„Gal, ne pomaga nič, doma sta še dva, ki čakata na kruh.“

Potem je v presledkih šlo dalje:

„Gaber — Mohor — Ožbej — Vid — Burga — Primož... doma sta še dva — so še trije, nič ne pomaga!“...

In slehernikrat se je, cmerač ali cmeravka, spričo materinega resno-otožnega obraza prenehal kisati in pogumno nastopil pot v neznani svet, kjer se bije bridki boj za kruh.

Zunaj v svetu so iz pastirjev postajali iberžniki, mali hlapci, drvarji, dninarji, kovači, knapi, iz pastirc kravarice in dekle. Meta je vpeljala tako, da so vsako leto na belo nedeljo prihajali k njej. Iz teh obiskov se je razvil nekak hudabivški shod, o katerem se je še dolgo govorilo po vsej dolini, ko je Meta že davno bila pod zemljo in niso Hudabivniki imeli nikogar več, pri komur bi se mogli shajati in kamor so prihajali kot na kako božjo pot. Ob takih prilikah je Meta videla vse otroke zbrane pri sebi, za otroke same pa je bila to tudi edina priložnost, da so se videli med seboj. Te šege so se držali do materine smrti. Prihajali so k njej, ko je bila že vsa siva, vsa sključena od dela, prevar in trpljenja, ko ni od njene lepote ostalo nič več drugega, kot njene globoke, svetle oči...

Vsako belo nedeljo je bila kajža polna pisank, polna klobas in mesa, polna stolnikov, kipnjenikov, miznikov in raznih drugih potic, ki so jih otroci prihranili za mater. Marsikatera kmetica je hlapcu ali dekli pri odhodu stisnila poseben dar v culo z besedami:

„To je za Meto...“

In kadar je Meta tako sedela sredi otrok, je prišlo nad njo, da jim je mnogo govorila, čeprav je bila sicer redkobesedna.

„Zdaj, ko ste vsi zbrani pri meni, poslušajte, kaj vam povem jaz — vaša mati, — pankertska mati. Devetero pankertov vas je. Karnice so zavrgle mene, zavrgle so tudi vas. Karnice so zavrgle tudi vašega očeta — zato se ne smete hudovati nanj, kajti Karnice so ga zavrgle zadelj mene, zadelj vas. Vidite me, kako sedim med vami, moje roke vidite, ki so od ognja in dela tako zrezane, da niso bile zmožne rahlega božanja; moje srce je tako posušeno, da ne čuti nobenih drugih skomin, razen ljubezni do vas, do svoje krvi. — Kadar boste odrasli, branite svojo pankertsko čast, kjer koli boste hodili. Ko zmanjka mene, ne boste imeli malo toplejše kamre, kamor bi lahko stopili... Zato ste pa povsod doma. Ker niso Karnice vaše, je vaša vsa Podjuna, so vaše vse gore, vse globače, vse skale in vaša so polja, ki jih prekopavate s svojimi rokami...“

Hudabivniki so jo poslušali kot zamaknjeni.

Meta jim je govorila dalje:

„Z vami je tako: vi niste kakor drugi otroci — vi ste samorastniki. Vi se niste odzibali po zibelkah, vaše zibelke so razgoni, brazde, zare,¹⁷ kjer vas je žgalo sonce in vas je močil dež. Ob teh zibelkah so vam popevale tutujke in prepelice, svetila vam je strela, budil vas

¹⁷ ozare.

je grom... Zato ste ko samorastniki. Sami ste se izlevili, brez goje, kot izgubljena samorastna setev v razgonu. Kakor se samorastnik zgrabi z okolico, tako se morate tudi vi, Hudabivniki zgrabiti z življenjem. Kjer stojite, poženite korenike. Ne dajte se teptati od drugih, ne prenašajte ponižno krivic, ali tudi vi ne prizadevajte nikomur, nobenemu bližnjemu kakih krivic. — Poglejte, mene so položili na marternico, ko še dobro vedela nisem, kaj je svet. Mogoče bodo polagali tudi vas. Tedaj stisnite zobe in si mislite, da ste samorastniki — da ste Hudabivniki. Zdaj po meni vas je devet, čez petdeset let vas bo lahko že sto, čez sto let vas bo petkrat, desetkrat toliko. Potem si boste združeni lahko priborili svojo enakovrednost, svoje pravice...“

Leto za leto je Meta vlivala otrokom vero vase in jih učila spoznavati in zaničevati krivico in greh; ta vera se je v njih utrjevala, nosili so jo s seboj po podjurskemrodu, po gorskih koritih, ta vera se je zraščala s tuljenjem vetrov po slemenih, z bučanjem globač, s sanjami polj, zlivala se je s šepetom jezerskih gladin, z neskončnim šumom dravskih valov...

Stari Karničnik je nekega dne nenadoma umrl. Že dolgo pred smrtjo ga je nekaj tlačilo; bil je molčeč, taloven. Ljudje so si razlagali s tem, da ga grizejo Hudabivniki. Kar se o njegovem umiranju pripoveduje, ni vse potrjeno. Toda ljudje pravijo, in Ožbej je sam trdil, da ga je oče dal poklicati k sebi, ko je padel. Ko pa je Ožbej prišel, je bil Karničnik že napol nezavesten. Čisto rahlo je baje šepetal:

„Ožbej, vzemi jo...“

Potem je umiral pol ure, nato je baje spet zašepetal:

„Ožbej... Male Karnice so tvoj užitek do tvoje in Metine smrti...“

Nato se ni več zavedel in po dveurnem, težkem umiranju je umrl.

Če je na zadnjo uro res tako rekel, je težko dognati, toda kot sem že rekla, je sam Ožbej tako trdil, ki je bil z ostalimi otroki pri njegovi smrti. Mogoče pa je, da je Ožbej le zato tako govoril, da bi pred Meto in pred nami opral neusmiljenost in trdovratnost svojega očeta. Resnica je, da iz tega ni bilo nikoli nič; Ožbejev brat Volbenk je dobil vse posestvo z Malimi Karnicami vred. Ožbej je dobil sramotno majhno doto, od katere so pa odbili to, kar je stari Karničnik položil za prve tri Metine otroke; za ostale se Karničnik ni več zmenil. Ožbej je dobil tudi pravico dosmrtnega bivanja na Karnicah, pravico do hrane pri mizi, kar pa vse zapade, če se oženi. Torej je bil še po očetovi smrti privezan na Karnice.

Vendar so ljudje mislili, da se bosta Meta in Ožbej le vzela. Ožbej bi lahko s preostalo doto kupil majhno kajžo. Tako je mislila tudi Meta. Pa tudi iz tega ni bilo nič; Ožbej je po stari navadi odlagal,

obljubljal in pil. Mogoče bi naposled le prišlo do tega, če bi ne bilo druge nesreče. Ožbej je nekoč spet nekaj dni pil in ko je ponoči hodil proti hudabivški kajži, je štrbunknil v Zablatniško jezero, odkoder so ga drugi dan mrtvega potegnili.

Na pogreb je šla Meta s sedmimi pankerti, Gal in Gaber sta bila pri soldatih. Na pogreb so prišle tudi vse Karnice, — prvič in zadnjič sta bili obe veji te družine skupaj. Vsa soseska je pridregnila, da bi bila priča temu prizoru. Zato je bil pogreb tak, kakršnih je malo v našem kraju. Ožbejeva smrt ni zravnila prepada med Karničniki in med Hudabivniki; to se je pokazalo že na pogrebu. Obe družini sta bili vsaka zase, nepristopni, hladni; Karničniki so si bili svesti svoje moči in ugleda — Hudabivniki pa svojih pravic. Sedmero hudabivških samorastnikov je obdalo svojo mater, kot bi jo očitno branili pred ostalim svetom.

„Sto rajniš je ostalo za Ožbejem in pa nekaj obleke. Jaz pridenem še sam en stotak za otroke in s tem mislim, da so Karnice svojo dolžnost izpolnile. Tukaj so, po ostale stvari pa zaženite koga na Karnice, ker vam bo gotovo vse prav prišlo. Na sedmino pa pridite, še hočete.“

Samorastniki so pogledali Meto, ta je pogledala njih, nato je mirno rekla:

„Karnice naj obdržijo svoj denar, mi ne potrebujemo ničesar od njih!“

Vsi pogrebci so videli ta prizor. Mnogi so menili, da imajo Hudabivniki prav, ker so odbili tako ponižujočo ponudbo. Hudabivniki se tudi sedmine niso udeležili. Dva rodova sta se ločila za zmeraj...

Pobarali boste, kaj je bilo s Karnicami?

Odgovorite si lahko kar sami, če pogledate okrog sebe. Jaz vam lahko povem samo tole: Mlada Karničnica je prišla sem nekje od Tinj. Bila je vajena ravnine in se na obirskih bregovih ni mogla privaditi. Slednjič je le pregovorila moža, da je Karnice prodal in kupil velik gosposki grunt v ravnini, blizu celovške ceste. Karnice je kupila graščinska gospoda 1875. leta.

Karnice so prve v tem kraju prišle v gosposke roke, potem pa je šlo, ko da bi se plaz udrl; v teku treh desetletij so pokupili grofovski in razna druga gospoda veliko posestev, predvsem gorskih, lesnih posestev in ako greste danes od štajerske meje po planinah proti sončnemu zahodu do Borovelj, se vam ni treba bati, da bi morali s gosposkega stopiti na kmečko lastnino.

Karničniki, ki so stoletja obstajali na pobočjih Obirja, so doli na ravnini dogospodarili v najkrajšem času. Mlada se je rada vozila v Celovec, pravijo, da je imela znanje z razno celovško gospodo. Doma pa je šlo vse narobe in preden je minilo petnajst let, je gospodarstvo

prišlo na nič. Ostalo je dvoje otrok, ki sta se izgubila nekje v Celovcu; pravijo, da se tam še zasledi karniško ime, toda ti potomci se pišejo zdaj Karnitschnigg.

In Hudabivniki?

Hudabeli so ostali Hudabeli. Meta sama ni čakala posebne starosti. Umrla je pri Galu na neki žagi v globoki belanski globači. Otroci pa so se razsuli ko mravlje po lesovih, po žagah, po jamah in po hubah. Po vseh koritih in bregovih so posejani, odkoder tečejo bistre vode proti Dravi. Najprej jih je bilo devet, danes pa raste že četrti rod, kmalu bo peti na vrsti, cela vojska, ki oblega, izpodjeda, zasega Karnice...“

Starkin glas je pogoltnil globok, zamišljen molk. S Košatom sva obnemela pred veliko silo življenjske moči, ki je vrela iz teh posušenih prsi. Bilo je, kakor bi bila čula globoko molitev in težko kletev, ki ni prihajala iz teh votlih brezzobih ust pred nama, temveč iz osrčja visoke in široke obirske gore...

Košat se je prvi opogumil in pobaral:

„Mati, ali ste tudi vi Hudabivnikova?...“

„Jaz sem hudabivška Nana...“

Ko sva zapuščala majhno gorico karniške kajže, tega ostanka nekdanje karniške mogote, se je skozi leso vsula tropa otrok, ki je prignala majhno čredico s paše. To je bil tretji hudabivški rod po Nani, otroci grofovskega najemnika, napol drvarja, živčnega na Karnicah, pri katerem preživlja najmlajša hči Mete in Ožbeja svoje zadnje ure življenja. Starejši samorastniki pa imajo že četrte, morda že pete potomce. Ta rod se mi je zdel tak, kakor ga je opisovala starka malo poprej; zdrav, lep, samosvoj. Česar stari Karničnik v svoji zagrizenosti ni dovolil, to se je zgodilo čez skoraj šestdeset let; hudabivški rod živi na Karnicah, ne kot lastnik, pač pa kot najemnik zemlje, kot drvar teh črnih lesov. Kot tak pa je edini pravi lastnik...

O tem sva razmišljala s Košatom, ko sva ležala na robu slemena, odkoder se je videlo na Podjuno pod nama. Mračno obzorje poletne noči je ta pogled zmeraj bolj krčilo in kmalu je bila vsa ravnina polna edinstvene, krasne, prelepe koroške noči... Počasi se je mrak začel obešati tudi tu zgoraj po lesnatih bregovih. Najprej je napolnil gozdove same, potem je počasi zalival poseke in odrival dnevno luč vedno više proti skalam. Tam se je najprej potuhnjeno stiskal med čeri in prepade, odkoder se je že mnogo bolj črn razbohotil na vse strani in srebal sončne žarke, ki so se krčevito oprijemali sinjih vrhov, dokler jih ni vseh popil... Le Dobrač je še dalje živordeče žarel...

Mrak pa ni predolgo kraljeval. Kmalu je vzšla na vzhodu blede lunina zarja in prečudna tančica je pokrila deželo. Iz te prelesti so

se dvigale podobe Dobrača, Pece, Svinje, Golce, ko da bi vstajale iz hladne kopeli neizmerne srebrnega tolmana... Nebo te noči se je sklanjalo brez utripanja nad vso to prelest, kakor se more sklanjati le nebo poletne koroške noči...

Nama s Košatom se je najprej zdelo, da je noč skrivnostno tiha. Toda to je bila zmota. Kmalu sva razločila, kako so šumeli gozdovi okoli Karnic, kako je dihal Obir z enakomernim odmevom svojih večnih vetrov, kako so pljuskali odmevi dravskih valov, tolmanov, kolovratov ter gor do tega slemena, kako so pod to prečudno tančico živela in dihala polja in vasi obdravskih logov in dobrav. Nekaj je zazvonilo, kot bi se slišali glasovi potopljenih zvonov iz spečih jezer.... Glasovi, ki so jih čez dan sprejela vase polja, glasovi žag in tovarn, ki so se čez dan nakopičili v globačah in koritih, so zdaj vriskali in zdihovali iz stisnjene, z nižin pregnane sopare.

Ali ni to dih in stok stoterih, tisočeri Hudabivnikov, molitev in kletev, prisega in bojna napoved vseh tistih, ki iščejo vsak svoje lastne Karnice?... Da, to je bojni klic črnih kovačnic, prečnih jam, ožganih razgonov, stisnjenih zar, zapuščenih globač in kopišč... to je bojni klic zavrženega, prekletega rodu...

00000482421

KAZALO

	Stran
Boj na požiravniku	3
Jirs in Bavh	31
Vodnjak	57
Ljubezen na odoru	67
Pot na klop	99
Prvi spopad	110
Odpustki	117
Samorastniki	129

Druga izdaja
Natisnjena julija 1946
v nakladi 30.000 izvodov

an
3
1
7
7
9
0
7
9

